

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**VAKIF KÜLTÜRÜNE UYGUN SOSYAL POLİTİKA
STRATEJİLERİ GELİŞTİRMEDE VAKIFLAR GENEL
MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Haşim YADIĞAR

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ali SEYYAR

EYLÜL - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

VAKIF KÜLTÜRÜNE UYGUN SOSYAL POLİTİKA
STRATEJİLERİ GELİŞTİRMEDE VAKIFLAR GENEL
MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Haşim YADIĞAR

Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset

27/09/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali SEYYAR

Prof. Dr. Adem UĞUR

Doç. Dr. Ayhan TEKİNEŞ

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Haşim YADİĞAR

27.09.2010

ÖNSÖZ

Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin hiçbir tesir altında kalmadan, kendi iradeleriyle, kendilerine ait mallarını, her türlü ekonomik değerlerini veya haklarını mülkiyetlerinden çıkartıp, belli bir amaca ebedi olarak tahsis edilmesinden oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. T.C. Başbakanlığına bağlı bir kamu tüzel kişiliği olan Vakıflar Genel Müdürlüğü ise Osmanlı döneminde bir sosyal politika aracı olan vakıfların Cumhuriyet Dönemindeki yansımasıdır.

Tarih boyu toplumumuzda önemli bir yere sahip olan vakıf kavramı günümüzde önemini giderek kaybetmektedir. Halbuki geçmişteki örneklerle baktığımızda toplumsal hayatı düzenleyen, devletin yetemediği yerde hizmet veren, yardımlaşma temeline dayalı bu müessese toplumsal yapının temel taşlarından biridir. Bugün artık insanlar birçok kültürel değerlerini kaybetmiş, daha ben merkezli ve daha duyarsız bir hayat tarzına sürüklenmektedir. Böyle bir yapı içerisinde de zamanla vakıf kavramı değerini ve amacını yitirmekte, temelinde karşılıksız verme anlayışına sahip olan bu kurum günümüzde gittikçe önemini ve anlamını kaybetmektedir.

Bugün artık geldiğimiz noktada Vakıflar Genel Müdürlüğü daha çok yatırım ve onarım faaliyetlerine ağırlık vermekte, sosyal politika uygulamalarını ikinci plana atmaktadır. Halbuki vakıf mantığıyla öncelikli amaç insan odaklı faaliyetler olmalıdır. Bu anlamda uygulanabilecek bir takım yeni açılımlar bu çalışma ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ali SEYYAR' a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Çalışmam boyunca bana destek veren eşime ve bana emek vererek bu günlere gelmemi sağlayan ailem ve hocalarıma ayrıca teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SUMMARY	x
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE VAKIF MÜESSESESİ VE KÜLTÜRÜ.	4
1.1. Vakıf Müessesesi Vakıf Kültürü	4
1.2. Vakıf Kültürü ile Bazı Kavramların Karşılaştırılması	6
1.2.1. İslam Hukukunda Vakıf Kültürü	6
1.2.1.2. Sadaka Kültürü	7
1.2.1.3. Sadaka Vakıf Kültürü ve Kurbet Kastı	8
1.2.1.4. Zekât	9
1.2.1.5. Fitre	12
1.3. Çeşitli Kültürlerde Vakıf Müessesesi	14
1.3.1. İslamiyetten Önce Türklerde Vakıf Kültürü	14
1.3.2. Roma Hukukunda Vakıf Kültürü	14
1.3.3. Eski Yunanda Vakıf Kültürü	15
1.3.4. Hıristiyanlıktan Sonra Batıda Vakıf Kültürü	16
1.3.5. Osmanlı Döneminde Vakıf Kültürü	16
1.3.5.1. Eğitim ve Öğretim Hizmetleri	18
1.3.5.2. Sağlık Hizmetleri	24
1.3.5.3. Hayır Hizmetleri	25
1.3.5.4. Bayındırlık Hizmetleri	27
1.3.5.5. Belediye Hizmetleri	28
1.4. İslam Vakıf Kültürü İle Batı Kültürünün Karşılaştırılması	29
1.4.1. Vakıfların Günümüzdeki Durumları Bakımından Batı İle Karşılaştırılması	31
1.4.1.1. Nitelik Olarak Vakıfların Karşılaştırılması	31
1.4.1.2. Nicelik Bakımından Vakıfların Karşılaştırılması	33
1.4.1.3. İstihdam Açısından Vakıflar Karşılaştırılması	33
1.4.1.4. Hizmet Alanları Açısından Vakıfların Karşılaştırılması	34

BÖLÜM 2. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ VE YÖNETİMİNDEKİ VAKIF ÇEŞİTLERİ	37
2.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarihçesi	37
2.2.1. Mahiyeti Bakımından Vakıflar	40
2.2.1.1. Hayri Vakıflar	40
2.2.1.2. Zürri Vakıflar	40
2.2.2. Mülkiyetleri Bakımından Vakıflar	40
2.2.2.1. Sahih Vakıflar	40
2.2.2.2. Sahih Olmayan Vakıflar.....	40
2.2.3. Kullanım Şekilleri Bakımından Vakıflar	41
2.2.3.1. İcare-i Vahideli Vakıflar	41
2.2.3.2. İcare-i Vahide-i Kademeli Vakıflar	41
2.2.4. İdare Açısından Vakıf Çeşitleri.....	42
2.2.4.1. Mazbut Vakıflar	42
2.2.4.2. Vakıflar Kanunundan Önce Zapt edilmiş Vakıflar	42
2.2.4.3. Vakıflar Kanunundan Önce İdaresi Zapt edilmiş Vakıflar	43
2.2.4.4. Mütevelliliği Bir Makama Şart Edilmiş Olan Vakıflar: (Selahattin Vakıfları).....	43
2.2.4.5. Kanunen veya Fiilen Hayri Bir Hizmeti Kalmamış Olan Vakıflar. 43	
2.2.4.6. Mütevelliliği Vakfedenlerin Ferilerinden Başkalarına Şart Edilmiş Olan Vakıflar.....	44
2.2.4.7. Mülhak Vakıflar	44
2.2.4.8. Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar	46
2.2.4.9. Yeni Vakıflar.....	47
2.3. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Hizmetleri.....	48
2.3.1. Vakıflar ve Sağlık Hizmetleri	48
2.3.1.1. Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırma Hastanesi	48
2.4. İnşaat Yatırımları	48
2.4.1. Restore Et İşlet Devret Modeli.....	49
2.4.2. Yap İşlet Devret Modeli.....	50
2.4.3. Kat Karşılığı Modeli	51
2.5.Vakıflar Genel Müdürlüğünün Sosyal Amaçlı Hizmetleri	52
2.5.1. Aşevi (İmaret)	52

2.5.2. Muhtaç Aylığı	53
2.6. Vakıflar Genel Müdürlüğünün İştiraki Olan Kuruluşlar.....	54
2.6.1. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.....	54
2.6.2. Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret Anonim Şirketi	54
2.6.3. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.....	55
2.6.4. Taksim Otelcilik A.Ş.....	55
2.6.5. Tüs Taş Sınaî Tesisler A.Ş.....	55
2.6.6. Tasfiye Halinde Aydın Tekstil (iplik - dokuma ve konfeksiyon) İşletmeleri A.Ş.....	55
2.6.7. Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	55
2.6.8. Türkiye İş Bankası A.Ş.	56
2.6.9. Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri İşletme Müdürlüğü	56
2.7. Vakıflar Genel Müdürlüğü Bütçe Uygulama Sonuçları.....	56
2.8. Vakıflar Genel Müdürlüğü GZFT (SWOT) ANALİZİ.....	59
2.8.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Güçlü Yanları	60
2.8.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Zayıf Yanları	60
2.8.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Gelişmeye Açık Zayıf Yönleri	60
2.8.4. Vakıf Senetleri ve Sosyal Siyaset İlişkisi	61
BÖLÜM 3. VAKIFLARIN SOSYAL SİYASETE İLİŞKİN İŞLEVLERİ.....	63
3.1. Sosyal Siyaset Uygulamaları	63
3.2. Vakıflar ve Sosyal Siyaset	64
3.3. Sosyal Politika Kurumu Olarak Vakıfların İşlevleri.....	66
3.3.1. Manevi Rehabilitasyon Açısından Vakıflar	67
3.3.2. Vakıfların İstihdama Etkisi	68
3.3.3. Vakıfların Eğitime Katkıları	69
3.3.4. Vakıfların Ekonomiye Katkıları.....	70
3.3.5. Vakıfların Gelir ve Servet Dağılımına Etkisi.....	74
BÖLÜM 4. SOSYAL SİYASET BAKIMINDAN TÜRKİYENİN SOSYAL SORUNLARINA YÖNELİK VAKIFLARDA YENİ STRATEJİK AÇILIMLAR	76
4.1. Yoksulluğun Önlenmesinde Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar.....	76
4.1.1. Yoksulluğun Ölçülmesi.....	77
4.1.2. Yoksulluğun Nedenleri	79
4.1.2.1. Adaletsiz Gelir Dağılımı	79

4.1.2.2. Ekonomik Sistem	81
4.1.2.3. Ekonomik Krizler.....	82
4.1.2.4. Nüfustaki Hızlı Artış.....	83
4.1.2.5. Kır Kent Dengesi	83
4.1.2.6. Eğitim.....	84
4.1.2.7. Savaş ve Terör.....	85
4.1.3. Türkiye de Yoksulluk.....	85
4.1.4. Yoksulluğun Önlenmesinde Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar.....	92
4.1.4.1. Yoksul Ailelere Vakıf Konutu Tahsisi.....	92
4.1.4.2. Atıl Vakıf Arazilerinin Yoksullara Tahsisi.....	93
4.1.4.3. Yoksulları Evlendirme Vakıfları.....	94
4.2. Eğitim ve Öğretimde Vakıf Merkezli Açılımlar	96
4.2.1. Ar-Ge Vakıf Üniversiteleri	97
4.2.2. Yoksul Öğrencilerin Öğrenimi İçin Atıl Olan Vakıf Kervansaraylarının Öğretim Kurumlarına Ücretsiz Devri.....	98
4.2.3. Vakıf Teknoloji ve Meslek Liseleri	99
4.2.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü Üniversitesi.....	99
4.3. Ailenin Korunmasında Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar.....	100
4.3.1. Aile Nedir Yapısı ve Sorunları.....	100
4.3.2. Ailede Kadına Yönelik Uygulanan Sosyal Şiddet	101
4.3.3. Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri	102
4.3.3.1. Sosyolojik Boyut.....	104
4.3.3.2. Bireysel Boyut.....	104
4.3.4. Kadına Yönelik Şiddetin Türleri.....	104
4.3.5. Şiddetin Kadın Üzerinde Etkileri	106
4.4. Kadının Korunmasına Yönelik Vakıf Merkezli Çözüm Önerileri.....	107
4.4.1. Vakıf Merkezli Kadına Yönelik Meslek Kazandırma Programları	107
4.4.2. Vakıf Merkezli Sığınma Evleri	108
4.4.3. Vakıf Merkezli Kadına Girişimcilik Kazandırma Çalışmaları	110
4.4.4. Kadınların Eğitiminde Vakıflar	111
4.5. Yaşlıların Rehabilitasyonunda Vakıflar.....	112
4.5.1. Yaşlılık Kavramı	112
4.5.2. Yaşlıların Sosyal Sorunları	115
4.5.3. Yaşlılara Yönelik Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar	115

4.5.3.1. Yaşlı Bakımı ve Vakıf Evi	115
4.5.3.2. Vakıf Aracılığı İle Evde Bakıma Destek	116
4.6. Engellilerin Korunmasında Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar	117
4.6.1. Türkiye’de Engelli Kavramı	117
4.6.2. Sosyal Politika Bağlamında Engelliler.....	118
4.6.3. Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitimleri ve İstihdamları.....	124
4.6.4. Engellilerin İstihdamları.....	129
4.6.5. Engellilerin İstihdamlarında Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar	130
4.6.5.1. Vakıf Merkezli Engelli İstihdam Politikaları	130
4.6.5.2. Vakıf Merkezli Engellilere Meslek Kazandırma Programları	135
4.6.5.3. Vakıf Merkezli Engelli Servis Araçları.....	135
4.7. İstihdam Oluşturmada Vakıf Merkezli Açılımlar	136
4.7.1. İstihdam ve İşsizlik	136
4.7.2. Türkiye’de İşgücü Piyasasının Özellikleri	138
4.7.3. İşsizlikle Savaşım ve Sosyal Politika.....	140
4.7.3.1. Vakıflar Aracılığı İle Bilgi ve Beceri Kazandırma Programları ...	142
4.7.3.2. Para Vakıfları ve Kredi Verilmesi.....	144
4.7.3.3. İş Oluşturma Vakıfları.....	148
4.7.3.4. Yerel Yönetimler ve Vakıf İşbirliği	148
4.7.3.5. Vakıf Merkezli Geçici İstihdam Projeleri.....	149
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA	157
ÖZGEÇMİŞ.....	168

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HDI	: İnsani Gelişmişlik Endeksi
HPI	: İnsani Yoksulluk Endeksi
ILO	: Uluslar arası Çalışma Örgütü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ÖZİDA	: Özürlüler İdaresi Başkanlığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCBÖİB	: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDB	: BM Kalkınma Programı
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
VK	: Vakıflar Kanunu
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 2006,2007 ve 2008 Yılları İtibariyle Vakıf Sayıları	46
Tablo 2. 2007-2008 Yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü Öz kaynak Dağılımı ve Oranları.	57
Tablo 3. 2007-2008 Mali Yılı Ekonomik Kodlara Göre Ödenek ve Harcama Tutarları	58
Tablo 4. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları.....	87
Tablo 5. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı	89
Tablo 6. Türkiye’de İşgücü Durumu	90
Tablo 7. Hane Halkı Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları	91
Tablo 8. Hane Halkı Fertlerinin Cinsiyet Ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, (Fert Yoksul Oranı	91
Tablo 9. Türkiye’de Engellilere İlişkin Sayısal Veriler	119
Tablo 10. Engellilerin Eğitim Durumunun Genel Nüfusun Eğitim Durumuyla Karşılaştırılması	126
Tablo 11. Engellilerin Okur Yazar Durumu (2002	129
Tablo 12. Kuruluş Amaçlarına Göre Vakıf Sayısı	131-132

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Yeni, Mülhak ve Cemaat Vakıf Sayıları.....	47
Şekil 2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Özkaynakları Dağılımı.....	59

Tezin Başlığı: Vakıf Kültürüne Uygun Sosyal Politika Stratejileri Geliştirmede Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü	
Tezin Yazarı: Haşim Yadiğar	Danışman: Prof. Dr. Ali Seyyar
Kabul Tarihi: 27.09.2010	Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) + 156 (tez)
Anabilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve End.İşl.	Bilimdalı: Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset
<p>Karşılıksız verme ve yardımlaşma temeline dayalı olan vakıf müessesesi her seviyeden insanı bir araya getirerek toplumda birlik ve beraberlik bilincini arttırmakta, insanları manevi hazlarla tatmin ederek daha mutlu kılmaktadır. Bu anlamda Vakıf müessesesi geçmişten günümüze varlığını sürdüren sosyal politika açısından en önemli kurumlardan biridir. Toplumsal düzen içerisinde pek çok alanda faaliyet gösteren bu köklü kurum, bugün geçmişteki görüntüsünden daha farklı bir duruş sergilemektedir. Selçuklu ve Osmanlı döneminde sosyal politika uygulamalarının temelinde yer alan vakıf müessesesi, devletin sağlamakla yükümlü olduğu birçok hizmeti yerine getirmekte idi. O dönemde kurulmuş olan vakıfların bugün emanetçisi konumunda olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, Cumhuriyetin ilanından sonra kurulmuş ve halen faaliyet göstermekte olan bir kurumdur.</p> <p>Günümüzde gerek Vakıflar Genel Müdürlüğü gerekse diğer Vakıf Kuruluşları daha sınırlı bir alanda faaliyet göstermektedir. Bu çalışma ile özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilecek yeni stratejik açılımlarla vakıf müessesesinin kaybettiği öneminin tekrar kazandırılması hedeflenmektedir. Bu anlamda yeni bir takım stratejik açılımlar üretilerek ne yapılabileceği ortaya konmaya çalışılmıştır.</p> <p>Tez dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde vakıf kültürü ve müessesesinin manası ve geçmişten günümüze vakıf müessesesi, ikinci bölümde ise vakıfların sosyal politika vakıf ilişkisi vakıfların işlevleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Üçüncü Bölümde Vakıflar Genel Müdürlüğünün işlevleri, faaliyetlerine yer verilerek zayıf ve üstün yanları incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise sosyal politika açısından Türkiye'nin sorunları ve bu sorunların çözümü noktasında vakıflarda uygulanacak yeni stratejik açılımlar ele alınmıştır.</p> <p>Bu araştırmada Vakıflar Genel Müdürlüğünün günümüzdeki sınırlı çalışma alanını genişletmek, vakıf bilincini hak ettiği yere ulaştırmak açısından özellikle işsizlik, yoksulluk, toplumda kadına ve engellilere yönelik yeni stratejik açılımlar geliştirilerek bunların uygulama yolları ortaya konmuştur.</p>	
Anahtar kelimeler: Vakıf, Vakıf Müessesesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün, Sosyal Politika, Stratejik Açılım	

Title of the Thesis: The Role of General Directorate of Foundations in Development of Social Policy Strategies Which are Appropriate for Foundation Culture	
Author: Haşim YADIĞAR	Supervisor: Prof. Dr. Ali SEYYAR
Date: 27.09.2010	Nu. of pages: x (pre text) + 156
Department: Labour Economics and Industrial Relations Subfield: Labour Economics and Social Policy and Labor Economics	
<p>Charitable foundation which is based on gratuitous service and assistance increases awareness of unity and solidarity by bringing people together from all levels of society , it satisfied people with the spiritual pleasure and that makes them more happy. In this sense, charitable foundation is one of the most important institution in terms of social policy with existence from the past to the present. This well-established institution operates in many areas within the social system and today its stance different from the past. Charitable foundation was the basis of social policy during the period of Seljug and Otoman Empire, it fulfilled many services which were obligated to provide by the state. Today, General Directorate of Foundations is heir of the foundations which was established at that time. It has established after the proclamation of Republic and stil operates as an institution.</p> <p>Nowadays, both General Directorate of Foundation and other foundation institutions operate in a limited area. The purpose of this study is to regain the diminishing importance of charitable foundation especially with new strategic visions of General Directorate of Foundation. In this sense, some new strategic visions have produced to state what can be done.</p> <p>The thesis consists of four parts. In the first part, the meaning of foundation culture and institution and foundation instution form past to present is examined. In the second part, social policy, relations and functions of the foundations are examined in detail. In the third part strength and weak aspects of General Directorate of Foundations are determined by giving examples about its functions. In the fourth part, in the aspects of Turkey' s problems and social policy new strategic initiatives are discussed which can be implemented in the foundations, to solve the problems.</p> <p>In this research, to expand the present study area of the General Directorate of Foundation, to bring into prominence to awareness of foundation and by developing new strategic visions and their administration routes has stated, especially for unemployment, powerty, woman and people with disabilities in society.</p>	
Keywords: Foundation, Consecrate, General Directorate of Foundations, Social Policy, Strategic Expansion	

GİRİŞ

Sosyal bir varlık olan insanın bulunduğu her yerde problemlerin yaşanması kaçınılmaz bir gerçektir. Oluşan bu problemlere, sosyal siyaset açısından rasyonel ve günün şartlarına uygun olarak çareler üretilebildiği ölçüde toplumlar daha mutlu olabilmişlerdir. Bu amaçla Türkler geçmişten günümüze vakıflar kurarak hem maddi, hem manevi açıdan insanların refahı, saadeti ve saygınlığı için sosyal hayatın gerektirdiği her türlü imkânları sağlayarak, güçlü ve sarsılmaz bir toplum oluşturmada etken olmuştur. İslâmi kaynaktan aldığı manevi gücü, yine aynı havayı teneffüs eden kardeşleriyle paylaşmanın hazzını yaşamıştır. Tarihte de görüldüğü üzere, gidilen her yere adaletli yönetim sistemi getirilmiş, yabancı toplumların dahi huzur ve güven içerisinde yaşaması sağlanmıştır. Hatta bugün bile, o dönemdeki Türklerin adaletli yönetiminden, yabancı toplumlar övgü ile söz etmektedirler. Bu hizmet yarışına süreklilik ve ebedilik kazandırmak amacıyla, toplumun üyeleri vakıfları kurmuşlardır. Millî kültürün de çok önemli müesseseleri sayılan vakıflar, birçok alanda hizmet sunmuştur. Vakıflar medeniyetin geleceğe taşınmasında önemli görevler üstlenmiştir. Vakıflar, sadece kamu hizmetlerini yerine getirmekle kalmamış aynı zamanda toplumun refahı için manevi değerlerin yükselmesini sağlama aracı olmuşlardır.

Vakıf kültürünün özü, karşılıklı dayanışma ve başkalarına iyilik yapma duygusunun sürekli hale getirilmesine dayanmaktadır. Sosyal bir kurum olan vakıf, Allahın rızasını kazanma gayesi ile insanları hiç bir karşılık beklemezsizin birbirlerine yardım etmeye, hayır işlemeye teşvik etmektedir. Dolayısı ile vakıf ve vakıf hizmetlerinden yararlananlar arasındaki ilişkide; hoşgörü, şefkat ve merhamet gibi insani değerler ön plana çıkmaktadır. Bu süreç de toplumsal sınıflar arasındaki sevgi ve dayanışmanın artmasına toplumsal huzur ve barışın sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Vakıflar, çoğu toplumlarda var olmakla birlikte, özellikle İslâm toplumlarında gösterdiği gelişmeler bakımından dikkat çekmektedir. Zira tarihsel süreçte İslâm toplumlarındaki vakıflar, son derece fonksiyonel olmuşlardır. Bunun en temel sebeplerinden biri, İslâm'ın, sosyal hayatı ön gören bir din olması, sosyal birliği kurmak ve düzenlemek için çeşitli hüküm ve tavsiyelerde bulunmuş olmasıdır.

Vakıfların konusunu genellikle toplumdaki yardımlaşma ve dayanışmanın oluşturduğu bilinmektedir. Bu yüzden, tez çalışmasında, öncelikle yardımlaşma ve dayanışmaya önem vererek, vakfın oluşması için uygun ortama zemin hazırlayan sadaka kültürünün vakıf ile ilişkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Zekât ve sadaka-i cariye gibi, öldükten sonra kişiye sevap getirecek bu yardımlaşma ve dayanışma biçimleri, İslâm toplumları arasında geniş uygulama alanı bulmuştur. Bu uygulamaların dikkate değer amacı, bir taraftan ferde dünyada ve âhirette iyi bir hayat kazandırmak olduğu gibi diğer taraftan, bireyler arasındaki iktisadi dengesizliğin ortadan kaldırılmasına yardım ederek, mutluluğun tabana yayılmasını sağlamaktır. Bu itibarla, servetin tek elde toplanması hoş karşılanmayıp, servet sahiplerinden, sahip oldukları kaynaklarının bir kısmını diğer bireyler ve toplum yararına harcamaları tavsiye ve bazen de emir boyutunda istenmiştir. Bu emir ve tavsiyelerden ikisi ön plana çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Bunlardan emir boyutunda olanı zekât, tavsiye niteliğinde olanı ise sadaka-i cariye dir.

Birçok kimse bu duygularla vakıf kurmuş; iyiliklere, güzelliklere, hayırlara vesile olmuşlardır. Özellikle Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra vakıf fikriyatı toplum hayatını kaplamış, asırlarca iktisadî ve sosyal hayatta önemli bir rol oynamıştır. Kamu hizmetlerinin önemli kısmı, sosyal yardımlaşma; ilmî, dini, medeni hayatın her türlü tezahürü vakıf yoluyla tanzim ve finanse edilmiştir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemi vakıflarında sosyal politika ve hizmetler en üst düzeyde uygulanmıştır.

Araştırmanın Amacı

Günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü ağırlıklı olarak eski eser onarımını kendine misyon edinmiştir. Bunun yerine Vakıflar Genel Müdürlüğünün yaptığı çalışmalarında vakıf senetleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmesi gerekir. Vakıf senetleri insan odaklı olmasına rağmen, Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal siyaset ekseninde sadece onarım merkezli faaliyetlerle kendisini sınırlamaktadır.

Bugün Vakıflar Genel Müdürlüğünün faaliyetleri sınırlı bir alan içerisinde devam ettirilmektedir. Oysaki yeni açılımlar, yeni politikalar ve yeni bakış açılarıyla toplum hayatında çok daha verimli ve etkili bir yere sahip olunabilir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de vakıfların toplum hayatında eski yerine kavuşabilmesi için özellikle Vakıflar Genel Müdürlüğünün yapabileceği açılımlar bakımından bu çalışmanın yol gösterici olması hedeflenmiştir. Bu bağlamda; yoksulluk ve işsizlikle mücadele,

toplumda ailenin, engellilerin ve yaşlıların korunması gibi konularda Vakıflar Genel Müdürlüğünün yapabilecekleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün günümüzdeki durumu değerlendirildiğinde aslında ülkenin sorunlarına yönelik vakıf kültürü ve senetlerine uygun birçok faaliyette bulunabilecek iken, oldukça kısır bir alanda faaliyet gösterdiği görülmüştür. Bu kurumun yeni bir takım sosyal siyaset politikaları ile toplum hayatında daha etkin bir yere sahip olacağı açıktır. Bu amaçla Vakıflar Genel Müdürlüğünde vakıf kültürüne uygun yeni bir takım stratejik açılımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışma ile Vakıflar Genel Müdürlüğünün bu eksikliğine değinilerek çözüm önerileri getirilmektedir.

Araştırmanın Yöntem ve Kapsamı

Çalışmanın birinci bölümünde vakıf kültürünün doğuşuna hangi uygulamaların sebep olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca diğer kültürlerdeki vakıf müessesesi incelenerek karşılaştırma yapılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde vakıfların işlevlerine yer verilerek vakıf ve sosyal siyaset tanımı yapılmıştır. Üçüncü bölümde, Vakıflar Genel Müdürlüğü ayrıntılı olarak işlenerek faaliyetlerine yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise; sosyal siyaset bakımından Türkiye'nin sorunlarına yönelik teorik boyutlarıyla vakıflarda yeni açılımlara yer verilmiş, sorunlar tanımlanmış ve bunlara vakıf kültürüne uygun çözüm önerileri getirilmiştir.

Çalışmada ağırlıklı olarak; Ali Seyyar' ın eserlerinden, İbrahim Erol Kozak'ın Sosyal Siyaset Açısından Vakıflar, Hüseyin Hatemi' nin, eserlerinden, Hüsnü Koyunoğlu'nun, Sosyal Politika Açısından Vakıflar XVII. Yüzyıl Osmanlı Örneği, Ziya Kazıcının eserlerinden, Nazif Öztürk' ün Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi adlı eseri ile Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar, Fuat Köprülü' nün eserlerinden, Vakıfların her yönü ile ilgili önemli bilgileri ihtiva eden Vakıflar Dergilerindeki makaleler taranmış ve vakıf haftası kitapları gözden geçirilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığının bütçe çalışmalarından yararlanılmıştır.

BÖLÜM 1: GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE VAKIF MÜESSESESİ VE KÜLTÜRÜ

1.1. Vakıf Müessesesi Vakıf Kültürü

Vakıf müessesesi tüm İslam âleminde yüzyıllarca yaşamış ve hayatın günlük olayları ile sıkı sıkıya ilgilenmiş ekonomik ve sosyal yaşayış üzerinde derin etkiler yapmış bir müessesedir. Bu müessese, İslam medeniyeti çerçevesi ve İslam yaşantısı üzerinde önemli bir yere sahiptir (Köprülü, 1954).

Lügat olarak pek çok manası bulunan vakıf kelimesine değişik anlama gelen isimler verilmiştir. Anlamı itibari ile durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelmekte, bu da bencilliği açlığı servet hırsını ve kibrini durdurmak olarak yorumlanmaktadır. (Özaydın, 2003:3). Toplumda sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı gerçekleştirmede bir araç olan vakıf kurumu, günümüzde sosyal devletin görevleri arasında bulunan sosyal, kültürel ve ekonomik görevleri tarih boyunca gerçekleştiren en önemli hukuki ve sosyal kurumdur.

Vakıflar başlangıçta ferdi ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ortaya çıkmışken; daha sonraları bu müesseseye ilgi gösteren milletlerin sosyo-kültürel yapısı, ihtiyaçları, eğilimleri ve zenginliklerine göre gelişerek hayatın her safhasında yer almıştır (Öztürk, 1995a:19).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan bir eserde ise vakıf müessesesi, “Ferdin taşınır veya taşınmaz mallarını Allah Rızası için harici hiçbir tesir ve mecburiyet altında kalmaksızın kendi rey ve rızası ile şahsi mülkiyetinden çıkarıp hayır ve hasenat maksadı ile yine kendisi tarafından tayin olunan şart ve hizmetlerin ifası için ebedi olarak tahsis etmesidir.” şeklinde tanımlanmaktadır. Vakıflarda amaç karşılıksız hizmettir. Allahın mülkünü ihtiyaç sahipleri için kullanmak esastır. Dünyanın geçici bir mekân olduğunu kavrayan, vakıf hizmetine inanır. Türk İslam kültürü çerçevesinde harmanlanıp ortaya çıkan vakıf müessesesi, Türk insanın manevi tatmin araçlarından biri olmuştur. Yapı olarak yardımlaşmayı seven bir millet olarak vakıf aracılığı ile birçok yardıma muhtaç insana ulaşmamız mümkündür.

Vakıflar yardımlaşma ve dayanışmanın kurumsallaşmış en ideal şeklidir. Bu müesseseler, insan hayatının kolaylaştırılması, iyileştirilmesi, toplumsal düzenin korunması ve devamı için kurulmuştur. Vakıflar, geliştirdiği sosyal yardım müesseseleri ile insan onurunun korunmasını sağlamış, toplum ve devlet bütünlüğünü tamamlayıcı etken olmuştur (Özaydın, 2003:4).

İnsanları vakıf kurmaya sevk eden saiklerden birçoğunu dünya hayatının geçici olduğu, insan ömrünün bir gün gelip biteceği, bu dünyada sahip olunan her şeyin insana ahret hayatını kazanmak için verildiği inancı oluşturmaktadır. Bu düşüncüyü hemen bütün vakfiyelerin başlangıç kısmında bulmak mümkündür (Öztürk, 1995a:20).

Vakıf, karşılıklı dayanışma ve başkalarına iyilik yapma duygusunu hukuki statüye kavuşturan ve ona süreklilik sağlayan tüzel kişiliğe sahip hukuki ve sosyal bir müessesedir. Vakıf karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan medeni bir kurumdur ki; toplum hayatı da karşılıklı yardımlaşmadan doğar, insanların her sahada ilerlemelerine engel olan isyanlardan, ihtilallerden ve anlaşmazlıklardan meydana gelen felaketlerin ilacı da karşılıklı yardımlaşmadır. Toplumda denge unsuru sosyal yardımlaşmalardır. Sosyal yardımlaşma insanlar arasındaki sınıf farkını ortadan kaldırır. Sosyal yardımlaşmanın en güzel örneği ise vakıflardır. Vakıflar aracılığı ile mülkün sahibinin Allah olduğu, zenginliğin bu dünyaya mahsus bir deneme aracı olduğu belirtilir. Bu düşünce ile toplumlar birbirine yakınlaşmada zorluk çekmez. Vakıflar koruma, üretme, dayanışma, yardımlaşma gibi ilkelere dayanır. Sosyal politikanın temel amacını inşa etmek için vakıf müessesesi son derece hayati önem arz eder. Toplumun manevi değerlerinin korunması çizgisinden uzaklaşmamak için vakıf kültürü etken olmuştur.

Vakıf bir gayenin tahakkuku için, Allah rızasını kazanmak için, Allah adına yapılan bağıştır. Bu bakımdan Vakfın talepleri hiçbir şekilde değiştirilemez, Allah ile kul arasındadır (Ortaylı, 2006:26). Vakıflar insanda bulunan ahlaki kodların gelişmesine yardımcı olur. Allaha yakınlaşmaktan başka bir gayesi olmayan insan, toplumun ahlaki kültürel olarak gelişmesine katkıda bulunur. Toplumda ahlaki kodların kırılmasını zorlaştırır. Böylelikle manevi duyguların sağlamlaşması ile beraber birlik ve beraberlik olgusu gelişir.

Kültürel kimliğimizin en önemli tezahürlerinden biri olan vakıf müessesesi, bizatihi yaşatılması, korunması ve gelecek nesillere intikal ettirilmesi gerekli bir varlığımızdır.

Vakıf, başlı başına bir kültürdür. Medeniyetler çatışması tezine karşı, medeniyetler buluşmasında, medeniyetler arası münasebet ve diyalogda, bir umut ve ruh aşısıdır. Sevgi ve şefkat iklimidir. Vakıf bazı içsel çıkarların nefsin son bulduğu noktadır. Burada dünya hırsı bir yana bırakılarak kişinin mülkiyeti kendisine ait malları karşılıksız elden çıkarması anlamı da çıkarılır.

İslam İncasında mülkün sahibi Allah'tır. İnsanlar bu mülkün sadece kısa bir süreliğine emanetçileridir. "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır" bu anlayış vakıf kültürünün doğmasına neden olmuştur. Vakıflar özde dayanışma ve yardımlaşma temeline dayanır. Türk kültürünün ve medeniyetinin geçmişten bugüne aktarılmasında vakıfların ifa ettiği görev büyüktür. Selçukludan Osmanlıya Osmanlıdan günümüze kadar vakıflar çok önemli işlere imza atmışlardır. Bunun içindir ki; vakıflar kültür ve medeniyet tarihi içerisinde vakıflar önemli katkılarda bulunmuşlardır. Vakıflar sadece yardım amaçlı kurulmuş teşkilatlar değildir. Geçmişten günümüze kadar akla gelebilecek hemen hemen her alanda bir vakıf kurulmuştur. Hangi alanda bir boşluk görülmüşse onunla ilgili bir vakıf teşkilatı oluşturulmuştur. İnsanların dışında hayvanları ve çevreyi koruma amaçlı birçok vakfın varlığı bilinen bir gerçektir.

1.2. Vakıf Kültürü ile Bazı Kavramların Karşılaştırılması

1.2.1. İslam Hukukunda Vakıf Kültürü

İslâm kültürüyle özdeşleşmiş bir kavram olan vakıf, yüce insani değerlerin ürünü olarak geliştirilip, geçmişten günümüze, orijinalliğinden hiçbir şey kaybetmeden hayatiyetini sürdüren müstesna kurumlardan biridir. Bu kurum, insanlardaki, özellikle İslâm'ın onlara kazandırdığı, dünyevî hiçbir karşılık beklemeden iyilik yapma, yardımlaşma, her türlü hayır işleme istekleri ve her alandaki güzel davranma duygularının tecessüm etmiş şeklidir. Bir başka ifadeyle, çok yüce duygularla geliştirilmiş müstesna bir kurum olan vakıf, erdemli insanların ulvî, nezih duygu ve düşüncelerinin pratik hayata yansıyan bir ürünüdür. Vakıf kurumunun hem teorik yönden gelişmesinde ve hem de toplumda benimsenip, revaç bularak yaygınlaşmasında, Müslümanların büyük katkıları sebebiyle, bu kurum, köken itibariyle İslâm kültürünün bir ürünü gibi değerlendirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, vakıf kurumu, İslâm kültürüyle âdeta özdeşleşmiş bir kurumdur. İslâm'dan önce de semavî dinlerin etkileriyle, çeşitli kültürlerde "fazlaca yaygın olmasa da" vakfi andıran kurumların bulunduğu bilinmektedir. Zira İslâm'dan önceki semavî dinlerde de,

insanlardaki yardımlaşma duyguları başta olmak üzere, tüm canlılara faydalı olma istek ve duygularının gelişmesine yönelik esaslar mevcuttu. Ancak bugünkü anlamdaki vakıf, (özellikle hukuki statüsü ve bu hukuki statünün sonucu olarak ulaşılan hizmet yelpazesinin zenginliği açısından), hemen hemen bütünüyle İslâm kültürünün ürünüdür (Gözübenli, 2003). İslam dininin kutsal kitabı Kur-anı Kerimde vakıf kelimesi ile direk bir terim yoktur. Vakfın doğuşuna neden olan hükümler mevcuttur.

1.2.1.2. Sadaka Kültürü

Toplumların daha sağlıklı ve her bakımdan huzurlu bir şekilde yaşamasını temin gayesiyle insanlara ve hatta hayvanlara yardım prensibini kanun haline getiren İslam Kültürü, maddi imkan sahibi olanların bu prensibe göre hareket etmelerini istemektedir. Gerek İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinde, gerekse İslam Peygamberi Hz. Peygamber'in sünnetinde yardımlaşma ile ilgili pek çok hüküm bulunmaktadır. Bu emirler, bir taraftan topluma, bir taraftan da bu toplumu meydana getiren fertlere sosyal bir sorumluluk yüklemektedir (Kazıcı, 2010).

Bilindiği gibi İslam dini, gelişinden itibaren ulvi ve insani gayeleri hedef olarak seçen her müesseseyi geliştirmeye ve ileriye götürmeye çalışmıştır. Bu bakımdan ihtiyaç içinde bulunan insanları bu sıkıntılarından kurtarmak için sadaka, zekât ve kurban ile vakıf gibi sosyal yardımla ilgili kurumların devamlı bir şekilde faaliyette bulunmalarına yardımcı olmuştur.

Dinimiz, bunu basit bir yardım olarak değil, ibadet şekline sokmakla maddi imkanları olan kimselerin ölümlerinden sonra da yaptıkları bu hizmet ve fedakarlıkların karşılığını göreceklerini belirtmiştir. Söz gelimi, maddi bir karşılık beklemeden başkalarına yardım etmek gibi yüksek ve fevkalade güzel bir düşüncenin mahsulü olan vakıf kurumu, yüzyıllarca İslam ülkelerinde büyük bir ehemmiyet kazanmış, sosyal ve ekonomik hayat üzerinde derin izler bırakmış dini ve hukuki bir müessesedir. Aslında muhtaçlara ulaşmak için bir araç olan vakıf kurumu sadaka kültürünün bir sonucudur diyebiliriz.

Vakıf kurumu öldükten sonra bile sadakanın devamlılığını temin etmektedir. Ziya Kazıcı'nın "Osmanlı'da hayır müesseseleri ve sadaka taşları" başlıklı yazısında sadakanın "gizli" olması, "başa kakılmaması", "gösteriş amacıyla" kullanılmamasına örnek olarak; Osmanlı'daki "sadaka taşı" uygulamasından söz edilir: "Osmanlı

toplumunda, cami ve bazen de büyük meydanlar ile imaret ve kütüphane gibi sosyal hizmet veren mekânların önlerinde veya yan taraflarında bir buçuk veya iki metre yüksekliğinde granit veya granit görünümünde, üst tarafı oyulmuş bir taş bulunurdu. Bu taş, sadaka taşıydı. Özellikle yatsı namazına giden Müslümanlar, gece karanlığında o gün vermek istedikleri sadakayı o taşın oyuğuna bırakırlardı. Etraf karanlık olduğu için para bırakan kimse bilinmezdi. Aynı şekilde o gün paraya ihtiyacı olan ve fakat kimseden alma imkanı olmayan ihtiyaç içindeki bir başkası da o taşın yanından geçerken elini taşın oyuğuna sokar ve sadece ihtiyacı olduğu kadarını oradan alırdı. Zira dönemin anlayışına göre kişi, ancak kendi ihtiyacı kadarını alma terbiyesi ile yetişmişti. Böylece ne oraya para bırakan ne de oradan para alan bilinirdi" İncelediğimiz vakıf senetlerinde de muhtaçlara yardım da gizlilik esastır. Yardım yapma zamanı da özellikle akşam vakti tercih edilmiştir.

Sadaka ve zekât aynı anlama gelmektedir. Bunlar ayrı ayrı kelimeler olsalar da temelde her ikisi de aynı şeye isim olarak verilmiştir. Sadaka sıdk (doğruluk) kökünden türemiştir. Sadaka: "İnsanın malından Allah hakkı olarak gerekli yerler için ayırdığı mali yükümlülüktür Sadaka farz ve nafil olmak üzere iki kısımdır. Farz olan bölüme "zekât" adı verilir(Vural, 2006:4).

Sadaka'nın zekât anlamında kullanıldığını Kur'an-ı Kerimde ve hadisi şeriflerde müşahade etmekteyiz. İslam dinin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim'de " Muhakkak ki; sadaka, Allah'tan bir farz olarak fakirler ve miskinler (yoksullar) ve memurlar (zekât toplayıcılar) içindir. Ve kalpleri (İslâm'a) ısındırılacak olanlara ve kölelere (harcamaya) ve borçlulara ve Allah yolunda (olanlara) ve yolculara aittir. Ve Allah, bilendir, hüküm sahibidir" (Tevbe, 9/60).

1.2.1.3. Sadaka Vakıf Kültürü ve Kurbet Kastı

İslam Hukukuna göre vakıflarda amacın kurbet kasdına uygun olması gerekmektedir. Vakfın meşruiyetinde yatan asıl sebep, sürekli sadaka anlamına gelen, vakıfla hayır cihetlerine tasaddukta bulunarak Allah'a yaklaşması gayesidir. Bu yüzden İslam hukukçuları vakfın amacının kurbet olmasını yani sevap ve ibadet olan bir fiile vesile olmasını şart koşmuşlardır. Çünkü Kur'an'ı Kerimde, özel hukuk tüzelkişiliklerinin, vakıf türünden olsun şahıs topluluğu (dernek) türünden olsun, "amaç" yönünden "kurbet kasdı" temel düsturu yer alır. "...*birr* ve *takva* yönünde bir araya gelin, yardımlaşın,

dayanışma gösterin, yoksa *ism* ve *udvan* yönünde değil!”(Ertunç, 2007). “Birr” ve “takva”, kurbet kasdı yönüdür. “Birr” demek, İslam’ın îsar ahlakına uyararak nefsin bencilliğinden kurtulmak, kendi ihtiyacı olan nesnelere bile, daha fazla ihtiyacı olana infak edebilmek demektir. Şu halde “birr” kelimesi ile özellikle vakıflara işaret edilmiştir. “Takva” ise “la havle vela kuvvete illa billah” bilincine sahip olmaktır. Allah’tan güç almak, hukuka ve ahlaka aykırı amaçlara saptırmaya çalışan “iğva”ya bu güçle karşı koymak demektir. Burada da özellikle “şahıs toplulukları”na yani derneklere işaret edilmiştir (Hatemi, 1996).

Bu konuda normu koyan ve normun temelindeki değer yargısını da belirleyen Allah’tır. Bu sebeple; vakıf işlemlerinde kurbet kasdının sadece “vâkıfın inancı”nda “sübjektif” olarak gerçekleşmesi yeterli görülmemiştir. Yargı organını normatif denetiminin sağlanabilmesi ve vakfın amacının meşru olup olmadığının denetlenebilmesi için, kurbetin “objektif” gerçekleşmesi; diğer bir ifade ile İslam’a göre de somut vakıf kurma işlemindeki “tahsis”in “tasdik edilebilmesi” aranmıştır. Zira İslam dünyasındaki vakıf müessesesini, diğer hukuk sistemlerinden ayıran en önemli fark gaye farkıdır.

Vakfın meşruiyetinde yatan asıl sebep, kişinin vakıf yoluyla tasaddukta bulunarak Allah’a yaklaşma gayesidir. Bu gayeye her zaman riayet edildiğini söylemek mümkün olmasa da genel itibarıyla insanlar bu hususa dikkat etmişlerdir. Ayrıca İslam hukukuna göre kurulan vakıflardaki manevi sorumluluk anlayışı Batıdaki vakıflarda bulunmamaktadır. Mesela dua, beddua ve lanete uğrama korkusu bağlamındaki yaptırım, Batı hukuk kültüründeki vakıf kurumunda görmek pek mümkün değildir. Osmanlı devletinde devletin ileri gelenlerinin vakıf kurması bir gelenek haline gelmiştir. Vakıf kuran padişah ve yöneticilerinin vakfın kötü yönetilmesi ve vakıf olarak bırakılan malların heba edilmesi durumunda vakıf senetlerin yanında dua ve beddua bırakılmıştır. Burada amaç vakfın devamını sağlayarak ebediyete kadar vakfın sosyal politika aracı olarak varlığını sürdürmesini sağlamaktır.

1.2.1.4. Zekât

Zekât sözlükte: temizlik, artma, bereket ve övme gibi anlamlara gelir. Bir şeyin saf olanına da zekât denir. Zekât “gelişme” ve “artma” anlamlarına geldiği için Arapçada “ekin geliştii, arttı” anlamında kullanılır. Malın bir miktarının verilmesine de zekât denmiştir. Çünkü zekât, dünyada malın artmasına ve âhiret’e yönelik sevap verilmesine

sebeptir. Kişiyi günahlardan temizlediği için zekâtın temizlik anlamı da vardır (Vural, 2006:5).

Zekât hicretten önceki dönemde muhtaçlara gönüllü olarak verilen bir yardım, yani sadaka şeklinde verilmekteydi. Medine’de İslam Devletinin teşekkül etmesi ile birlikte İslam Peygamberi bu kurumu kurumlaştırdı. İslam Dininin doğuşuna bakıldığında, sosyal bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Gerçek manasını ise zekât Medine de cemaatin oluşması ile kazanmıştır (Şimşek, 1994:26).

İslam Dininin temel esaslarından biri olan zekât, diğerlerinden farklı bir yapıya sahiptir. Çünkü diğerleri insanın kendisini ilgilendiren ve sadece Allaha karşı sorumlu olduğu hükümlerdir. Ancak üzerine zekâtın farz olduğu hükmedilen kişi, en çok topluma karşı sorumlu duruma düşmektedir. Zekâtın bir nevi sosyal politika aracı olduğu söylenebilir. Zekat toplumda adil gelir dağılımına katkı sağlar. Zekât müessesesi bir sosyal güvenlidir. İslam Dininin kutsal kitabı Kuran-ı Kerim’in Tevbe Süresi 60. ayetinde zekatın kimlere verileceği açıkça yazılmıştır.

Ayet ışığında zekât kimlere verilir kısaca inceleyelim;

Fakirler

İhtiyaçlarını temin edemeyecek kadar maddi sıkıntı içinde olanlar, bir miktar malı olduğu halde bu mallar geçimini sağlamaya yeterli olmayanlar.

Miskinler

Bir kısım İslam bilginleri miskini hiçbir malı olmayan yoksullar olarak tarif ederken bazıları Ehl-i Kitaptan (Musevi- Hıristiyan) muhtaç olarak tarif etmişlerdir.

Zekât Toplayanlar

Müslümanlardan devlet adına zekât toplayan memurlara da topladıkları zekât oranında bir miktar zekât verilir. Zekât vermek için zengin olmalarına bakılmaz. Bunlara verilecek miktar değişik şekillerde belirtilmiştir.

Müellefe-i Kulüp

Kalpleri İslam’a ısındıracak olanlara denilmektedir. İslam’a yeni girmiş olanlara, İslam’a zararı dokunmaması istenen kimselere, kalpleri İslam’a ısındırılmak

istenilenlere verilen zekât bu kimselerin İslam da kalmaları veya İslam sempazitanı olmaları hiç değilse İslam'a her hangi bir zararı dokunmaması için verilir. Bu zekât fonu İslam peygamberi devrinde ve İslam halifesi Ebu Bekir zamanında tatbik edilmiştir. İslam halifesi Ömer'in zamanında ise İslam'ın yeterince güçlendiğini için bu uygulamanın kaldırılması yönünde hükmü gereği kaldırılmıştır. Günümüzde Hıristiyan dininde bu tür uygulamalara gidildiği görülmektedir. Misyonerlik faaliyeti altında yüksek miktarda harcama yapılarak Hıristiyanlığı yayma çalışmaları devam etmektedir.

Köleler

İslam dini insan hürriyetine her zaman değer vermiştir. Onun için kefarete borcu altına girenlerin, günahının veya cezasının bağışlanmasını birinci derecede bir köleyi hürriyete kavuşturmaya bağlamıştır. Aynı şekilde yine kölelerin hürriyetlerine kavuşması için zekât harcamalarının yapılmasını da emretmiştir.

Borçlular

Borcundan fazla malı olmayan borçlulara da zekât verilir. Bu durumda malından daha fazla borcu olanlara zekât ile yardımcı olmak dini bir görevdir. Tartışılması gereken bir konu ise kişiye ait bu borcun nasıl meydana geldiğidir. Kişi kumar oynayarak borç edindiye bu durumda uygulama nasıl olacaktır.

Allah Yolunda Cihad Edenler

Bu sınıf oldukça geniştir. Bu sınıfın içine kendilerini Allah yolunda savaşmaya veya İslam'ın yücelmesine adayan fakirlerden, Hac için yola çıkanlara kadar herkes girer. Daha geniş anlamda bu zümrenin içine, ilim yolcuları İslam davası uğrunda fikir mücadelesi verenler, tüm hayırlı faaliyetlerde bulunanlar girebilir. Bu zümreye ayrılacak zekât fonu oldukça önem taşır. Özellikle çağdaş dünyada ilim ön planda gelmektedir. Kendini ilme adayan ilim adamlarına çalışmalarına yardımcı olması bakımından da zekât verilebilir.

Yolda Kalmış Olanlar

Başka ülkelerde fakir ve muhtaç duruma düşenler için "yolda kalmışlar" tabiri kullanılmıştır. Parasını kaybederek çaldırarak, fakir hale gelmiş Müslüman yabancılara zekât yardımı yapılabilir. Bu durum İslam kardeşliğinin ve toplumsal dayanışmanın bir

gereğidir. Böyle hale düşenler kendi memleketlerinde zengin dahi olsalar, yine onlara zekât verilebilir.

Zekât verilecek zümrelerin ilk ikisinin fakirler ve miskinler olması, onun emir olunmasındaki hikmetin fakirlik problemini yok etmek olduğunun açık delilidir. Zekât İslam Dininin farzlarından biridir. Zekât İslam dininin bir emridir.

1.2.1.5. Fitre

Bir kimsenin fitre yükümlüsü olması için şu şartların bulunması gerekir:

a) Müslüman olmak: Fitrenin verilmesi için Müslüman olmak gerekir.

b) Nisap miktarı mala sahip bulunmak: Hanefilere göre fitre sadakası ile yükümlü sayılmak için, kişinin ramazan bayramının birinci günü, temel ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala sahip olması gerekir. Zekât nisabından farklı olarak, sahip olunan malın “artıcı (nâmî)” özellikte olması ve üzerinden bir yıl geçmiş bulunması gerekmez. Temel ihtiyaçlar mesken, elbise, ev eşyası, binit, silah, hizmetçi, ailenin bir yıllık geçim masraflarıdır. Hesaplama, ayrıca kesin alacakları eklemek ve borçları düşmek de gerekir. Nisap miktarı iki yüz dirhem gümüş veya yirmi miskal altın veya bunların kıymetine denk bir maldır. Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, fitir sadakasının vücûbu için, zenginlik ölçüsü olan nisaba mâlik olmak şart değildir. Temel ihtiyaçların dışında, bayram gün ve gecesinde yetecek kadar azığa sahip olmak yeterlidir.

c) Ehliyet: Ebû Hanife, Ebû Yûsuf ve diğer üç mezhep imamının ortak görüşüne göre, fitir sadakasının mâlî yönü ağır bastığı için, bununla yükümlülük için akıllı ve ergen olmak şart değildir. Bu yüzden küçüğün ve akıl hastasının malından da velisinin fitre vermesi gereklidir. Fitre'nin ibadet yönünü üstün kabul eden, Hanefilerden İmam Muhammed ve Züfer'e göre ise, küçüklerin ve akıl hastalarının malından fitir sadakası gerekmez.

d) Velâyet ve bakmakla yükümlülük: Bir kimsenin, kendi dışındaki kişinin fitir sadakası ile yükümlü sayılması için, bu kişinin onun velâyeti altında olan ve bakmakla yükümlü bulunduğu kişilerden olması gerekir. Buna göre bir kimse velâyeti altında bulunan küçük çocuklarının veya akıl hastası olan yakınlarının fitresini vermekle yükümlüdür.

e) Vakit: Hanefilere göre, fitir sadakası ramazan bayramının 1. günü fecrin doğuşu ile vâcib olur. Çünkü fitre bayrama ait kılınmıştır. Hanefîler dışında üç mezhep imamına göre fitre Ramazan ayının son akşamı güneşin batmasından itibaren vacip olur. Bayramdan sonraya geri bırakılması caiz değildir. Ancak özürlü olması durumu müstesnadır. Bununla birlikte geri bırakma fitreyi düşürmez ve kazası gerekir. Bir özür yüzünden oruç tutamayan müslüman da fitre ile yükümlü olur. Hasta, yolcu ve çok yaşlı kimseler gibi. Bir kimse kendi yanında otursalar bile ana-babasının fitresini vermekle yükümlü değildir. Ancak babasının yoksul ve akıl hastası olması durumu müstesnadır.

Fitre, verileceği yerler bakımından her durumda zekâtın benzeridir. Fitre, niyet edilerek fakirlere temlik suretiyle verilir, mübah kılma tarzında fitre olmaz. Niyet, fitreyi ayırırken veya verirken yapılabilir. Ancak fakire verirken bunun fitre olduğunu söylemek gerekmez. Bir kimse fitresini eşine, usul ve fûrûna yani anne veya babasına, çocuk ve torunlarına veremez. Ebû Yûsuf ile İmam Şâfiî'ye göre yoksul olan zimmîye (İslâm ülkesi vatandaşı olan gayri müslim) de verilemez. Fetvaya esas olan görüş budur. Çünkü fitrenin amacı, bayram gününde yoksul müslümanların ihtiyaçlarını karşılamak, onların bayram sevincine katılmalarını sağlamak ve rahat ibadet yapmalarına imkan hazırlamaktır. Zimmîlere fitre vermekle bu amaç gerçekleşmiş olmaz. Bir kimse fitresini bir veya bir kaç yoksula verebilir. Birden çok kimseler de fitrelerini bir kaç yoksula veya tek yoksula verebilirler. Fakat bir görüşe göre bir fitre, birden çok yoksula dağıtılamaz. Çeşitli kimselere ait fitreler karıştırılarak da yoksullara dağıtılabılır. Bununla birlikte fitrelerin ayrı ayrı verilmesi daha uygundur. Fitre yükümlünün bulunduğu yerdeki yoksullara verilmelidir. Başka yerlere gönderilmesi mekruhtur (Vural, 2006).

Fitre miktarlarının kişinin bir günlük yiyecek ihtiyacını karşılamayı hedeflediğinde açıklık vardır. Nitekim yemin kefaretinin “ailesine yedirdiğinin ortalamasından 10 yoksulu doyurmak” ve oruç fidyесinin de “oruca güç yetiremeyenlerin bir yoksul doyumu kadar fide vermekle yükümlü” tutulması, fitir sadakasının miktarı konusunda ortalama bir ölçü getirmektedir. Bu da yoksulun bir günlük yiyecek ihtiyacının karşılanmasıdır. Fitre mal olarak değil de, para olarak verilecekse günün şartlarına göre, yükümlülerin durumu dikkate alınarak bir tespitin yapılması daha uygun olur. Bu, hadislerde belirtilen gıda maddelerinin ortalama değerlerini almakla da gerçekleştirilebilir.

1.3. Çeşitli Kültürlerde Vakıf Müessesesi

1.3.1. İslamiyetten Önce Türklerde Vakıf Kültürü

Türkler, uzun tarihleri boyunca çeşitli millet ve medeniyetlerle bir araya gelmiş, aynı zamanda kurmuş oldukları güçlü devlet ve teşkilatlar sayesinde kendi kültür ve kimliklerini de korumaya çalışmışlardır. Teşkilatlanma, kurum ve müessese oluşturma anlayışına bağlı olarak, Türklerin eski devirlerden itibaren vakfa menşei teşkil edebilecek çeşitli yaklaşımlar içerisinde olabilecekleri ifade edilmektedir. Zira çok eski devirlerde Türklerin bir kısmı ziraatla uğraşmışlardır. Ziraatla uğraşmanın neticelerinden biri bu zümrenin ziraat alanları ve tarlalar üzerindeki mülkiyet hakkıdır. Türkler arasında hem menkul ve hem de gayrimenkul mallar üzerinde mülkiyet hakkının olduğundan bahsedilmektedir. Ferdi mülkiyet hakkının, vakfa temel teşkil edebilecek bağış, hibe gibi muameleler için uygun bir ortam oluşturduğu düşüncesinden hareketle Türk vakıflarının, Müslümanlıktan önceki devirlerde yaşayan Buda dinindeki Türkler tarafından rağbet gösterilen sosyal bir kurum olduğu ileri sürülmektedir (Köprülü, 1951).

İslâm'dan önceki Türklerin siyasi tarihleri ve komşu ülkelerle olan ilişkilerinin bir dereceye kadar aydınlatılabildiğini fakat sosyal hayatları ve özel hukuk düzenleri hakkında aydınlatıcı bir bilgi bulmanın güçlüğüne dile getirmektedir. Görünen o ki, bu konuda kesin hükme varabilmek için yeterli kaynak ve çalışma bulunmamaktadır. Tarihi belge ve eserlere nazaran İslâmiyet'ten evvel Türkler birçok hayri eserler yapmış olmalarına rağmen, bunlara bilinen anlamı ile vakıf kurumu demek zorlama olacaktır. Ancak bu yardım karakterli davranışların vakfın menşeiini oluşturmak bakımından önemli bir zemin hazırladığı ve İslâm Dininin öğretileriyle giderek daha da gelişme gösterdiği anlaşılmaktadır (Hatemi, 1996).

1.3.2. Roma Hukukunda Vakıf Kültürü

Vakıfların menşei konusunda ileri sürülen iddialardan biri de, bu müessesenin Roma Hukuku kaynaklı olduğudur. Ancak Roma hukukunun ilk devirlerinde vakıf müessesesinin mevcut olmadığı, hukuk alanında çok gelişmiş bir durumda bulunan Romalıların başlangıçta bu müesseseyi örf ve adet hukukuna dayandırdıkları ve vasiyet

tarzında vakfın ise ancak Roma'nın en uzun dönemi olan Cumhuriyet Devri'nin sonlarına doğru gerçekleştirilebildiği ifade edilmektedir.

İslâm Hukuku'ndaki vakıfların da, Roma Hukukundan alındığını savunan yazarlar olmuştur. Özellikle Roma Hukukçusu Gatteschi Müslümanların vakıf müessesesini eskiden Roma'ya tabi topraklardaki yerli halktan, taklit ile iktibas ettiklerini ileri sürmüştür. Aynı yazara göre vakıf müessesesinin tabi olduğu şartlar, Roma hukukundaki kutsal mallar res sacroe'nın (mabedlerin) hukuki statülerinden alınmıştır. Bunların tahsis edilmiş olduğu aedes sacroe'ler Müslümanların mescitlerine tekabül etmektedir. Ne var ki, bu görüş sadece Marcel Morand tarafından nakledilmiş ve yine kendisi tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Bu görüşe yapılan eleştiriler her şeyden önce "res sacrae" lere ait kuralların vakıf ile hiçbir benzerlik taşımadığı üzerinedir. Çünkü kutsal mallar tabiri ile özellikle mabed ve âyine mahsus maddi eşya kavramı kastedilmektedir. Burada vakıf müessesesinin özelliklerinden olan "bir menfaat getirecek mülk" anlamı yoktur. Oysa vakıflar, kendileri veya temin ettikleri menfaat, hayır amaçlı olarak bir kamu menfaatine tahsis edilmiş olan mülklere (Köprülü, 1942).

1.3.3. Eski Yunanda Vakıf Kültürü

Eski Yunan hukukunda "donatio sub modo" adıyla site denilen korporasyonlara yapılan bağış ve vasiyetler de vakfı çağrıştırmaktadır. Bunlarda tahsisat kabilinden vakıflara benzemektedir(Ertunç, 2007). Batı da ki birçok yazar doğunun vakıf kültürünü Yunandan aldığına dair iddiada bulunmaktadır.

Esasen vakıf kurumunun Bizans ya da başka uygarlıktan etkilenmiş olması bir problem teşkil etmemelidir. Vakıflar ister İslâmiyet'le başlasın ister İslâm öncesi medeniyetlerle başlasın veya ister diğer medeniyetlerden etkilenmiş olsun ister kendi mecrasında teşekkül ederek gelişmiş olsun bu durum İslâm toplumlarında birçok toplumsal hizmetler veren İslâm vakıf olgusuna bir noksanlık getirmez. Vakıfların İslâm dünyasında ulaştığı düzeye, başka medeniyetlerde rastlamak mümkün değildir. Bu mesele, dinin özüne ilişkin itikadi bir mesele de değildir. İkna edici deliller ortaya çıkarılabilirse bunu kabul etmek bir eksiklik değil tam tersine bir erdem olarak kabul edilmelidir. İslâm toplumlarının başka medeniyetlerde gördükleri güzellikleri almakta bir mahzur görmemeleri takdir edilmelidir. Zira bu durum aynı zamanda, İslâm Hukukunun İslâm'ın ruhuna uygun düşen ve temel ilkelerine ters düşmeyen kurum ve

müesseselere açık olduğunun da göstergesi olarak ele alınmalıdır. Kaldı ki benzerlikler aklın ve sosyal zaruretlerin gereği olarak kabul edilmelidir Çünkü medeniyet bir milletin değil insanlığın ortak malı olarak değerlendirilmelidir(Ertunç, 2007).

1.3.4. Hıristiyanlıktan Sonra Batıda Vakıf Kültürü

İslam Hukukunda, Devlet dışında kişi topluluğu türünde tüzel kişilik anlayışı bir oranda gelişmiştir. Hıristiyan batıda ise inananlar topluluğunu temsil eden kilisenin tüzel kişiliği tanınmış ve bir gayeye özgülenen mal varlıkları bu tüzel kişilik adına yapılmıştır. Hıristiyanlıkta inananlar topluluğunun manevi şahsiyeti ile devlet Konstantinus dönemine kadar 300 yıl kadar bir süre ayrı kaldığından cemaat ümmetin manevi şahsiyetine daha çok önem verilmiştir. İslam âleminde ise, devlet kendisinden ayrı bir ümmet manevi şahsiyeti tanımadığından bu manevi şahsiyete yapılacak yükümlü kazandırmalar yapısı gelişmemiş bunun yerine devlet müdahalesinden korunmuş münferit mal toplulukları kurgusuna başvurulmuştur. İslam dünyasında olduğu gibi yaygın bir vakıf kurumu olmayınca batı ülkelerinde sosyal yardımlar belli bir dönemden sonra daha çok devlet eliyle yapılmıştır(Hatemi,1996). Burada tartışılması gereken konu ise, batıda devlet eli ile gelişen sosyal politikaların sonucu olarak mı vakıf kurumu geri plana itilmiştir. Yada vakıf ve benzeri yardım kuruluşların gerilemesi ile devlet eli ile, sosyal politika güçlü bir ivme kazanmıştır.

1.3.5. Osmanlı Döneminde Vakıf Kültürü

Günümüzde, bilgi ve iletişim çağının zirvesinde olmamıza rağmen toplumumuzun büyük bir kesimi vakfın ne anlama geldiğini bilememektedir. Sosyal yardımlaşma duygusunun zirvesi anlamına gelen vakıf tanımının toplum tarafından unutulması küreselleşme süreci ile beraber toplumun ne hale geldiğinin en büyük göstergesidir.

Vakıf kurumunu anlamak için geçmişten geleceğe süzülerek bir inceleme yapmak gerekmektedir. Vakıf kavramını ve anlamın yüklediği manevi manayı anlayabilmek için geçmişte yapılanlara şöyle bir bakmak gerekmektedir.

İslami özden etkilenen ve kökü İslam hukukuna dayanan vakıf kurumu İslam tarihinde Emeviler zamanında çok genişlemiştir. Nitekim hicri 88 yılında Emevi halifesi Abdulmelik oğlu Velid, Şam da Ümeyye Cami için ilk defa köy ve mezraları gelir getiren birer kaynak olarak vakfetmiştir. Abbasi devletinde ise vakıflar daha fazla

gelişme kaydetmiştir. Büyük Selçuklu, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılarda bu seyir artarak devam etmiştir. Mescitler türbeler, kervansaraylar, tekkeler, medrese, mektepler, köprüler, sulama kanal ve yolları hastane ve darüşşifalar, camiler imaretler ve külliyesi bir bütün olarak dini hayri tesisler hep vakıflar sayesinde vücuda getirilmiştir. (Kazıcı, 1985:54-55) Vakfın temelleri ise Hz. Muhammet zamanında atılmış olup vakfettiği bahçesine Hz. Ebubekir nezaret etmiştir. Hz Ömer ise bizzat kendi vakıflarına nezaret etmiş, Hz. Osman ve birçok sahabe de ‘Vakıf’ tesis etmiştir. İslam dünyasında vakıf müessesesi Hicretin birinci asrında kurulmuş statüsünü tamamlamış ve vakıf tesisine büyük hız vermiştir (Hazar, 1991:9).

Osmanlı döneminde vakıf müessesesi gelişmesinin doruğuna varmış çeşit miktar ve kapsam itibari ile çok inkişaf etmiştir. Toplumun eğitim, sağlık, sosyal, güvenlik gibi en temel ihtiyaçlarının ötesinde son derece ayrıntılara dönük alanlara bile yöneldiği anlaşılmaktadır. O kadar ki batılı sosyal siyasetçiler 16. asır Osmanlı toplumu için ‘Vakıf Cenneti’ tabirini kullanmışlardır (Kozak, 1994:15).

Osmanlı Devlet yapısında cemiyetin hukuki iktisadi sosyal ve siyasi yapısını demokratik bir temel üzerinde geliştiren ve gelişmede istikrarı ve dengeyi temine yarayan başlıca iki önemli müesseseden biri toprak düzeni ile ilgili tımar dirlik sistemi diğeri de vakıf müessesesidir. Yine Osmanlı Devletinde toplum yapısı sosyal siyaset açısından incelendiğinde sosyal adaletin, fırsat eşitliğinin, dengeli gelir ve servet dağılımının temini yönünden iki müessesenin önemli payı olduğu görülmektedir. Bunlar zekât ve vakıf müesseseleridir (Zaim,1987). Osmanlı döneminde kurulan vakıf sayısı 263.000 küsurdur. Vakıf müessesinin Osmanlı döneminde bu kadar çok tutunmasının sebepleri vardır. Birinci sebep tamamen dini nitelikte olup, vakfı kuranın Allahın rızasını kazanma fikrine dayanır. İslam dini herkese iyilik yapmayı, fakirlere zekât ve sadaka vermeyi, bu arada özellikle kalıcı eserler bırakarak ahiret hayatına hazırlanmayı emreder. Bu kültürde insanların en çok ihtiyaç duyduğu şeyi vakfetmeleri vakıfların en hayırlısıdır. Vakıf, hayır eserleri arasında en kalıcısı olduğu için birçok kişi başkalarına hayır ve iyilik etmeyi malvarlığının bir kısmını vakfetmek suretiyle bulmuştur. Osmanlı döneminde yaptırılan okul, cami yol, köprü, çeşme hastane imaret gibi hayır kurumlarının birçoğu böyle bir görüşten kaynaklanmaktadır (Eren, 1987).

Vakıflar sisteminin mükemmel bir şekilde dizayn edildiği Osmanlıda ise toplumun eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi en temel ihtiyaçlarının ötesinde, son derece ayrıntılara dönük alanlara bile yöneldiği görülmektedir. Osmanlı Devleti devletin asli işlevlerinin büyük bir çoğunluğunu vakıflar aracılığı ile yerine getirmiştir. Osmanlı Devletinde iktisadi ve sosyal hayatı kavrayabilmek için vakıfların gördüğü işlevleri göz önünde tutmak gerekir (Kozak, 1994:15). İslami açıdan bakıldığında biraz kabul edilemez görünse de, Osmanlılarda devletin görevlerine ilişkin anlayış ve uygulamanın İslam'ın ilk dönemlerindeki ve bugünkü sosyal devlet telakkisinden oldukça farklı olduğu söylenebilir.

Osmanlı sisteminde devlet esas itibari ile iç ve dış güvenliği sağlamakla görevliydi. Devlet vatandaşları eğitmek, onlara sağlık hizmetleri götürmek, fakirlere yardım etmek, yol köprü gibi alt yapı çalışmalarında kendisini doğrudan mükellef olarak görmüyordu. Bunun gibi bayındırlık işlerinde devlet bütçesinden bir kuruş dahi harcanmadan işlemler vakıf müessesesi tarafından gerçekleştirilirdi. Aslında İslam esaslarına göre yönetilmekte olan Osmanlı Devletinde bayındırlık hizmetlerinin devletin asli görevlerinin dışında tutulması bir bakıma yönetim açısından İslam'a aykırı bir durum teşkil etmekteydi (Kozak, 1994:16). Bu tür müesseseler ayrıca Osmanlı Devletinde vergi muafiyeti gibi yollarla desteklenmiştir. Bu durumun, İslami kaynaklardan çok eski doğu imparatorlukların tesirinde kalmanın ve İslam hukukunda kamu hukuku ve özel hukuk ayırımının açık bir şekilde ortaya konmamış bulunmasının bir sonucu olarak değerlendirilmesi gerekir (Hatemi, 1969).

1.3.5.1. Eğitim ve Öğretim Hizmetleri

Osmanlı Devletinde eğitim ve kültür hizmetleri hemen hemen tamamıyla vakıflar eli ile yürütülmekteydi (Emin, 2006:10). Bunun en önemli göstergesi, vakıfların eğitim hizmetlerinin mali giderlerinin tamamını üstlenmiş olmasıdır. Bu katkı bir devletin ilerlemesi için önemli bir desteği oluşturmaktadır. Bugün bile bu durum geçerliliğini sürdürmektedir.

Eğitim hizmetlerinin vakıflar tarafından yerine getirilmesi Ortadoğu/İslam devlet geleneğinin, devletin görevlerine bakış açısının sonucudur. Bu yaklaşımda, devlet adalet ve savunma dışındaki kamu hizmetlerini kendisi yürütmek zorunda olmamalıdır. Osmanlıda yönetim kadrosu bu tür Vakıf Müesseselerinin kurulmasına ve faaliyetlerinin

sürdürülmesine öncülük etmişlerdir (Ertunç, 2007: 91). Tüm kuruluş giderleri vakıf sahibi tarafından karşılanarak vakıf tamamlanmakta ve mütevelliyeye teslim edilmektedir. Bunun haricinde işletim giderleri de vakıf kurucusunun önceden belirlediği ve vakfiyede ayrıntılı bir şekilde kaydedilen prensipler çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bütün giderler vakıf sahibi tarafından vakfedilmiş olan gelir kaynaklarından elde edilen gelirler vasıtası ile karşılanmaktadır.

Osmanlı toplumunun en önemli sosyal merkezlerinden birini oluşturan büyük vakıf külliyelerinin odak noktasını cami teşkil etmekte, hemen bunun ardından her seviyedeki mektep ve medreseler, kütüphane, hastane, aşhane arasta-çarşı, han-kervansaray, hamam meşruta, binaları gelmektedir. Örneğin külliyelerin en gelişmiş örneği olan Süleymaniye külliyesinde, hastane, misafirhane, hamam ve dükkânlar gibi diğer unsurların yanında dört büyük medrese, darulhadis, darul-kurra, darüssibyan, tıp medresesi, mülazımlar medresesi bulunmaktaydı (Kozak, 1994:17).

Eğitim vakıflarını tahlil ettiğimizde hem yardım, hem de intifa hakkının toplumun manevi şahsiyetine devredilmiş “mülk vakıfları” olduğu görülür. Vakıflar her türlü eğitim hizmetini ifa etmiş ve herkese açık tutulmuştur. İşte bu özelliklerinden dolayı eğitim vakıfları kamu hizmetinin en güzel misallerini vermişler, dolayısıyla resmi organizasyonların yükünü azaltmışlardır.

Eğitim vakıflarını vakfiyeler ışığında tahlil ettiğimizde, bugün “kampüs” olarak adlandırılan içinde her türlü eğitim faaliyetinin ve imkânının olduğu alanlar karşımıza çıkar. Osmanlı döneminde genel olarak medrese ve mekteplerin camilerin etrafında toplanması esastı. Yani bir nevi cami ve çevresindeki külliyeler günümüz koşullarındaki kampüslerin bir benzeriydi. Vakfiyeler incelendiğinde vakıflar yoluyla oluşturulan okullarda “mükemmel insan”ın yetiştirilmesinin hedeflendiği görülür. Bunun başlıca sebebinin, mükemmel olarak yetişen insanın, vakıf kurucusunun ebedi hayat alanına katkısının olacağı kabul edilmesidir (Bilhan, 1986: 86). Okullar, herkese açık olan yaygın eğitim alanı olarak ifade edilebilecek bir bölüm ile sürekli olarak öğrencinin devam ettiği örgün alandan oluşmuştur (Bilhan, 1986: 86).

Yaygın eğitim alanı herkese açık olup, fertler diledikleri zaman ve diledikleri kadar öğretim faaliyetlerine katılma hakkına sahip bulunmakta idiler. Tüm eğitim alanı ise, sürekliliği olan bir eğitim faaliyeti ile ilgilidir. Bu alandan faydalananlar ilmin

gerektirdiği kadar zaman ve emek talip tarafından harcanır. Örgün eğitimde keyfilik yoktur. Vakıfların eğitim alanındaki hizmetleri öğrenciye, öğretmene, kitap yazdırmaya, okul yapımına, gelir kaynaklarının işletilmesine, cari giderlere ve öğrenci olmayan ancak öğrenme gayesi ile vakıftan faydalananlara yönelik hizmetler başlıkları altında toplanabilir. Vakıfların öğrencilere yönelik hizmetleri barındırma, besleme, okul giderlerini karşılama, kitap temini ve karşılıksız burs verme biçiminde tasnif edilebilir. Öğrenci vakfın sağladığı imkânlarla eğitim-öğretim sürecine katıldığı için kendini ilim tahsilinden uzaklaştıran faktörlerden uzak kalır. Bu yönüyle vakıflar, öğrenci için eğitim-öğretim hizmetlerini tamamen ücretsiz hale getirmiş oluyordu.

Vakıfların eğitime önemli bir katkısı da öğretmen istihdamı ile ilgilidir. Öğretmen temini ve istihdamı için gereken bütçe vakıf gelirlerinden ayrılır. Genel anlamda öğretmenlere takdir edilecek ücret vakıf belgelerinde yer alır. Ücretlerin günün şartlarına göre, mütevelli heyeti tarafından, ihtiyaç duyuldukça yeniden düzenleneceği vakıf belgelerinde yer alır (Bilhan,1986:89).

Öğretmenlere sağlanan imkânlar sadece ücretle sınırlı değildi. Barınma ve diğer sosyal imkânlar da vakıflar tarafından temin edilmekte idi. Verimliliğin temini için bütün şartların hazırlandığı görülür. Bu zihniyet, günümüzde “toplam kalite yönetimi” anlayışı adı altında varlığını devam ettirmektedir.

Vakıfların eğitime en önemli katkılarından birisi de kitap yazdırma faaliyetidir. Kitap yazdırma belki bizim medeniyetimizden başka hiç bir yerde ve medeniyette önemsenmemiştir. Eli kalem tutan ve sahasında nadir olduğu halde maddi imkânları yetersiz olanları vakıflar desteklemiş ve böylece ilim erbabının ölümleriyle beraber bilgilerinin yok olmasının önüne geçilmiştir (Öztürk, 1995a:35).

Eğitime yapılabilecek en önemli katkılardan biri olan bilgilerin yeni nesillere intikalini sağlayacak eser yazdırma faaliyeti asrımızda da geçerliliği olan bir hizmet alanıdır. Nice cevherler maddi imkânsızlıklar yüzünden bilgilerini eser haline dönüştürememekte ve bilgileri ölümleriyle birlikte heba olup gitmektedir.

Vakıfların eğitim hizmetlerine katkılarından bir diğeri de taşınmaz mal olan okul binalarını inşa etmiş olmalarıdır. Okul binaları yapılmadan hiç bir vakıf eğitim faaliyetini başlatmamıştır. Bina yapımının ne kadar pahalı olduğunu hesaba katacak

olursak vakıfların eğitime katkısını daha iyi kavramış oluruz. Vakıf kurucuları eğitim sürecinin düzenli işleyebilmesinin ancak maddi kaynakların sağlanmasıyla mümkün olacağını ön görmelerinden dolayı sistemi sağlam kaynaklara dayandırmışlardır. Eğitim kurumunun bütün giderlerini karşılayacak nitelikte “akar” vakfetmişlerdir. Vakfedilen gayri menkuller işletilerek eğitim kurumunun devamlılığı sağlanmıştır. Böylece eğitim kurumunun malî özerkliği de sağlanmıştır.

Eğitim kurumlarının giderleri tamamen vakıf gelirlerinden karşılandığından devlete olan yük ortadan kalkmış olmaktadır. Bu gider kalemleri sabit ve cari olmak üzere iki ana başlıkta toplanabilir. Personel ve öğrenciler için yapılan tüm harcamalar belirli esaslar çerçevesinde ve belirli oranlarda gerçekleştirilirdi (Öztürk, 1995a:35).

Vakıfların en önemli hizmetlerinden birisi de yaygın eğitimidir. Bu bilhassa yetişkin fertlerin dilediklerince ve diledikleri kadar öğretim sürecine katılmalarıyla gerçekleşen bir faaliyet tarzıdır. Günümüzün eğitim anlayışından daha esnek bir anlayışla sürdürülen yaygın eğitim faaliyetlerinin bütün giderleri vakıf tarafından karşılanmaktaydı.

Osmanlı döneminde eğitim hizmetleri sıbyan mektepleri, medreseler, kütüphaneler ve darülhadislerde gibi kurumlarda yerine getirilmekte idi.

1.3.5.1.1. Sıbyan Mektepleri

İslam'ın ilme verdiği önem dolayısı ile Müslüman olan toplumlarda ilköğretim düzeyinde olan sıbyan mekteplerinden, üniversite düzeyinde olan medreselere kadar bütün eğitim birimlerini genellikle vakıflar vasıtasıyla ihdas etmişler ve bütün ihtiyaçlarını vakıflar karşılamışlardır (Berki,1965:89).

İlk tahsil yeri olan sıbyan mekteplerinde 5-6 yaşlarındaki çocuklara okuma yazma, bazı dini bilgiler ve dört işlemden ibaret olan matematik dersleri verilirdi (Ateş, 1982b:14). Osmanlılarda bu okulların hocalarına muallim şakirt denilirdi. Şakirtlerin talebelerine ise talebe suhte tilmiz gibi isimler verilirdi (Ertunç, 2007:91).

Bu mektepler tazminattan sonra 3 yıllık mektebi iptidai olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Osmanlılar devrinde kız çocukları da bu mekteplerde erkek öğrencilerle beraber eğitim almışlardır. Bununla beraber Osmanlıda kız ve erkek öğrencilerin ayrı ayrı okuduğu okullarda mevcuttu. Sıbyan mekteplerinde öğretim görevlisi olarak

medrese mezunları görev yapmışlar, daha sonra ise bu ihmal edilmiş, medrese mezunu olmayan kişilerde hocalık yapmaya başlamışlardır. Buradaki “muallimler”, onların “halife” adı verilen yardımcılarıyla diğer gerekli personel, maaşlarını bağlı oldukları vakıftan alırlardı (Ertunç, 2007: 91).

1.3.5.1.2. Medreseler

İslam tarihinde medrese orta ve yüksek seviyede eğitim ve öğretim veren müesseselerin ortak adıdır. Sultan Alparslan ve oğlu Melihşah’a vezirlik yapmış bulunan büyük vezir ve devlet adamı Nizamul-Mülk’ün gayretleri sonucu Nizamiye adı altında ilk medrese Nişaburda inşa edilmiştir. Nizamiye Medreselerinin kuruluşundan sonra artık bütün İslam dünyasında bu medreseler örnek alınarak benzerleri inşa edilmeye başlanmıştır (Ertunç, 2007:90).

Daha önceki devirlerde olduğu gibi Osmanlıda da şahıslar tarafından tesis edilen ve yaşaması için vakıflar kurulan medreselerin hocalarına müderris ve yardımcılarına muid denilirdi. Medrese talebeleri ise danişmend, suhte veya talebe diye adlandırıldı. Osmanlıda ilk medreseyi Orhan Gazi 1331 de İznik’te kurmuştur. Osmanlı Medrese teşkilatında ilk köklü değişim Fatih Sultan Mehmet zamanında olmuştur. Fatih Kanunnamesini hazırladığı sırada Molla Hüsrev ve Ali Kuşçunun içinde bulunduğu maarif komisyonuna “Kanuni Talebe-i Ulum-u” hazırlatmış böylece Osmanlı Medrese sistemi ortaya çıkmıştır (Kazıcı, 1985:126).

Eğitimle ilgili vakıflardan bir çoğunda, genel anlamda eğitim ihtiyacını karşılama yanında, kendi imkânları ile eğitim yapması mümkün olmayanlara eğitim imkânı sağlayarak eğitimde fırsat eşitliğini temine dönük olduğu görülmektedir (Kozak, 1994: 17). Görüldüğü üzere Vakıfların belki de yerine getirdiği en önemli fonksiyon eğitime destek vermesi ve bizzat eğitim hizmetlerinin mali külfetinin devlet yerine vakıflar aracılığı ile yerine getirilmesi, devletin ilerlemesine en büyük katkıyı sağlamaktadır. Eğitimle ilgili vakıfların çoğunda, genel anlamda eğitim ihtiyacını karşılama yanında, kendi imkânları ile eğitim ihtiyacını karşılayamayanlara imkan sağlayarak, eğitimde fırsat eşitliğini temine dönük çalışmaları görülmektedir. (Kozak, 1994: 17) Günümüz Türkiye’inde ise son yıllarda vakıflar aracılığı ile kurulan üniversiteler eğitime büyük katkı sağlamaktadır. Şimdi ki Avrupa Devletlerinin ise bilimsel olarak gelişmesi birçok

sebebe bağılı olmakla beraber önemli sebeplerin arasında gösterebileceğimiz yüksek öğrenime verilen önemdir (Ertunç, 2007: 91).

Osmanlı Devletinde başta padişahlar ve Osmanlı Hanedan mensupları olmak üzere devlet adamları tarafından kurulanlardır. İrsadi vakıf olarak adlandırılan bu tür vakıfların temel özellikleri devlet tarafından bürokratlarına tahsis edilen bir takım mali imkânların kurulan vakıflara aktarılması ve elde edilen gelirlerin vakfiyede belirtilen faaliyetler için kullanılmasıdır. Bu yolla vakıf kurma faaliyetinin devlet adamları arasında bir gelenek halini aldığı ve şehirlerin ihtiyaç duyduğu dini, ilmi, sıhhi ve kültürel hizmetlerinin bu yöntemle külliye modeli altında verildiği görülmektedir. Vakıf sisteminin ikinci kaynağı ise Osmanlı Hanedanı ve devlet ricali dışında kalan kesimin kurbet kastı ve sadaka-i cariye anlayışıyla kurdukları vakıflar oluşturmaktadır (Yavuz, 2007:46).

1.3.5.1.3. Kütüphaneler

Vakıf müessesesi, eğitimin önemli bir aracı olan kitap ve kütüphaneye diğer eğitim birimlerinin yanı sıra büyük önem vermiştir. Medrese, dârü'l-hadis ve külliye gibi her eğitim müessesesinin içinde veya civarında mutlaka bir kütüphane ve kitaplık kurulmuş, cami ve mescitlere çok sayıda kitap vakfedilmiştir. Bu kütüphanelere 'hafız-ı kütüp' ve 'katib-i kütüp' adıyla tayin edilen görevlilerin, temizlik vb. işlere bakacak hizmetlilerin maaşları da vakıf tarafından karşılanmıştır. Selçuklular ve Osmanlılar zamanında vakıf esasına dayanan kütüphaneler, devrin sultanları, sadrazamları, vezirleri ile ilim adamları gibi çeşitli kademelerdeki kişiler tarafından kurulmuştur. İstanbul'un fethi ile birlikte önce medrese ve tekkelerde kitap dolapları, daha sonrada bağımsız müstakil kütüphaneler kurulmuştur. Fatih Sultan Mehmet, Eyup ve Fatih Camilerinin kütüphanelerine ikişer bin kadar kitap vakfetmiştir. Fatih'in sarayda kurduğu kütüphane, kendinden sonraki padişahlar tarafından zenginleştirilmiş ve Topkapı Sarayı Kütüphanesi adı altında günümüze kadar ulaşmıştır.

Cumhuriyetin ilanından sonra Osmanlıdan kalma İstanbul kütüphaneleri üç büyük kütüphane olan Süleymaniye, Millet ve Beyazıt Umumi Kütüphaneleri bünyesinde toplanmıştır. Vakfiyelerde, kitap vakfetme, kütüphane kurma, kütüphanelerdeki vakıf kitapların korunması ve kullanılma metotlarına kadar, pek çok konu düzenlenmiştir. Yine vakfiyelerde kütüphane görevlilerinin taşımaları gereken vasıfla, kütüphanelerin açılış ve

kapanış saatleri, fihrist defterlerinin tutulma şekli gibi hususlar dahi belirtilmek suretiyle eğitim hizmetlerine en iyi bir şekilde sunulmuştur (Ertunç, 2007:92).

1.3.5.1.4. Darülhadisler

Dârü'l-hadisler, Hz. Peygamberin hadislerinin öğretildiği yerlerdir. İlk olarak Selçuklular döneminde inşa edilmeye başlanmış, Osmanlılar zamanında da devam edilmiştir. Nitekim I. Murat zamanında Çandarlı Hayrettin Paşa tarafından İznik'te, II. Murat tarafından Edirne'de Dârü'l-hadisler yaptırılmıştır. XVI. Asrın ortalarında sayıları giderek artan Dârü'l-hadislerin büyük bir kısmı vakıflar tarafından kurulmuştur (Ateş, 1982b).

1.3.5.2. Sağlık Hizmetleri

Hemen hemen her büyük vakıfta “Bimarhane” veya darüşşifa” denilen hastane bulunurdu. (Akozan, 1969: 303-308) Bu kurumlar Abbasiler devrinde açılmaya başlamıştır. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde önemli darüş-şifalar kurulmuştur. Kayseri'de Gevser Nesibe, Sivas'da İzzettin Keykavus, Divriğide Turan Melik, Çankırı'da Cemalettin Ferahlala, Konya'da Kemaliddin Karatay, Bursa'da Yıldırım Beyazıt, İstanbul'da Fatih, Edirne'de Yıldırım Beyazıt, İstanbul'da Haseki Hürrem Sultan, Manisa'da Sultan III. Murat ve yine İstanbul'da inşa edilen Sultan Ahmet bunlardan en önemlileridir (Ertunç, 2007:86).

Bu hastaneler yalnız yatan hastalara mahsus değildi. Ayakta tedavi de yapılırdı. Her gelen hastanın tedavisi yapılır ve fakir olduğunu beyan edenlere (başkaca bir vesika istenmeksizin) bedava ilaç verilirdi. İstanbul, Edirne gibi büyük şehir hastaneleri aynı zamanda hekimlerin ihtisas yeri idi. Hekimler burada, her dalda ihtisas yaparlardı. Umumî ve yalnız bir tip hastalığa mahsus olanları dünyaca ünlüdür. Bunlardan 1451'de kurulan Edirne ve 1514'te kurulan Karacaahmed (İstanbul) cüzzam hastaneleri tıp literatüründe ünlüdür. Zira XIX. asırdan önce cüzzamlılar, Avrupa'da hastaneye alınmıyor, ıssız yerlere sürülüp kaderlerine terk ediliyorlardı. Dışarıdan ayaküstü tedavi ve ilaç almak için gelenler, sabahtan öğleye kadar kabul ediliyorlardı. Öğleden sonra, yalnız yatan hastalarla ilgileniliyordu. Hastaneler bir iki istisna ile yalnız Müslümanlar

için değildi, "Allah'ın kulları olan bütün beşeriyete" açıktı.¹ 150 ilâ 300 hasta tedavi edebilen hastaneler vardır. Kadınlara mahsus hastaneler de vardır. Bazı hastanelerde de kadınlara mahsus kısımlar bulunur ve bunlar, mutlak şekilde erkek hastalara ait kısımdan ayrılırdı. Kadın hastalar, mutlaka kadın hastabakıcılar tarafından bakılır, hekim olmayan hastane mensubu, kadın hastanın yanına bile yaklaşamazdı.

Yapılan bu hastanelerin hiçbiri devletçe yaptırılmamıştı. Bu hastaneler çok zengin vakıf akarlara sahipti. Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağlı Vakıf Gureba Hastanesi günümüzde de hizmet vermeye devam etmektedir. Bir de Hastanelerin hemen yanında bulunan tabhaneler mevcuttu. Hastanelerden taburcu edilen bünyesi zayıf hastalar bir müddet buralarda misafir edilirdi (Kozak, 1994:18).

Yukarıda bahsettiğimiz Edirne'de II. Beyazıt tarafından tesis edilmiş bulunan vakıf hastanesinde akıl ve ruh hastalarına mahsus Bimarhane kısmında çiçek yetiştirilerek, onların güzelliği ve kokusu ile hastalar tedavi edildiğinden bu amaçla bilhassa lale, sümbül, reyhan, karanfil, şebbuy, nesrin, yasemin, müşk-i rumi, deveboyu, sim-ü zerrin çiçekleri kullanılmıştır. Ayrıca, musiki ile tedavide bilhassa neva, rast, düğah, segah çargah, suznak, zengule buselik makamlarının çok iyi netice vermektedir. Haftanın iki günü hastaneye bağlı eczaneden her isteyene bedava ilaç dağıtılmaktadır (Gökay,1942: 263-265).

1.3.5.3. Hayır Hizmetleri

1.3.5.3.1. Kervansaraylar

Kervansaraylar medeniyet tarihimizde devrinin mimari özelliğini ve sosyal seviyesini gösteren nadide eserlerdir. Hayır kurumlarının başında gelir. Din, dil, ırk, renk ve mezhep farkı gözetmeden herkese hizmet veren bu kurumlar var oldukları sürece çok önemli görevler ifa etmişlerdir (Berkol, 1971:345). Kervansaraylar, çok büyük hayır müessesesi olduğu kadar, ticareti ayakta ve yolları canlı tutan bir kuruluştur.

Kervansarayların daha mütevazı olanlarına "han" denilmektedir. (Vakıf olmayan yolcu hanları, yani bugünkü oteller ve şehirlerdeki ticaret hanları ile karıştırılmamalıdır.) Han ve kervansarayların ekserisinin vakıfnamesinde, yolcuların, hayvanları ile beraber, üç

¹ Bu dönemde Batı'daki hastaneler yalnızca ülkenin mezhebindeki hastaları kabul etmekte idi.

gün misafir edileceği, yedirilip içirileceği şartı vardır. Bunlar, mimari bakımından da çok büyük sanat eseri olan muhteşem yapılardır (Tuncay, 1984: 41). "Türklerin bu binaları, son derece muhteşem yapılardır ve Türk eyaletlerinde pek çoktur." der. Örneğin, Havza gibi mütevazı bir kasabada (Doğu Trakya) böyle iki vakıf hanı vardı ve yolcular bedava ağırlanırlardı. Çok büyük gelirli vakıflar tahsis edilmişti. Gelirleri ekseriya artardı. Meselâ Çatalburgaz'da İstanbul-Edirne yolu üzerinde Mustafa Paşa Kervansarayının yıllık gelir fazlası ile haftada bir gün, civar köylere bedava yemek dağıtılıyordu. "Anadolu'ya yollar üzerinde her fersahta kervansaray vardır. Bunlar, başka ülkelerde hiç görülmeyen hayır müesseseleridir." Daha XIII. asırda birinci imparatorluk Türkiye'sinde, üç saatlik mesafeye bir kervansaray kondurulmuştu ve bu Selçukoğullarının eseri idi, başka ülkelerde yoktu. Bir kervansaraydan diğer bir kervansaraya mesafe 40 km kadardı.

1.3.5.3.2. İmaretler

Diğer bir sosyal yardım müessesesinde imaretlerdir. İmaretin tanımını yapacak olursak bir vakıf müessesesi olan imaret, bir yeri mamur ve abad etme anlamına gelmektedir. Bu müessese yüzyıllar boyunca medrese öğrencisi, yoksul kimsesiz halk ve yolcular için önemli hizmetler ifa etmiştir. Devlet memleketin en uzak bölgelerinde bile bu tip hayır ve yardımlaşma kurumlarını tesis etmek için girişilen faaliyetleri desteklemiştir. Her medresenin etrafında birer imaret vücuda getirilerek dini ve ilmi tahsil yapan talebeyi geçim derdinden kurtarmak amacı ile sosyal dayanışmaya katkıda bulunmuştur (Şeker, 1991:157). İçlerinde hayret uyandıracak derecede muazzam olanları mevcuttur. Nispeten küçük bir müessese olan I. Sultan Murad'ın İznik'teki İmarethanesi bile, günde 2000 muhtaca yemek dağıtmakta idi.

İstanbul'da II. Beyazid İmareti, günde 1000 muhtaca iki öğün yemek dağıtıyordu. Kanuni'nin yaptırdığı Süleymaniye İmareti'nde ise, medresenin 600 softası ve hastalar dışında sayısız muhtaca yemek veriliyordu. Bu imaret, bir büyük mutfakla üç yemek salonundan ibaretti. Arka tarafta, yolcuların hayvanları için bir ahır vardı ve burada da yolcuların hayvanları bedava yiyip tımar ediliyordu. Fakat bir yolcu, bu şekilde ancak üç gün ve tabiatıyla tamamen bedava misafir ediliyordu. Misafir yolcuların beş kişisi bir sofraya alınıyor ve her öğünde böyle 40 sofraya kuruluyordu. Demek ki yalnız yolcu

sıfatıyla günde 200 kişi yemek yiyordu. Her yolcuya günde 50 dirhem bal, misafirin hayvanına günde bir şinik arpa veriliyordu. Padişahın vakıf şartı böyleydi.

Osmanlı toplumu, sözün tam manasıyla bir sevgi, şefkat ve yardım toplumu. Devlet, "hayat ve hayrat devleti", insan "hayrat ve hasenat insanı" ydı. Komşu açken tok uyumayı Peygamber dergâhından kovulma anlamına alır ve çevresine elinden gelen her türlü yardımı yapardı.

İmaretlerde fakirlere her öğün bir ekmek, bir tabak dolusu koyun eti ve bir tabak dolusu sebze verilmektedir. Fakir olarak tanınmış ailelere ayrıca günde 3 ilâ 6 akça nakdî yardım yapılıyordu. Fatih, imaret ve kervansarayında her şeyin mükemmel ve bedava olduğunu, orada yalnız fakirlere değil, kibar yolcuları da gözleriyle gördüğünü nakleder. II. Murat 1436'da yaptırdığı Edirne'deki Muradiye İmaretini için 436.718 akça gelir getiren vakıflar temin etmişti. 1611 yılında "İstanbul-Edirne yolunun iki tarafı kâmilten kaldırım döşelidir". Her konakta hanlar, hastaneler, kervansaraylar, hamamlar vardır. Her menzildeki imaretlerde yolculara günde iki öğün bedava pilav, yahni (et), zerde ve iki fodla(ekmek) verilmektedir. Hayvanlar aynı şekilde bedava bakılmaktadır. Kervan, bin kişilik de olsa gene aynı ihtimam gösterilmektedir (Öztuna, 1978:285).

XV. asrın ilk yıllarında Bursa'da 7 imaret vardı. Alman gezgini Schiltberger'e göre bu imaretlerde "Hıristiyan, Mûsevî veya putperest olmasına bakılmaksızın, her yoksul, yiyip içebiliyordu." Bu yazar, Bursa'nın 1400 yıllarında, Yıldırım Beyazıd devrinde, Osmanlı taht şehri Edirne'ye nakledilmeden hemen önceki yıllarda, Bursa nüfusunu 200000 olarak vermektedir (Bernart, 1956:97-106).

1.3.5.4. Bayındırlık Hizmetleri

Osmanlı Döneminde askeri harcamalar dışında bayındırlık hizmetleri devletin asli görevleri arasında sayılmıyordu. Bu hizmetler devlet ileri gelenleri ve diğer zenginler tarafından üstlenilirdi. Mal varlığına, servetine göre bir hayır eseri yaptırmayana çok kötü gözle bakılırdı. Tabi bu şekilde bir kişinin de o zaman zarfında çıkması pek mümkün değildi (Kozak, 1994:18).

Vakıfların sosyal siyaset açısından kayda değer faaliyetlerinden biride ticaret merkezlerinin oluşumuna ve şehirleşmeye katkılarıdır. Bu yönü ile vakıflar toplumların oluşmasını ve şekillenmesini etkilemişlerdir. İmaret denilen "tesisler" ya da "külliye"ler

Osmanlı Devletinde şehirlerin oluşması ve gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu imarethaneler genellikle bir cami etrafında kümelenmiştir. Medrese, imarethane, misafirhane, hastane, hamam ve kervansaray gibi, din, kültür ve sosyal yardım müesseselerinden bu kuruluşların görevlilerinin barınacağı evlerden suyolu kanalizasyon gibi, tesislerden ve bu tesislere sürekli gelir sağlamak amacı ile yapılmış olan han, çarşı fırın, değirmen, mum imalathanesi, bayram ve pazaryerleri gibi tesis ve mahallerden oluşmaktadır. Bu imarethanelerin genellikle yeni kurulacak şehrin veya eski bir şehrin yeni bir semtinin çekirdeğini oluşturduğu, Bursa, Edirne, İstanbul ile Anadolu ve Balkanlardaki diğer birçok şehrin tomografik planlarından anlaşıldığı görülmektedir (Barkan, 1970:22).

1.3.5.5. Belediye Hizmetleri

Osmanlı Döneminde şehircilik ve belediye hizmetlerinin de tamamen vakıf müessesine dayandığından bahsetmiştik. Hatta bu yorumlardan dolayı bazı araştırmacılar Osmanlı toplumunda vakıf müessesini dini olmaktan çok, beledi, seküler ve sosyal bir kurum olarak değerlendirmenin gerektiğini savunmaktadırlar. Şüphesiz bu durum İslamda dini olanla dünyevi olanın iç içe olmasından kaynaklanmaktadır (Kozak, 1994:19).

Osmanlı devleti su kemerleri ve su bentleri ile çok uzaklardan getirilerek geniş alanlara yayılan su tesisleri yapmıştır. Çeşme ve sebillerle halkın ihtiyacı olan su ihtiyacı karşılanmıştır. Temizlik amacı ile yapılan mimari eserlerin yanı sıra yaz günlerinde soğuk su dağıtılması için bile çeşitli vakıflar kurmuşlardır. Bununla ilgili örnek verecek olursak Bezm-i Alem Valide Sultan'ın 1842 tarihli vakfiyesinde Hac mevsiminde hacılara ve bütün susayan kimselere su dağıtılması için, yaptırılan sebilde görevlilerin dikkat etmesi gereken unsurlardan bahsetmektedir (Ateş,1982a).

Bu devirde, şehirdeki belediye hizmetlerinin yürütülmesi için devletin mali yardımda bulunması söz konusu bile değildi. Bu hizmetlerin yürütülmesi için şehir halkının da bir katkısı yoktu. Belediye hizmetleri için halktan vergi de alınmıyordu. Yerli ve yabancı araştırmacılar gelişmiş bir belediye teşkilatı olmaksızın içinde onbinlerce insanın yaşadığı ve o dönem dünyanın en kalabalık şehirlerini oluşturmaktaydı. Osmanlı şehirleri buna rağmen vakıflar eli ile mükemmel hizmet görmekteydi.

Kentlerde su, yol, temizlik gibi hizmetlerinin yanında birçok sosyal hizmetlerde vakıflarca yerine getiriliyordu. Bazı vakıflar sokakların aydınlatılmasından bazıları ise temizliğinden sorumlu tutuyordu. Bazı vakıflarda kentin çeşitli yerlerine bahçeler, halkın dinleneceği güzel parklar kurulmasını amaçlamıştı. Şunu da belirtmekte yarar görüyorum ki günümüzde nüfus artışı ve hizmetlerin çeşitliliği göz önüne alındığında vakıflar eli ile bu sistemin yürümesinde ne kadar başarılı olunur tartışılır. İleride vakıflar eli ile görülen hizmetlerin boyutunda, değişimin nasıl olacağını belirterek işleyiş açısından değerlendirmeler yapacağız.

1.4. İslam Vakıf Kültürü İle Batı Kültürünün Karşılaştırılması

İslâm Hukukundaki vakıf kültürü ile batıda vakıf ve benzeri kavramları karşılaştırmak vakıf kültürünü tanımada yardımcı olacaktır. Vakıflar Genel Müdürlüğü hariç kurulan Vakıfları ne özel ve ne de kamu kurumu olarak kabul edilmektedir. Vakıflar, tüzel kişiliği olan özel hukuk kurallarına tabi bir kurumdur. Bu kurumun bir ülkede var olabilmesi ve gelişimini sürdürebilmesi, devlet sisteminin böyle bir kurumu bünyesinde barındırabilecek bir yapıya sahip olmasına bağlıdır. Bu açıdan kamu hizmetlerinin tamamını devletin görevi olarak kabul eden sosyalizm karakterli ülkelerde vakıfların gelişmesi bir tarafa, var olması dahî mümkün değildir. Daha çok karma ekonominin benimsendiği kapitalizmde ise vakıf benzeri kurumların oluşmasına teorik ve pratik açıdan engel bulunmamaktadır.²

İslam'dan önce de semavi dinlerin etkileriyle çeşitli kültürlerde çok olmasa da vakfa benzer kurumların varlığı kabul edilmektedir. Fakat vakıflar; hizmet alanları, hukuki statüsü, amaçları ve işlevleri bakımından hemen hemen bütünüyle İslam kültürünün ürünüdür. Roma hukuk sisteminde tam karşılığı bulunmamaktadır. Vakıf kavramı Roma-Bizans hukuk sistemine yabancı olduğu için Yunanistan'da vakıflarla ilgili problemlerin çözümünde avukatlar, Yunanistan'da kullanılan sistemde benzerlikler bulmaya çalışmışlardır. Menşei ve kökeni bakımından her ne kadar değişik teori ve görüşler olsa da vakıf kurumu; hem teorik yönden, hem toplumda taban bularak yaygınlaşması bakımından ve hem de kurumsallaşması itibariyle İslam kültürünün eseri olarak kabul görmektedir (Gözübenli, 2003:27). O kadar ki, 16. asra gelindiğinde Türk

² Karma ekonomi: Özel ve kamu kesimlerini kaynaştırma amacını güden, her iki kesimin birlikte girişimlerini öngören ekonomi siyaseti.

dünyasında vakıflar, İnsanların problemlerinin yanı sıra nesli kaybolan hayvanlara yönelme, yaralı kuşları tedavi etme gibi konularla ilgilenme imkanına sahip olmuşlardır. Bu yüzden Batılı sosyal siyasetçiler bile, 16. asır Türkiye'sine vakıf cenneti demişlerdir (Yazgan, 1987). Buna karşılık, kamu kuruluşları ya da özel kuruluşlar tarafından yardıma muhtaç olan yoksullara, işsizlere, hastalara, özürlülere ve yaşlılara sağlanan hizmetler birçok ülkede 20. yüzyılda gelişmiştir. Zira Ortaçağ Avrupa'sında yoksullara yardım edebilecek başlıca kuruluş kiliseydi. Kilise daha çok manastırlar kanalıyla özellikle eğitim, yoksul ve hastaların bakımı gibi, bugün sosyal yardım adını verdiğimiz hizmetlerin bir kısmını yerine getirmekteydi.

Batı'da başlangıçta vakıfların çoğunun, Ortaçağ'ın başlarında asil aileler tarafından dîni kurumlar olarak diğer şeylerin yanında rahip olan genç oğullarına gelir sağlamak amacıyla kurulduğu ifade edilmektedir. Bu vakıfların yöneticilerini, Bir toprak ağası veya aile meclisi atamıştır. Daha sonraları ise vakıf benzeri kurumları kuran krallar, hükümet veya ticari şirketler, yeni vakıf benzeri kurumların yöneticilerini atamışlardır. Sağlıklı sosyal yardım hizmetleri, ancak 19. yüzyılın sonlarında ve sayılı bazı ülkelerde yaygınlaşmaya başlamıştır.

İslam dünyasında ilim ve ibadet birbirinden ayrılmayan iki unsur olarak kabul edildiği için tıp ilmi ve hastanelerle ilgilenmek de adeta bir emir olarak telakki edilmekteydi. Hatta Emevi Halifesi Velid tarafından Şam'da kurulan tam teşkilatlı ilk hastaneden önce de tıp ilmi camilerde yapılmaktaydı. Keza, Emeviler döneminde Fustat'ta Zukaku'l-Kanadil adı verilen ve cüzzamlılara bakılan bir hastane açılmıştır. Bu gelişmeler, İslam dünyasında tıbbi bazı keşiflere de sebep olmuştur. Osmanlılar döneminde vakıf kurumu her türlü hastaların tedavi edildiği bilimsel temellere dayanan vakıf hastaneleri kurulmuştur. Batıda cüzzamlı hastalar dışlanırken, Osmanlı Vakıfları bütün hastalara kucak açmıştır. Buna karşılık Batı dünyasında herhangi bir ilaçla tedavi olmak, Tanrı'ya güvensizlik anlamına gelmekteydi. Dini tedaviden başka tedavi yolu aramak ve ilaç kullanmak, onursuzluk kabul edilmekteydi. Hastalanan veya yaralanan bir Hıristiyan, önce bütün günahlarını itiraf edecek, sonra İsa'nın eti diye kutsal ekmeği yiyecek ve sonra da Tanrı'ya güvenecektir. Batı'da hastaların alındığı yurtlar XII. asırdan sonra kurulmuştur. Bu da Haçlı Seferleri vasıtasıyla, Araplar örnek alınmak suretiyle gerçekleşmiştir. Buralarda hekim bulunmazdı. Kilisenin anlayışına göre hasta

bakımı, iyileştirmek için değil, sadece ızdırapları hafifletmek içindir. Bu hastanelerin en iyisi Paris'teki Hotel-Dieu (Allah'ın Hanı) idi. Bu hastanede tuğla döşeli zemin üzerine saman serilerek hastalar, genç-ihthiyar kadın erkek, çocuk-büyük hepsi aynı yerde karışık olarak yatırılmaktaydılar (Ertunç, 2007).

1.4.1.Vakıfların Günümüzdeki Durumları Bakımından Batı İle Karşılaştırılması

1.4.1.1. Nitelik Olarak Vakıfların Karşılaştırması

Günümüzde vakıf benzeri kurumlar, Avrupa'da ve bilhassa Anglo-Sakson ülkelerde çok daha fonksiyonel olup, her geçen gün daha da değeri anlaşılmakta, sayıları artmakta ve hacimleri genişlemektedir. Ernest Renter'in bu konudaki görüşleri şu şekilde özetlenebilir: Vakıflar hemen her ülkede mevcut olup önemli role sahiptir. Hele Anglo-Sakson ülkelerinde vakıfların rolü çok daha benimsenmiş bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki kamu hizmetleri ve bunları yerine getirmek için yapılan masraflar ile Avrupa'da biline gelen durum arasında bir mukayese bile yapılamaz. Anglo-Sakson ülkelerinin hemen her tarafında genel vakıfların kamu hizmetlerine mahsus binaların yükseldiği görülür. Devlete ve komüne ait kamu hizmetlerinin ifası konusunda bu gelişmeler alınmadan yapılacak mukayeseler doğru olmayan neticelere varır. Avrupa'da dînî mahiyette olan vakıfların yanında kamu hizmetleri vakıfları, aile vakıfları, büyük endüstri muhitlerinde sosyal işleri ifaya tahsis edilen vakıflar, araştırma enstitüleri için vakıflar ve komün vakıfları da yer almaktadır. Bazı belirli gayeler için sarf edilen ilk paraları vakıflar temin ederler. Genellikle tanınmış vakıfların verdiği heyecan ile ma'şeri vicdan uyanmış ve vakfın harekete geçirdiği bu faaliyet sonraları kamu idaresinin sürekli olarak ele aldığı bir görev haline gelmiştir. Buna paralel olarak şehirlerde yardım müesseseleri çoğalmıştır (Ertunç, 2007).

Batı'da beledî vakıflar da büyük hizmetler üstlenmiş bulunmaktadır. Özellikle Almanya'da vakıflar sisteminin çok eski bir tarihi vardır. Genellikle vakıf bütçeleri şehrin asıl bütçeleri ile karıştırılmamakta ve statülerinin kendilerine yüklediği hizmetlerin icrasına tahsis edilmektedir. Şehirliler, kamu işlerinin bu çalışan kolunu vakıflarla birlikte faaliyete getirip işlettikleri oranda, şehir idaresi fiili olarak vakıf kaynaklarından istifade edebilir. Bunun neticesi olarak da vergi ihtiyacında bir hafifleme görülür. İsviçre kanunlarında da beledi vakıflar benzer şekilde faaliyetler

göstermekte ve şehirlerin daha düzenli ve istikrarlı bir şekilde büyümesinde ve gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır.

Günümüzde bunların ötesinde artık devletlerarası, devletler üstü oluşumlar ortaya çıkmaktadır. Belli problemleri çözmek için çok önemli sivil toplum ağları kurulmaktadır. Mesela Avrupa Genişleme Ağı adı ile sivil toplum ağları kurulmuştur. Yine Amerika ve Avrupa'da Sivil toplum merkezleri kurulmaktadır. Filantropik organizasyonlar, yani üçüncü sektör kuruluşları nasıl yönetilir diye sertifika programlarının ötesinde özellikle lisansüstünde derece programları çıkmaya başlamıştır. Bu alanda bizde üçüncü sektör vakfının bu anlamda hizmet oluşturma çabaları mevcuttur.

AB'de vakıflar ve diğer gönüllü kuruluşlar, 1980–1990 yılları arasında yeni istihdam oluşturma hususunda Fransa ve Almanya'da önemli gelişme kaydetmiştir. Fransa'da gerçekleştirilen her yedi işten birisi ve Almanya'da her sekiz işten birisi bu sektör tarafından oluşturulmuştur. Bu göstergeler, Avrupa'da kâr amacı gütmeyen sektörün sadece insanların yaşam kalitelerini artırmakla kalmadığını; aynı zamanda ekonomik büyümeye ve istihdama katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bu gerçekten önemli bir bulgudur. Yurdun her köşesinde birçok gönüllü kuruluş ve vakıf, işsizlerin eğitimi ve yeniden eğitime tabi tutulmasıyla ilgilenmekte, bazen zor durumda bulunanlara, bedensel engellilere, problemlili gençlere ve şu veya bu sebeple bir iş kolunda form tutturamayanlara yardım etmektedirler. Vakıflar sosyal siyaset anlamında ileri düzeyde faaliyetlerini sürdürmektedirler (Sağlam, 2002).

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye Cumhuriyetinde işsizlik en önemli sorunu teşkil etmektedir. Vakıflar ülke genelini düşündüğümüzde işsizlik sorununa tek başına çözüm bulması beklenemez. Vakıflar Genel Müdürlüğü öncülüğünde vakıfların birinci önceliği işsizlikle savaşım politikası olabilir. Burada Devlet, özel sektör ve Vakıflar Genel Müdürlüğü öncülüğünde vakıflar işbirliği içerisinde yeni projeler geliştirilebilir. Özel sektör nezdinde, kurumsal sosyal sorumluluk anlayışının, vatandaşlar nezdinde ise gerek sosyal sorumluluk gerekse vakıf benzeri kurumlar yoluyla kalkınma ve demokratikleşme süreçlerine katılım gibi anlayışların gelişmesi için çalışmalar yapılabilir. Bireysel düzeyde vatandaşların gönüllü kuruluşlara katılım düzeyleri düşük

olsa da her iki vatandaşın birinin Sivil Toplum Kuruluşlarının toplumsal meselelerin çözümünde etkili olabilir.

1.4.1.2. Nicelik Bakımından Vakıfların Karşılaştırılması

Türkiye de Vakıflar Genel Müdürlüğü sahip olduğu mazbut vakıfları değerlendirme dışı bırakırsak, Vakıf benzeri kurumların kuruluş amaçlarına göre sayısı 9000 adettir. Avrupa da sayısının en çok olduğu ülke İsveç olup 20 ile 30 bin arasında bir sayıya sahiptir. Belçika'da 310, İngiltere'de 8.800, Danimarka'da 14.000, Fransa'da 404, Almanya'da 8.312, İtalya'da 1.300, Yunanistan'da 500, Hollanda'da 1.000, İspanya'da 6.000, İsviçre'de 8.000 vakıf bulunmaktadır (Aydın, 2002).

Avrupa'da vakıflar ve gönüllü kuruluşlar yaklaşık 100 milyon insanı ilgilendirmektedir. Bu da toplam AB nüfusunun üçte biri anlamına gelmektedir. Bir toplumda sivil toplum, bireysel hakların fiilen harekete geçirilmesi için önemlidir. Bu da büyük ölçüde vakıflar ve diğer gönüllü kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Amerika'da ise 750. 000 kâr amacı gütmeyen kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların faaliyet giderleri 1996 yılında 433 milyar dolara ulaşmıştır. Aynı zamanda kâr amaçsız sektör Amerika'nın 80 milyon çalışanı ile en çok insan istihdam eden sektördür (Sağlam,2002).

1.4.1.3. İstihdam Açısından Vakıflar Karşılaştırılması

Yapılan bir araştırmada üçüncü sektör, 18.8 milyon çalışanla istihdam bakımından en önde yer almaktadır. Bu rakam; işsizliğin olduğu bir ortamda işsizliğin çözümü bakımından önemli bir veridir. Toplam istihdamdaki payları itibariyle ele alındığında; Almanya'da sektörün toplam istihdamın %3.7'sini, toplam hizmet istihdamının %10'unu oluşturmaktadır. Bu da bir milyon insan demektir. Kâr amacı gütmeyen sektör bilhassa sağlık alanında önemlidir. Hastanede ayakta tedavi görenler sektör tarafından tedavi edilenlerin %40'ını, yatarak tedavi olanların %60'ını karşılamaktadır. Fransa'da sektör toplam istihdamın %4.2'sini ya da hizmet sektöründeki tüm çalışanların %10'unu kapsamaktadır. Toplam istihdam gücü 800.000 kişiden oluşmaktadır. Kamu yararına çalışan kuruluşlar, yatılı hastaların yarıdan fazlasını, ilk ve ortaokul öğrencilerinin ise %20'sinin bakımını üstlenmiş durumdadır (Ertunç, 2007). Bu rakamlar Osmanlı ile mukayese edildiğinde, vakıfların o gün için bugünkü Amerika ve Batı dünyasından çok ileride olduğu bariz bir şekilde anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı'nın yükselme

dönemlerinde bir asırlık zaman dilimi içerisinde ihtimali sondaj metoduyla seçilen belli sayıdaki vakıflar üzerinde yapılan araştırmalar sonunda elde edilen verilerin genele teşmil edilmesi suretiyle ulaşılan verilere göre; Osmanlı ekonomisinin XVII. yüzyılda yaklaşık olarak %16'sı, XVIII. yüzyılda %27'si, XIX. yüzyılda ise %16'sı vakıfların elinde bulunuyordu. Bu yönüyle Osmanlı'da vakıf, bugün vakıf cenneti diye nitelendirilen ABD'den daha ileri seviyede bulunmaktaydı. Bugün bu müessese gerçekten Avrupa'da ve bilhassa Amerika'da son derece gelişmiştir. Amerika'ya vakıf cenneti diyen sosyal siyasetçiler de çok sayıdadır. Gerçekten bugün Amerika'da hastanelerin büyük bir kısmı, üniversitelerin ve müzelerin büyük kısmı vakıfların malıdır ve vakıfların yönetimindedir. Bu gelişmelere rağmen, günümüz Amerika'sında, Üçüncü sektör kuruluşlarında ülke toplamının ancak %10'u çalışmaktadır (Ertunç, 2007:147).

Verilen bu istatistikler göstermektedir ki vakıflar Osmanlı döneminde, serbest ekonomi kurallarına ve yerinden yönetim esaslarına göre faaliyet gösteren her biri ayrı hükmi şahsiyeti haiz, devletin yükselme ve duraklama dönemlerine paralel olarak hizmet çerçevesi genişleyip daralan, toplum ve devlet hayatımızda sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yönlerden belirgin bir potansiyele sahip bir sektör haline gelmiştir. Bu sayede eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, bayındırlık ulaşım ve güzel sanatlar gibi bir toplumun insani hasletlerini geliştirerek, onu başarıya ulaştıracak birçok müessesenin kurucusu ve işleticisi olmuş ve adeta o dönemde hem ferdi ve hem de devleti ilgilendiren bir yaşam biçimi haline gelmiştir.

1.4.1.4. Hizmet Alanları Açısından Vakıfların Karşılaştırılması

Günümüz Batı dünyası ve Amerika'daki vakıf benzeri kurumların hizmetleri başta eğitim, sağlık ve sosyal yardım konuları olmak üzere sosyal hayatın her alanına yayılmış bulunmaktadırlar. Batı hizmet alanında sosyal siyaset çizgide bir yol izlemektedir. Özellikle II. Dünya savaşıdan sonra Batı ülkelerinde çağdaş manada ifa edilen sosyal hizmetleri saymak gerekirse (Tuncay, 1984). Tıbbi Sosyal Hizmetler, Ev Ekonomisi ve Gıda, Fakirlere Meskenler, İşçilere Yardım, Eğitim Hizmetleri, Sosyal Güvenlik ve Yardım, Fert, Aileyi ve Cemiyeti Koruma, Devlet ve belediye memurlarını sosyal konular için yetiştirme ve devlete bu hizmetler yerine getirmesi için kaynak temini, Sosyal Etütler ve Araştırmalar, Köylerin Gelişmesi ve Kalkınması,

Köyden Şehre Akının Tanzimi, gibi başlıklar altında toplanmakta ve bu hizmetler için kurulmuş olan dernek ve vakıflar devlete yardımcı olmaktadır.

Dünyanın hemen her yerinde doktorlar daha çok büyük şehirlerde toplanarak küçük şehir ve kasabalara gitmek istemedikleri için halk ve köylü ile temas edecek doktor kitleleri yetiştirmekten ve halkla kaynaştırıp halk hizmetinde daimi olarak bırakmaktan, Birleşmiş Milletleri en çok ilgilendiren fakir veya iktisâdî bakımdan az gelişmiş, memleketlerdeki açlığı önlemeye veya gıda ihtiyacını sağlamaya matuf evrensel mahiyetteki çalışmalara, fakirlere müsait şartlarla sağlıklı meskenler teminine; işçilerin çalışma şartlarının ıslahına, kendilerine gerekli gıda ve giyecek yardımı yapılmasına, okul içi ve okul dışı eğitim çalışmalarına, geniş kitleleri içerisine alan halk eğitime ve her derecedeki eğitim hizmetleri için eleman yetiştirilmesine, kreşler, anaokulları gibi müesseselerin kurulmasına ve işletilmesine, sosyal güvenlik ve yardım işlerinin geliştirilmesine, malul ve yaşlıların korunmasına ve tedavilerine sakatların rehabilitesine, ailenin korunması ve geliştirilmesine, fuhşun ve suç işlenmesinin önlenmesine, suçluların ıslahına bütün bu konularda çalışacak sosyal hizmet ve yardım elemanlarının yetiştirilmesine ve formasyonuna, devlet ve belediye personelinin bu konulara ilgi gösterecek ve gerekli hizmette bulunabilecek şekilde yetiştirilmelerine, bu hizmetler için kaynak teminine ve devletin mali gücünün artırılmasına, sosyal etütler ve araştırmalar yapılmasına köy kalkınması programlarının ve buna ait diğer tedbirlerin düzenlenmesine, köylülerin aydınlatılması, uyarılması, kooperatif tesis ettirilmesi, iskan durumlarının incelenmesi, gerekirse yerlerinin değiştirilmesi, veya daha büyük üniteler haline getirilmesi, tarım reformu, tarım kredisi, tarım maddeleri fiyatlarında istikrar temini, rekolte sigortası, köyden şehre gelenlerin barınma ve iş bulma ihtiyaçlarının karşılanması, köyden şehre akının fazla olduğu ve zararlı bir hal almaya başladığı zamanlarda köy sanayi el sanatları kurulması, bunların teşvik ve yaygınlaştırılması suretiyle tedbirler alınması, köylerde uzun süren işsizliğin önlenmesi, özel şekilde yetiştirilen sosyal hizmet ve yardım elemanlarından köylerde liderler seçilmesi ve kurulacak guruplarla ülkü, el ve işbirliği yapılarak köyün sosyal ve ekonomik kalkınma programlarının düzenlenmesi, köylülerin bu konularda devletle ve devletin de onlarla karşılıklı işbirliği yaparak toplum kalkınmasının süratle gerçekleştirilmesi vb. ne kadar hayati konu ve mesele var ise bunlar sosyal dernekler ve vakıflar tarafından benimsenmekte ve gerçekleştirilmektedir. Batı ülkelerinde devletin

bu kabil dernek ve tesisler var diye sosyal hizmet ve yardım konuları ile alakasını kesip azaltmak bir tarafa günden güne sosyal devlet amacına doğru yöneldiği, buna karşılık devletin bu alanlardaki verimi % hesabıyla yükselmesi oranında hayır derneklerinin ve tesislerin de arttığı müşahede edilmiştir (Sağlam, 2002). Kısaca eskiden İslam dünyasında olduğu gibi bugün Batı dünyasında bir zamanlar Osmanlı Devletinde olduğu gibi vakıf benzeri kurumların hemen hemen el atmadığı alan yok gibidir.

Türkiye Cumhuriyetinde ise Vakıflar Genel Müdürlüğü misyonu ise sadece eski eser onarmakta ve faaliyet alanını bu yöne kaydırmaktadır. Osmanlının özellikle ilk asırlarında ve ortalarında hemen hemen münhasıran vakıflar eliyle yürütülmüş bulunan sağlık ve sosyal hizmetleri ile eğitim hizmetlerinin, bugün için memleketimizde devlet eli ile mükemmel bir şekilde yürütüldüğünü söylemek mümkün değildir. Birçok gelişmiş ülkelerde çeşitli vakıf kurumlarının icra etmekte oldukları hizmetler ve toplum hayatında oynadığı rol dikkate alınacak olursa, ülkemiz için maziden de örnekler alınarak, bu müessesenin hizmetinden velev ki bu hizmetler devlet tarafından yürütülmüş olsa bile istifade etmek pekâlâ mümkündür.

BÖLÜM 2. VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ VE YÖNETİMİNDEKİ VAKIF ÇEŞİTLERİ

2.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Tarihçesi

Cumhuriyetin kurulması ile beraber Anadolu Hükümetinin getirdiği örgütlenme biçiminde, bir bakıma “Meşihat” ile “Evkaf” ın³ (Uluç, 2008) birleşmesi düşüncesi gerçekleşmiştir. 21 Teşrinievvel 1339/1920 tarihli Büyük Millet Meclisi Beyannamesinde TBMM'nin diğer işler yanında “evkaf” işlerinde de sosyal dayanışma ve kardeşlik duygularını hâkim kılarak, halkın ihtiyacına göre yeni bir idare tarzı meydana getirmeye çalışacağı belirtilmiştir.

1921 Anayasasının 11. maddesi TBMM'nin koyacağı Kanunlar çerçevesinde evkaf işlerinin düzenlenmesi ve yönetilmesini de her il sınırları içinde, mahalli idare organı olan “Vilayet Şurası'na bırakmıştır. (Öztürk, 1983: 70) Medeni Kanunun kabulüyle birlikte yürürlüğe giren Kanunu Medeninın sureti Mer'iyet ve Şekli Tatbiki Hakkındaki 864 sayılı Kanun'un 8/1. fıkrasında Kanunu Medeninın Mer'iyete Vaz'ından Mukaddem vücuda getirilen evkaf hakkında ayrıca bir tatbikat kanunu neşr olunur. Bugünkü Türkçe ile açıklamak gerekirse; “Medeni Kanunun yürürlüğe girmesinden önce mevcut olan vakıflar hakkında ayrıca bir tatbikat Kanunu yayımlanır” denilmektedir (Uluç, 2008: 900).

Yine bu madde ışığında İsviçre'den Hükümetçe M. Hans Leemann adında bir uzman yurdumuza davet edilmiştir. Leemann'ın hazırladığı kanun tasarıları hükümetçe görüşüldükten sonra detaylı bir gerekçe ile 12.06.1932'de TBMM'ye sunulmuştur (Öztürk, 1983:77). TBMM'de gerekli müzakereler yapıldıktan 6 ay sonra yürürlüğe girmek üzere 5 Nisan 1935 tarih ve 2762 Sayılı Tatbikat Kanunu olarak adlandırılan Vakıflar Kanunu meydana gelmiştir. Vakıfların Medeni Kanun ve diğer mevzuat hükümleri çerçevesinde ve mahkeme kararları doğrultusunda 2008 yılına gelinceye kadar bu şekilde yönetilmesi sağlanmıştır. Yıllardan beri süren bu dağınık mevzuat çarpıklığı 2008 Şubat ayında yayımlanarak yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile beraber giderilmiştir.

³ Uluç, Yusuf: Vakıflar Hukuku ve Mevzuatı Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları 2008, Evkaf: Vakfın; 1- Cami, Medrese, İmaret gibi hayratın idaresine ayrılan arazi, bina ve saire.

Osmanlı Devletinde ileri düzeyde uygulanmakta olan vakıf uygulamaları ile Cumhuriyet Dönemi vakıf uygulamaları arasında bir takım değişiklikler göze çarpmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise insanlar ticari işletme mantığı ile vakıf kurmaktadır.sosyal siyasetten uzak manada kurulan vakıflar toplumun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmaktadırlar.

Sosyal yardımlaşma bir arada yaşamanın zorunluluğundan doğan bir süreçtir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma bir arada yasamanın bir sonucu olmasının yanı sıra, toplumsal bütünlüğü, dirlik ve güvenliği sağlamanın da zorunlu bir gerekliliğidir. Bu yönüyle sosyal yardımlaşma ve dayanışma, bir toplumda sosyal barış ve refahın artmasına vesile olmaktadır. Kısaca belirtmek gerekir ki; sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın temel amacı, insanların maddi durumlarını düzeltmek, inançları, canları, malları ve onurları bakımından huzurlu, güvenli bir ortamda yaşamalarını sağlamak, bu huzur ortamının devamlılığını sağlamak için güvencesini vermek, adaletli, eşit bir düzen gerçekleştirmektir. Her toplum kendine özgü bir sosyal dayanışma tarzı geliştirdiği gibi Türklerin de tarihten tevarüs ederek getirdikleri ve zaman içinde ön plana çıkararak geliştirdikleri “vakıf kurumu” bir çeşit sosyal yardımlaşma ve dayanışma tarzını oluşturmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görevleri, 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun kabulüne kadar “227 Sayılı VGM'nin Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname” de belirtilmiştir. 27 Şubat 2008 tarihinde yürürlüğe giren 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu'nun 36. maddesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görevleri aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

- a) Mazbut vakıfların vakfiyelerinde veya vakfiye yerine geçen hüccet, berat, ferman gibi belgelerinde yazılı Hayrî, sosyal, kültürel ve ekonomik şart ve hizmetleri yerine getirmek.
- b) Vakfiyelerde öngörülen hizmetlerin en iyi şekilde yerine getirilebilmesini sağlamak amacıyla Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait paralar ile malları değerlendirmek, daha fazla gelir getirici yatırımlara tahsis etmek.
- c) Genel Müdürlüğe ve mazbut vakıflara ait paralar ile işletmeler kurma, kurulmuş şirketlere iştirak etme, bunların sermaye artışları hususlarında karar vermek.

- d) Yurt içi ve yurt dışındaki vakıflara ait vakıf kültür varlıklarını ihya etmek.
- e) Mülhak, cemaat ve yeni vakıflar ile esnaf vakıflarının denetimini yapmak.
- f) Vakıflarla ilgili konularda; araştırma, geliştirme, eğitim, kültür ve yayın faaliyetlerinde bulunmak, ulusal ve uluslararası koordinasyonu sağlamak.
- g) Vakıf kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirmek; müze, Kütüphane ve kültür merkezleri kurmak.
- h) Bu Kanun ve diğer kanunlar ile Genel Müdürlüğe verilen görevleri yapmak. Vakıflar Genel Müdürlüğü 5737 sayılı Vakıflar Kanun'a kadar görevlerini kanun hükmünde kararname ile gerçekleştirmekte iken, bundan sonra görevlerini kanundan alarak yerine getirecektir. Ayrıca yeni düzenleme ile fiziki, beşeri ve sosyal sermaye yatırımlarına ağırlık verildiği görülmektedir. 5737 sayılı kanunla Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ve mazbut vakıflara ait paraların işletme ve iştirakler seviyesinde de değerlendirilmesi sayesinde fiziki sermaye yatırımlarının çerçevesi genişletilmiştir.
- (h) bendinde değinilen diğer görevler arasında yer alan ve yeni bir düzenleme olan eğitim ve sağlık alanlarındaki görevler de Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün beşeri sermayeye yaptığı yatırımların genişletilmesini sağlamaktadır. Yurtiçi ve yurt dışındaki vakıflara ait kültür varlıklarını ihya etmek; vakıflarla ilgili konularda araştırma, geliştirme, eğitim, kültür ve yayın faaliyetlerinde bulunmak, ulusal ve uluslararası koordinasyonu sağlamak ile Vakıf kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirmek, müze, kütüphane ve kültür merkezleri kurmak da yeni düzenleme ile oluşturulan ve sosyal sermayenin artırımına yönelik görevlerdir. Kalkınma kavramının değişen içeriğinin bilincinde olan Vakıflar Genel Müdürlüğü, yaptığı yeni yasal düzenleme ile ağırlıklı olarak ülkenin sosyal sermayesini artırıcı yönde, kurumsal kimliğini ön plana çıkaran işleri görev edinmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün teşkilat yapısı 5737 Sayılı Kanun'la birlikte yeniden düzenlenmiştir. Merkez ve taşra teşkilatlarından oluşan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde merkez teşkilatı; Genel Müdür, Vakıflar Meclisi, Genel Müdür Yardımcıları, Ana Hizmet Birimleri, Danışman ve Denetim Hizmet Birimleri ile Yardımcı Hizmet Birimlerinden oluşmaktadır. 5737 Sayılı Kanun'dan önce 24 Bölge Müdürlüğünden oluşan Vakıflar Genel Müdürlüğü taşra teşkilatı, İstanbul Bölge Müdürlüğü'nün sorumluluk alanında bulunan taşınmaz

sayısının fazlalığına bağlı olarak is yoğunluğunun getirdiği yığılmayı önlemek; daha etkin olabilmek için yeni kanunla 2 bölgeye (İstanbul I. Bölge ve İstanbul II. Bölge) ayrılmış ve taşra teşkilatının sayısı 25'e çıkarılmıştır.

2.2.Vakıflar Genel Müdürlüğü Oluşumunda Vakıf Çeşitleri

2.2.1. Mahiyeti Bakımından Vakıflar

2.2.1.1. Hayri Vakıflar

Geliri tamamen ve ya kısmen muhtelif hayır şart ve hizmetlerine tahsis edilmiş bulunan vakıflardır. Doğrudan doğruya toplumun yararlandığı müesseselerdir.

2.2.1.2. Zürri Vakıflar

Herhangi bir hayır şartı olmayıp, gelirinin tamamı vakfın evlatlarına tahsis edilmiş bulunan vakıflardır. Nesebin yok olması halinde bir hayri hizmete tahsis edilebilir.

2.2.2. Mülkiyetleri Bakımından Vakıflar

2.2.2.1. Sahih Vakıflar

Sahih vakıf, vakfın temlik ve teberrua ehil olduğu, vakfa rızasının bulunduğu, mahcur olmadığı... ve vakıf yapmadaki kastının kurbet ve ibadet olduğu vakıflardır (Öztürk, 1995b:87-88). Sahih vakıfların konusunu mülk arazi ve diğer mülk olan menkul ve gayrimenkul mallar teşkil eder. Mülk arazinin kısımları olan öşür arazisi, haraç arazisi, izn-i Sultani ile mevat (ölü) araziden mülk olmak üzere ihya edilen arazi, sahih vakıfların konusunu teşkil edebilir. Sahih vakıflar arazi kanunu hükümlerine göre değil, İslami hukuku ve vakfiye şartlarına göre idare olunurlar (Öztürk, 1995b:90).

2.2.2.2. Sahih Olmayan Vakıflar

Devlet Başkanı veya onun izniyle, Devlet arazisi üzerinde meydana getirilen vakıflardır. Miri (Devlete ait) araziden olan bir yerin aşar veya rüsumu gibi yararlanma hakkı vakfedilirse, buna da sahih olmayan vakıf (Gayri Sahih Vakıf) ismi verilir. Burada arazinin rakabesi (kuru mülkiyeti) Devlete aittir. Buna vakıf denmesinin nedeni devamlı bir tahsis olmasından ileri gelmektedir. Bunlara "Tahsisat Kabilinden Vakıf" veya "İrsadi Vakıf" ismi de verilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi arazi kanununun 4.maddesinde ve Ahkâm'ül Evkaf' ın 137. maddesinde yer almıştır. Sahih olmayan

vakıflarda, gayrimenkulün çıplak mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüne ait olup; Yalnız aşar ve rüsumatı (resimleri, vergileri) Sultan tarafından bir cihete (hizmete) vakıf ve tahsis olan arazidir. Yalnız hukuk-u tasarruf iyisi Sultan tarafından bir cihete (hizmete) vakıf ve tahsis edilmiş olan arazidir.

Hem hukuku tasarruffiyesi ve hem aşar ve rüsumatı sultan tarafından bir cihete vakıf ve tahsis edilmiş olan arazidir (Tabakoğlu, 1994: 202).

Bu üç kısımdan yalnız birinci kısımda, arazi kanunları hükümleri uygulanır. Diğer iki kısımda hukuk-u tasarruffiye, taraf-ı vakfa ait olduğundan onlarda arazi kanunu hükümleri uygulanmaz. Yani sahih vakıf hükmünde addedilir.

2.2.3. Kullanım Şekilleri Bakımından Vakıflar

2.2.3.1. İcare-i Vahideli Vakıflar

Belli bir değer veya süreyle kiraya verilen vakıflardır. Osmanlı Hukukçuları, 1911 tarihini icareteyn uygulamasının başlangıcı olarak gösterirken, muasır araştırmacılar bunu en az 1534 tarihine kadar indirmektedirler. Hatta icareteyn uygulamasının daha önce de mevcut olduğu konusunda araştırmalar vardır (Akgündüz, 1988:358). Vakıf ev veya dükkân harap olup tamiri için yeterli gelir bulunmadığı ve kira bedeline mahsuben imar etmek üzere icare-i vahide ile kiralamaya dahi talip bulunmadığı ser'an sabit olduğu takdirde, vakıf mallarda tasarruf etmek isteyen kiracı, vakıf arsanın veya binanın gerçek bedeline yakın bir meblağı "icare-i muaccele - peşin kira bedeli" adıyla mütevelliyeye vakfın tamiri amacıyla verecek veya bu meblağ yerine kendisi vakfı tamir edecektir (Bilmen, 1990: 294-305).

2.2.3.2. İcare-i Vahide-i Kademeli Vakıflar

Tespit edilen belli bir icar bedelinin daimi olarak verilmesi halinde meccanen müstecirden hiç alınmayan ve müstecirinin ölümünde icarelik hakkı mirasçılara intikal eden vakıflar olup Cumhuriyet devrinde bu uygulama kalkmıştır. cäre-i vahide ile icar olunmakta iken kira süresi sonunda muayyen bir ücret ile kiracıları ve bunların vefatında vereseleri elinde bırakılan müstegâllat-ı mevkuferdir (Berki, 1971:31). Evvelce tek icâreli olan bu vakıflar icâreteyn statüsüne dâhildirler. Fakat bunların ne şekilde icâre-i vahideli de bu sınıfa dönüştükleri bilinmemektedir (Köprülü, 1951:716). İcâre-i

vahideli kadimeli vakıfları, bazı istisnalarla meşru sayanlar olmuşsa da, vakfın bu çeşidi mütevellilerin kötü idareleri yüzünden gayr-i meşru olarak ortaya çıkmış bir muameleden ibarettir (Berki, 1971:32).

2.2.4. İdare Açısından Vakıf Çeşitleri

2.2.4.1. Mazbut Vakıflar

Vakfedenin soyundan gelen özel bir yöneticisi (mütevellisi ya da vakfı temsil edecek bir temsilcisi) olmayan ve evkaf nezareti tarafından yönetilen eski vakıflar, “Mazbut Vakıflar Tüzel Kişiliği” adı altında tek bir tüzel kişilik içerisinde toplanmıştır.

Mazbut vakıflar, mütevellisi bulunmayan, vakfın devamlılığını sağlamak için idaresi devlet adına VGM.'nce yürütülen vakıflardır.⁴ Vakıflar Kanunu'nun kabul ettiği mazbut vakıfların hepsi, tek bir tüzel kişilik altında toplanmıştır. Oysa eski hukukta yer alan mazbut vakıfların her birinin ayrı tüzel kişilikleri bulunmaktaydı. VGM, mazbut vakıfların idaresi bakımından bir idare tüzel kişiliği ve bir kamu müessesesi mahiyetindedir. Kanun koyucu, mazbut vakıfların konusunu teşkil eden hususların tek elden bir devlet müessesesi şeklinde idaresini uygun görmüş ve bu işi bir kamu hizmeti sayarak tüzel kişiliği bulunan VGM.'nü kurmuştur. Mazbut vakıfların tabi bulunduğu Vakıflar Kanunu'nun 1. maddesinde, çeşitli vakıfların mazbut vakıf olarak nitelendirilebileceği kabul edilmiştir. Buna göre; 1926 yılından önce kurulmuş olup da VGM.'nce idare edilecek ve mazbut vakıflar olarak adlandırılacak olan vakıflar şunlardır:

2.2.4.2. Vakıflar Kanunundan Önce Zapt edilmiş Vakıflar

Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 13 Haziran 1935 tarihinden önce zapt edilmiş vakıflar, bu gruba girer. Vakfiyeye göre ilgililerin intifa hakları saklıdır.

⁴ Türk Kanunu Medeniyesinin kabul edildiği 17 Şubat 1926 tarihinden önce kurulmuş, yönetimi ve denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen Mazbut Vakıfların sayısı; 41.550 adettir.

2.2.4.3. Vakıflar Kanunundan Önce İdaresi Zapt edilmiş Vakıflar

Bu vakıfların mütevellileri vardır. İdaresi VGM.'ne aittir. Eski hukukta bunlara "idaresi mazbut vakıflar" adı verilmektedir. Mütevellileri, vakıf senedinde belirlenen istihkaklarını alabilirler.

2.2.4.4. Mütevelliliği Bir Makama Şart Edilmiş Olan Vakıflar: (Selahattin Vakıfları)

Bu vakıflar daha çok geleneksel Osmanlı vakıf uygulamasına dayanmaktadır. Mütevelliliği sadrazamlara, şeyhülislâmlara, fetva eminlerine şart edilmiş olan vakıflardır. Genelde bu vakıflar, Osmanlı Sultanları ile mensuplarına ve yakınlarına ait vakıflardır. Bu tür vakıfların tevliyetleri yüce halifelik makamına şart edilmiş olduğundan mütevellilik işlerini yürütmek üzere Evkafı Hümayün Nazırı vekil atanmıştır. Fakat son zamanlarda gösteriyor ki belirlenen hukuki niteliğin değişmesi sonucu Evkaf Nezareti doğrudan doğruya bu çeşit vakıfların atanmış idarecisi haline gelmiştir. Selahattin⁵ Vakıfları özgüleme vakıflarından olup, gayr-i sahih vakıf türündendir (Aydın, 1984:33). Gayr-i Sahih vakıflardan sayılan “Selahattin Vakıfları” yönetimleri bakımından mazbut vakıf niteliğindedir. Selahattin vakıflarının idaresi Darüssaade Ağalığına bağlıydı. Darüssaade ağası⁶ Selahattin vakıflarını nezaretle görevliydi. Öte yandan belirtmek gerekir ki Selahattin Vakfının bir özelliği de serbest vakıf olmasıdır. Bilindiği üzere devlete ait toprakları, sadece padişahlar ve vezirler vakfetmişlerdir. Burada vakfedilen şey, toprağın rakabesi veya tasarruf hakkı değil, sadece vakıf sahada yaşayan kişilerden alınan vergilerdir. Bu tür Vakıfların gelirleri, devlet bütçesinden karşılanması gereken hizmetlere ayrılmıştır (Erdoğan, 1990:81).

2.2.4.5. Kanunen veya Fiilen Hayri Bir Hizmeti Kalmamış Olan Vakıflar

Hayır amacı ile kurulan ve kamu hizmeti niteliği taşıyan vakıflardır. Bugün yerel ihtiyaçlar (su, altyapı hizmetleri, aydınlatma hizmetleri vb. gibi) belediyelerce karşılandığından dolayı bu vakıflar Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçmiştir.

⁵ Selahattin:Arapça kökenli bir kelime olup; Lügat olarak sultan, sultanlar anlamına gelmektedir.Selahattin Vakfı denilince Sultanlar Vakfı kastedilmektedir.Ayrıntılı bilgi için bkz. Uluç, Yusuf: Vakıflar Hukuku ve Mevzuatı Ankara 2008 s. 79

⁶ Darüssaade Ağası: Padişah saraylarında harem bölümüne bakan kimse kızlar ağası. Harem ve Enderun bölümünün en büyük komutanı Osmanlı Sarayının Harm-i Humayun ağalarının en büyüğü.

2.2.4.6. Mütevelliliği Vakfedenlerin Ferilerinden Başkalarına Şart Edilmiş Olan Vakıflar

Bu vakıflar Vakıflar Kanunu'nun Geçici E maddesi ile 21. ve 36. maddeleri kapsamına giren vakıflardır. Bir başka deyişle V.K.'nin yürürlüğe girmesinden sonra vakfedenlerin ferilerinin dışında şart edilen mütevellileri kalmamış veya mütevellisi bulunmakla birlikte vakfı bizzat idare edemedikleri anlaşılmış olan vakıflar (V.K.Geçici m. E), müteveli olması gerekenlerden kimse sağ kalmayan vakıflar (V.K. m.21), süresi içinde kısmen veya tamamen kütüğe kaydettirilmeyen vakıflar (V.K. m.36), mazbut vakıflar sayılacaklardır. Vakıf Hükmi şahsiyeti temsilcisiz kalmayacağından bu tür vakıfların mütevelliliğine Evkaf Nezareti tayin edilmiştir. Evkaf Nezaretinin buradaki hukuki niteliği atanmış mütevelliliktir. Vakıf yönetimi Evkaf Nezaretine bırakılmasaydı o zaman hakim tarafından yöneticileri atanacaktı. Gerçek şahıs yerine, tüzel kişiliği bulunan Evkaf Nezareti yönetici olarak atanmıştır (Aydın, 1984:94).

2.2.4.7. Mülhak Vakıflar

Mülhak vakıflar, kanun hükümleri dâhilinde tayin olunan mütevellileri tarafından idare edilen, mazbut vakıflardan farklı olarak ayrı ayrı tüzel kişiliği haiz olan vakıflardır.⁷ Bu vakıfların gözetimi ve denetimi, devlet adına VGM.'nce yürütülmektedir. Bu vakıfları mazbut vakıflardan ayıran husus, kendi taahhütleri ile bağlı olup borçlarını kendi malvarlıklarından ödemeleridir.

V.K. m. I/III'ye göre mülhak vakıflar, mütevelliliği vakfedenlerin ferilerine şart edilmiş vakıflar olarak ifade edilmiştir. 4. fıkrasında ise; “Mütevelliler Vakıflar Genel Müdürlüğünün ve Genel Müdürlükte İdare Meclisinin Kontrolü altındadır. Hükümüne yer verilmiştir. VGM.'nin bu vakıflar üzerinde geniş bir denetleme hakkı vardır. Mütevellilerin tayini ve görevlerini yerine getirmelerinde kural olarak vakıf senedindeki hükümler dikkate alınmakla birlikte, kanunda mütevellilerin tayini bazı kayıtlara bağlanmıştır. Müteveli tayin edileceklerin reşit ve Türk vatandaşı olmaları, haysiyet ve şerefini bozan bir suçla veya muayyen bir dereceden fazla bir ceza ile mahkûm

⁷ Türk Kanunu Medeniyesinin kabul edildiği 17 Şubat 1926 tarihinden önce kurulmuş, ve yönetimleri Vakfedenlerin soyundan gelenlere şart edilmiş, vakfedenlerin soyundan gelenler tarafından ya da müteveli veya müteveli heyetleri tarafından yönetilen ve denetimleri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılan Mülhak Vakıfların Sayısı 300 adettir.

bulunmamaları, en az ilkokul mezunu olmaları, emin ve iyi ahlak sahibi bulunmaları, tevliyet işini bizzat göremeyecek derecede akli ve bedeni maluliyetlerinin bulunmaması ve nizamnameye göre yapılacak sınavı kazanmaları gerekir.

Vakfiyesine göre veya herhangi bir şekilde mülhak vakıfların mütevellisinin tayini mümkün değilse ve böyle bir mülhak vakıf müteveli olmadan Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yönetilmiş ise, bu gibi vakıflar “Mazbut Vakıf halini alır ve Mazbut Vakıflar tüzel kişiliği kategorisine katılır. 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 39. Maddesi son cümlede “on seneden beri mütevelliliği kimseye tevcih edilmemiş olan vakıflarda artık tevcih yapılmaz denilmektedir (Uluç, 2008:903). Ayrıca yine 2762 sayılı Kanunun 21 maddesinin ikinci fıkrasında “Müteveli olması lazım gelenlerden kimse sağ kalmamışsa o vakıf mazbut vakıflar arasına alınır hükmü yer almıştır.

Yeni 5737 sayılı Vakıflar Kanunu Madde 6 da ise; mülhak vakıflar Anayasaya aykırılık teşkil etmeyen vakfiye şartlarına göre meclis tarafından atanacak yöneticiler eliyle yönetilir ve temsil edilir. Vakıf yöneticileri kendilerine yardımcı tayin edebilirler. Mülhak Vakıf yöneticilerinde aranacak şartlar ile yardımcılarını nitelikleri yönetmelikle düzenlenir denilmektedir. Vakfiyede ki şartları taşımamaları nedeniyle kendilerine yöneticilik verilemeyenler bu şartları elde edinceye, küçükler ile kısıtlılar fiil ehliyetlerini kazanıncaya ve boş kalan yöneticilik yenisine verilinceye kadar vakıf işleri Genel Müdürlükçe temsilen yürütülür. T.C. Başbakanlığına bağlı bir kamu tüzel kişiliği olan Vakıflar Genel Müdürlüğü Osmanlı döneminde bir sosyal politika aracı olan vakıfların Cumhuriyet Dönemindeki yansımasıdır. Vakıflar, gerçek veya tüzel kişilerin hiçbir tesir altında kalmadan, kendi iradeleriyle, kendilerine ait mallarını, her türlü ekonomik değerlerini veya haklarını mülkiyetlerinden çıkartıp, belli bir amaca ebedi olarak tahsis edilmesinden oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır.

Vakıflar İdaresinde köklü değişiklikler, 5 Haziran 1935 tarihinde yürürlüğe giren "2762 sayılı Vakıflar Kanunu" ile yapılmıştır. Bu Kanunun 1. maddesine göre vakıflar; yönetim biçimine göre, Mazbut, Mülhak, Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar olmak üzere üç kategoride toplanmıştır. Buna göre;

2.2.4.8. Cemaat ve Esnafa Mahsus Vakıflar

Cemaat ve esnafa mahsus vakıflar, bunlar tarafından seçilen kişi veya kurullarca yönetilir. İlgili Makamlarla Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından teftiş edilir ve denetlenir.

Bu üç kategori dışında Türk Medenî Kanununa tâbi Yeni Vakıflar ise Cumhuriyetin kurulmasından sonra, şahısların isteği üzerine, bağımsız mahkemeler tarafından kurulup, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kuruluş senedine uygunluk yönünden denetlenen vakıflardır.

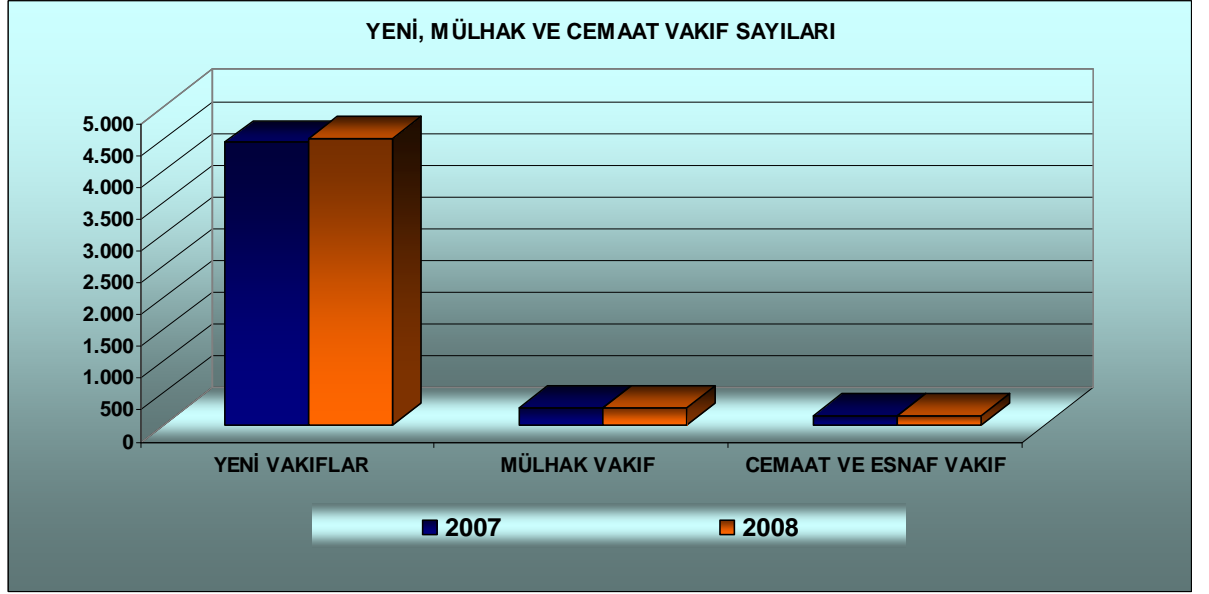
2006, 2007 ve 2008 yılı itibariyle Yeni, Mülhak, Cemaat ve Esnaf Vakıfları sayıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. 2006, 2007 ve 2008 Yılları İtibariyle Vakıf Sayıları

	2006	2007	2008
YENİ VAKIFLAR	4.440	4.454	4.515
MÜLHAK VAKIF	290	288	288
CEMAAT VE ESNAF VAKIF	161	161	162

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2009

Şekil 1. Yeni, Mülhak ve Cemaat Vakıf Sayıları

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2009

2.2.4.9. Yeni Vakıflar

Türk Medeni kanununa göre kurulan toplam 4453 adet vakıftan, 1981 vakıf sosyal yardım, 1100 vakıf eğitim, 601 vakıf kültür, 515 vakıf hayri hizmetler, 256 vakıf sağlık alanında faaliyet göstermektedir. Bu vakıflar; 39 hastane ve poliklinik ile sağlık hizmeti, 23 üniversite, 85 ilk ve orta öğrenim kurumu ile eğitim hizmeti, 107 kültür merkezi ve kütüphane ile kültürel hizmet vermektedir. 31 adet şirket ve 1176 iktisadi işletme ile değişik alanlarda faaliyet göstererek, dolaylı yünden ülke ekonomisine ve istihdama katkı sağlamaktadırlar.

Yurt dışında bulunan sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapan 503 yeni vakıf, ülkemizde değişik alanlarda projeler üreterek, bu projelere ülke dışından kaynak sağlayıp ülke ekonomisine ve istihdama katkı sağlamışlardır. Yeni vakıflar, 1835 şube ve temsilcilik ile Ülkemizin her yöresinde sosyal yardım, eğitim, kültür ve sağlık alanında hizmet vermektedirler. Türk Medeni kanununa göre kurulan ve halen faaliyette olan 4453 adet yeni vakıf bu hizmetleri yürütürken yaklaşık 100 bin kişiye direk, binlerce kişiye ise geçici ve dolaylı istihdam imkânı sağlamaktadır.⁸

⁸Ekonomiye katkıları çalışması; Vakıflar Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanmıştır. Ankara 2007

2.3. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Hizmetleri

2.3.1. Vakıflar ve Sağlık Hizmetleri

2.3.1.1. Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Bezm-i Âlem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesinde, fakir ve garip hastalara ücretsiz teşhis ve tedavi hizmeti verilmesi ve bu hizmeti yapacak idari birim çalışma usul ve esaslarının tespiti ile ilgili yönetmelik 20.03.2001 gün ve 24348 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ücretsiz Tedavi ve Muayene Edilecek Hastalardan Aşağıdaki Belgeler İstenir.

- a) Genel Müdürlükten muhtaç, özürlü ve yetim maaşı aldığını gösteren belge,
- b) 2022 sayılı Kanuna göre devletten maaş aldığını gösteren belge,
- c) 2828 sayılı Kanun gereğince, korunmaya muhtaç çocuklar hakkında mahkemece verilmiş karar,
- d) Vakıf imaretlerinden faydalandığına dair belge istenilmektedir.

Yukarıdaki maddelerde belirtilenler dışında kalan diğer fakir ve garip hastalardan; Sağlık Bakanlığına bağlı yataklı tedavi kurumlarında ücretsiz tedavi edileceklere ait belge ile taahhütname istenilmektedir. Bu belgeleri getiremeyenlerin beyanına itibar edilerek, ücretsiz teşhis ve tedavileri yapılmaktadır.

İdari birimce sevki yapılan fakir ve garip hastalardan, 2001 yılında 1.475, 2002 yılında 6.246, 2003 yılında 9.789, 2004 yılında 6.272, 2005 yılında 5.128, 2006 yılında ise 4.316 fakir ve garip kişiye ücretsiz teşhis ve tedavi hizmeti sunulmuştur. Bezmi Alem Vakıf Gureba Hastanesi aynı isimle üniversiteye bağlı olarak faaliyetini sürdürmektedir. Yoksullar için kurulan bu hastanenin başka gayeye yönelmesi, kuruluş vakıf şartına aksi bir durum teşkil etmektedir.

2.4. İnşaat Yatırımları

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce, vakıfların hayır şartlarını yerine getirmek üzere akar nitelikli taşınmazların günün koşullarına göre değerlendirilmeleri ve hayrat nitelikli vakıf taşınmazların yaşatılması söz konusudur. Bu kapsamda yapılan

değerlendirmelerde Kat Karşılığı inşaat yaptırma yöntemi ile ya da Yap – İşlet – Devret ve Restore Et – İşlet – Devret olarak tanımlanan yapım veya onarım karşılığı kiralama modelleri ile taşınmazlar, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu kapsamında ihale edilirler.

Vakıflar Genel Müdürlüğü mülkiyetinde bulunan akar niteliğindeki vakıf taşınmazların gelir getirmek üzere değerlendirilmeleri, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün üzerinde önemle durduğu bir alandır. Yukarıda anılan modeller çerçevesinde, vakıf taşınmazlarının Genel Müdürlük bütçesine dokunulmaksızın değerlendirmeleri yoluyla vakıfların sürekliliğinin sağlanması mümkün olmaktadır. Sözü edilen taşınmazların imar planlarında belirlenen kullanım biçimleri doğrultusunda değerlendirilerek yurt genelindeki 25 noktada konumlanan Vakıflar Bölge Müdürlükleri denetiminde inşaatların gerçekleştirilmesi, değerlendirmenin niteliğine göre çeşitli miktarlarda gelirleri elde edilmesi, ayrıca oluşan hareketlilikte ekonomik gelişme sağladığı düşünülmektedir. Bununla birlikte değerlendirilen alanlarda özellikle konut, ticaret, sağlık yapıları, özel okul gibi yapılarla canlanmanın sağlanacak olması Kat Karşılığı, Yap – İşlet – Devret veya Restore Et – İşlet – Devret modelleri sonucu ortaya çıkan gelişmelerdir. Yapılan değerlendirmeler; taşınmazların bulunduğu yerin özelliklerinin irdelendiği çalışmalar çerçevesinde Bölge Müdürlükleri nezdinde ve Vakıflar Genel Müdürlüğü gözetiminde gerçekleştirilir. Kısaca inşaat yatırımlarından bahsettikten sonra uygulanan modellerin uygulanma biçimi, elde edinilen gelirler her model başlığı altında aşağıda izah edilmektedir.

2.4.1. Restore Et İşlet Devret Modeli

Eski eser nitelikli han, kervansaray, bedesten, hamam gibi yapıların onarımlarını esas alan bu modelde eserler Restore Et – İşlet – Devret modeli olarak adlandırılan, onarım karşılığı kiralama yöntemi ile değerlendirilir. Bu yöntemde söz konusu eserlerin idare bütçesinden hiçbir ödenek ayrılmadan onarımlarının yapılması, ayrıca idareye gelir elde etmesi amaçlanmaktadır. Önemli bir kısmı tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan bu yapıların İpek Yolu'nun sürekliliğine ve işlerliğine benzer bir anlayışla, bir bütün olarak değerlendirilmesi söz konusudur.

Yapılan çalışmalarda daha çok şehir merkezlerine yakın konumlanmış eserler değerlendirilebilmiştir. Merkezlere görece uzak konumdaki eserler için arzulanan talep oluşmamaktadır. Söz konusu eserlerin bulunduğu yerin kente ve mekâna yönelik

niteliklerini ortaya çıkaran, o yerin yapısını olumlu yönde dönüştürecek ve alanın kamusal yaşamı için de olanak sağlayacak olan bir onarım ve kullanım anlayışı önemsenir. Bu taşınmazları atıl vaziyetten kurtarılarak korunması, koruma ve kullanım ilişkisiyle eserlerin sürekliliğinin sağlanması ve idareye gelir getirmesi hedeflenir. Bu usul ile yapılan ihaleler 2886 sayılı Devlet ihale Kanunu kapsamında, taşınmazın bağlı bulunduğu Bölge Müdürlüklerinde yapılmaktadır.

Bir eserin Restore Et – İşlet – Devret modeli olarak şekilde değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin tespitinde; eserin kent ya da kasaba içinde veya mücavir alan sınırları dışındaki konumu, yapılış amacı, bugün için önerilen kullanım biçimi, eserin gelir getirmeye ve çevresindeki değer artısına yönelik özellikleri, ilgili koruma kurulu kararıyla birlikte değerlendirilir. Buna göre yapılan röleve, restorasyon ve gerekirse restitüsyon çalışmalarıyla elde edilen projelere göre hazırlanan ekspertiz raporları çerçevesinde, idare yararını gözeterek değerlendirme önerisine göre koşullar belirlenerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce karar alınır. Söz konusu karara esas koşullar; elde edilen projelere göre eserin onarımına yönelik teknik özellikleri, ayrıca kiralama süresini ve yıllara göre kira miktarını içerir. Söz konusu işler belirlenen koşullara göre, yapılan ihaleler sonucunda yüklenicisi tarafından gerçekleştirilir. Böylelikle eserin atıl vaziyetten kurtarılarak alanın canlandırılması, yıllara göre belli miktarlarda kira geliri ve esasen mülkiyeti Vakıflara ait eski eser nitelikli yapıların onarımlarının sağlanması amacı gerçekleştirilir. Bu yöntemle değerlendirilen taşınmazlar Yap – İşlet – Devret modelindeki gibi belirlenen süre çerçevesinde 2886 Sayılı Devlet ihale Kanunu'na göre ihale edilir. Kiralama ile ilgili yöntem de aynıdır.

2.4.2. Yap İşlet Devret Modeli

Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinden hiçbir ödenek ayrılmadan İdareye gelir getirmesi maksadıyla yaptırılan ve yapıldığı yeri canlandırmaya dönük bir olanak alanı haline düşünülen taşınmazlar bu modelle değerlendirilir. Yap – İşlet – Devret modeli olarak adlandırılan yapım karşılığı kiralama yöntemi ile değerlendirilen ihaleler; 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu kapsamında, taşınmazın bağlı bulunduğu Bölge Müdürlüklerinde yapılmaktadır.

Bir arsanın Yap – İşlet – Devret modeli olarak tanımlanan şekilde değerlendirilip değerlendirilmeyeceğinin tespitinde; alanın kent ya da kasaba içinde veya mücavir alan

sınırları dışındaki konumu, kullanım biçimi için imar durumu, alanın gelir getirmeye yönelik özellikleri ve çevresindeki değer artışı göz önünde bulundurulur. Buna göre yapılan projelendirme, ekspertiz raporları hazırlama gibi etaplar başta olmak üzere belirlenen özellikler nezdinde ve idare yararını gözeterek değerlendirme önerisine göre koşullar belirlenerek Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce karar alınır. Söz konusu karara esas koşullar; elde edilen avan projesine göre inşaatın tamamlanmasına yönelik teknik özellikleri, ayrıca kiralama süresini ve yıllara göre kira miktarını içerir. Belirlenen koşullara göre söz konusu işler yapılan ihaleler sonucunda yüklenicisi tarafından gerçekleştirilir. Böylelikle taşınmazın atıl vaziyetten kurtarılması, alanın canlandırılması, yıllara göre belli miktarlarda kira geliri ve belirli bir süre sonunda Vakıflar Genel Müdürlüğüne kalacak olan mülklerin elde edilmesi amacı gerçekleştirilir. Bu yöntemle değerlendirilen taşınmazlar belirlenen süre çerçevesinde 2886 Sayılı Devlet ihale Kanunu'na göre ihale edilir. Sözleşme süresi sonunda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün günün şartlarına göre yeniden belirleyeceği rayiç yıllık kira bedelinin kabul edilmesi halinde işletmecisine kiralanır. İşletmecisinin kabul etmemesi halinde, belirlenen rayiç kira bedeli üzerinden tesisin ihalesi yapılarak tekrar kiraya verilir.

Yap – İşlet – Devret modeli olarak adlandırılan yapım karşılığı kiralama yöntemine ait çalışmaların son 4 yılına gelindiğinde, 2003 – 2004 – 2005 ve 2006 yılları itibariyle 50 adet taşınmaz yap işlet devret modeli ile değerlendirilmiştir. 2002 – 2006 yıllarında 50 adet taşınmaz Yap –İşlet – Devret modeli ile değerlendirilmiş olup, bu modelle 2007 yılında değerlendirilen taşınmaz sayısı ise 20 adet artışla 70 adet olmuştur. Bu inşaatların tamamlanması sonucunda iş merkezi, iş yeri, otel, akaryakıt istasyonu, apart otel, günübirlik tesis, hastane, sosyal tesis, Formula – 1 tesisi, özel okul, dersane, kreş, yurt, otopark ve spor tesisi olarak yapılacak taşınmazlar Vakıflar Genel Müdürlüğünde kalacaktır.

2.4.3. Kat Karşılığı Modeli

Kat karşılığı inşaat; mülkiyeti Genel Müdürlük mazbut veya mülhak vakıflara ait taşınmazların; belirlenen ve ihale sonucunda kabul edilecek oranlarda mülkiyetin devrine karşılık olarak taşınmaz üzerine yapı yaptırılması isidir. Bu usul ile yapılan ihaleler, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu kapsamında, taşınmazın bağlı bulunduğu Bölge Müdürlüklerinde yapılmaktadır.

Bir arsanın kat karşılığı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin tespitinde alanın kent ya da kasaba içinde veya mücavir alan sınırları dışındaki konumu, imar durumu, alanın gelir getirmeye yönelik özellikleri ve çevresindeki değer artışı göz önünde bulundurulur. Bu kapsamda yapılan projelendirme, ekspertiz raporları gibi hazırlık aşamalarında belirlenen özelliklere göre varılan sonuçlarla idare yararını gözeterek değerlendirme önerisine göre Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce karar alınır. Söz konusu işler; bu kararlar doğrultusunda belirlenen koşullarla yapılan ihaleler sonucunda yüklenicisi tarafından gerçekleştirilir. Bu yöntemle İdare eline geçen taşınmazlardan konut kullanımında olanlar serbest kira yöntemi ile değerlendirilir veya gereksinim olması halinde Vakıflar Meclisi kararı ile lojman statüsünde değerlendirilir. Ticari kullanıma yönelik taşınmazlar ise serbest kira yöntemi ile 2886 Sayılı Devlet İhale Kanunu çerçevesinde ihale edilerek kiraya verilir.

Kat karşılığı inşaat yaptırma yöntemi ile yapılan çalışmalara 2002 yılından itibaren bakıldığında genel olarak bir artışın olduğu söz konusudur. 2002 – 2006-2007 yılları itibariyle; 155 adet taşınmaz kat karşılığı inşaat yaptırılmak üzere değerlendirilmiş olup, 2008 yılı itibariyle 58 adet artımla 213 adete ulaşmıştır. Bu inşaatların tamamlanması sonucunda daire, dükkân, büro, villa ve apart otel olmak üzere toplam 2031 taşınmaz Vakıflar Genel Müdürlüğüne geçecektir. Kat karşılığı modeli vakıf kültürü ve ruhuna aykırı bir uygulama şeklidir. Burada mülkiyet devri söz konusudur. Burada hayır şartı olarak bırakılmış yerlerin, hiçbir hakkı olmadan başkalarına devredilmesidir. Asıl olan bu yerlerin Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün kendi bütçe imkanları ile yatırıma kavuşturulmasıdır. Buradan sağlanacak sermaye ile senette yazılı olan hayır şartı yerine getirilebilir.

2.5.Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Sosyal Amaçlı Hizmetleri

2.5.1. Aşevi (İmaret)

Yoksullara yiyecek dağıtılmak üzere kurulmuş olan hayır evleridir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği çeşitli sosyal hizmetlerden birisi de aşevi hizmetidir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu ile Genel Müdürlüğüne gerekli yerlerde aşevi açmak ve işletmek görevi verilmiştir.

Sosyal güvencesi bulunmayan veya geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayanlar aşevinden yararlanabilirler. 01.07.1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince aylık alanlar da aşevi hizmetinden yararlanabilmekteydi. Türkiye genelinde 108 adet imarete toplam 78.450 kişiye sıcak yemek yardımı yapılmaktaydı. Bunun dışında 794 ilçede toplam 58.650 kişiye kuru gıda yardımı yapılmaktadır Bölge Müdürlüklerince yapılan değerlendirmede durumu uygun olanlar aşevi hizmetinden yararlanması uygun olanlara sıcak yemek üç öğün olmak üzere muhtaçların adreslerine ulaştırılmaktaydı. Vakıflar Genel Müdürlüğü 2010 yılı başında hiçbir gerekçe göstermeden imaret hizmetlerine son vermiştir. Vakıf senetlerine bağlı olarak yapılan bu hizmetin yerine herhangi bir uygulama getirmemiştir.

2.5.2. Muhtaç Aylığı

Vakıflar Genel Müdürlüğünce, vakfiyelerde yer alan hayır şartlarının yerine getirilmesi amacıyla 27.09.2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Vakıflar Yönetmeliği” hükümleri gereğince muhtaç aylığı bağlanmaktadır. Buna göre;

- * Annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara;
- * Sosyal güvencesi olmaması,
- * Herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması,
- * Mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması,
- * Gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi, halinde muhtaç aylığı bağlanır.

Muhtaç aylığı talebinde bulunan kişiler başvuru formunu doldurup imzaladıktan sonra engelli ise özrünü belirten sağlık kurulu raporunu ekleyip, ikamet ettiği ilin bağlı olduğu Vakıflar Bölge Müdürlüğüne şahsen veya posta ile müracaat edilir. 2010 yılında muhtaç engelliler ile yetimlerin her birine aylık olarak 317,24 TL ödenmektedir.

2.6. Vakıflar Genel Müdürlüğünün İştiraki Olan Kuruluşlar

Vakıflar Genel Müdürlüğünün 8 iştirakinin en büyüğü olan Türkiye Vakıflar Bankası Türk Anonim Ortaklığında yüzde 58.45 hissesi bulunmaktadır. Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret Anonim Şirketindeki hisse oranı yüzde 28.11 olup, Kuveyt Türk Katılım Bankası Anonim Şirketi için bu oran yüzde 18.75 ve Taksim Otelcilik Anonim Şirketi için de yüzde 16.14 dir. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diğer iştirakleri ise; Tüstaş Sınâî Tesisleri Anonim Şirketi Tasfiye Halinde Aydın Tekstil (İplik – Dokuma Ve Konfeksiyon) İşletmeleri Anonim Şirketi, Karadeniz Bakır İşletmeleri Anonim Şirketi ve Türkiye İş Bankası Anonim Şirketidir.

2.6.1. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O

Vakıfbank, 53. faaliyet yılında halka açık bir banka olarak sermaye piyasasında İMKB–30 endeksi içinde yerini almıştır. 2010 yılında yeniden yapılanma ve teknolojik alt yapının güçlendirilmesi yolunda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Vakıfbank'ın hisselerinin % 25.18'i Kasım 2005 tarihinde halka arz edilmiştir. 2002 yılından sonra sağlanan ekonomik istikrarın da etkisi ile son dört yılda aktiflerini iki kat, öz kaynaklarını beş kat, aktifleri içerisindeki kredi payını iki kat, mevduatın krediye dönüşümünü iki kat artırarak bankacılık faaliyetlerini en iyi şekilde yerine getirmiştir. 2006 yılında açılan şubelerle şube sayısını 311'e çıkararak Vakıfbank 2 adet yurt dışı ve 116 adet bağlı şube ile hizmet verirken, 27 iştirakiyle de ülke ekonomisine katkısını sürdürmektedir. 2006 yılında 770.000.000 TL kâr eden Vakıfbank, 1.279.000.000 TL olan sermayesini % 95,47 oranında artırılarak, 2.500.000.000 TL' ye ulaştırmıştır. 2007 yılı sermayesi 2.500.000.000 TL olan Vakıfbank'ta Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün hisse oranı ise % 58,6395'tir. 2010 yılında yaklaşık değeri 8 milyar dolardır.

2.6.2. Vakıf İnşaat Restorasyon ve Ticaret Anonim Şirketi

Şirketin Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait %56,037 hissesinin %50 oranındaki kısmı, 25.02.2005 tarihinde T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığına satılmıştır. Böylece T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın %22 hisse oranı %50 olmuştur. 1977 yılında kurulan (Vakıflar Genel Müdürlüğü 1980 yılında iştirak etmiştir) şirketin kuruluş sermayesi 5.000.000 TL iken 2007 yılı sermayesi 10.000.000 TL dir. T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'na satılan hisseden sonra

mazbut ve mülhak Vakıflar adına Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün şirketteki hisse oranı %28,11 olmuştur.

2.6.3. Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.

1988 yılında kurulan Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.'nin kuruluş sermayesi 15.000.000.000 TL iken 2007 yılı sermayesi 260.000.000 TL dir. Bankanın ortaklarından olan Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (mazbut ve mülhak vakıflar adına) hisse oranı ise % 18,738 dir.

2.6.4. Taksim Otelcilik A.Ş.

1966 yılında 35.000.000 TL lik sermaye ile kurulan Taksim Otelcilik A.Ş. yıllar içerisinde sermayesini artırarak 2008 yılı itibariyle 97.150.000,00 TL olarak hesaplanmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bu şirketteki hisse oranı ise %16,137 dir.

2.6.5. Tüs Taş Smaî Tesisler A.Ş.

1970 yılında 110.000.000 TL sermaye ile kurulan Tüstaş Sınaî Tesisler A.Ş.'ye Vakıflar Genel Müdürlüğü 1991 yılında iştirak etmiştir. Şirketin bugünkü sermayesi 700.000,00 TL olup Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bu şirketteki hisse oranı %1,36 dır.

2.6.6. Tasfiye Halinde Aydın Tekstil (iplik - dokuma ve konfeksiyon) İşletmeleri A.Ş.

1954 yılında 3.000.000 TL ile kurulan Aydın Tekstil'in sermayesi 12.688.000 TL dir. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün bu şirketteki hissesi çok düşük miktarda olup, oransal olarak bakıldığında ise %0,001 dir.

2.6.7. Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.

1968 yılında kurulan Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. nin kuruluş sermayesi 300.000.000 TL iken 2007 yılı sermayesi 100.000.000 TL olmuştur. %99,99 luk oranı Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'na ait olan şirkette Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün hissesi %0,00132 ile çok düşük oranda kalmaktadır.

2.6.8. Türkiye İş Bankası A.Ş.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Türkiye İş Bankası A.Ş.'de 4 adet kurucu hissesi, 1 Lot A grubu hissesi ve 550.000 Lot C grubu hissesi bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün düzenlenen Gelir Cetvelinde İştirak Gelirleri 194.454.436,00 TL olarak hesap edilmiştir.

2.6.9. Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri İşletme Müdürlüğü

Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri İşletme Müdürlüğüne ait zeytinliklerin büyük çoğunluğu 2004 yılında üçüncü şahıslara 10 yıl süre ile kiralanmıştır. Kiralama sonucunda 2004 yılı için yaklaşık 2.800.000 TL kira geliri elde edilirken, bu gelir yaklaşık 4.300.000 TL'ye ulaşmıştır. Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri İşletme Müdürlüğü'nün tasarrufundaki yaklaşık 2.455.dönüm arazide 27.604 adet zeytin ağacı, 1.326 adet narenciye ağacı bulunmaktadır. İşletme bu ağaçlarından aldığı ürünlerin yanı sıra piyasadan aldığı ürünleri de işleyerek satışa sunmaktadır. 2006 yılında 3.454.968 TL'lik satış yapılmış olup, 2007 yılında sonra ürün çeşitliliğinin artırılması, yeni mağazalar açılması ve mevcut mağazaların iyileştirilmesi çalışmaları ile satışlar artırılarak ülke ekonomisine katkıda bulunulmuştur.

Ayvalık Vakıf Zeytinlikleri İşletme Müdürlüğü'nü 2006 yılında 7.755 TL kâr ederken, 748.714 kg dane zeytin, 105.183 kg zeytinyağı 145.237 kg salamura zeytin, 7.000 kg narenciye üretimi gerçekleştirmiş olan İşletme Müdürlüğünde halen 17 idari personel, 32 daimi işçi toplam 49 personel görev yapmaktadır.

İşletme Müdürlükleri ve kiracılar tarafından zeytincilik faaliyetinde bulunulan toplam 40.096 dönüm vakıf arazisi, Türkiye'deki toplam zeytin arazisinin (% 00,66) onbinde 6'lık bölümünü oluşturmaktadır. Bu işletmelerin günümüzde kapatılması söz konusudur.

2.7. Vakıflar Genel Müdürlüğü Bütçe Uygulama Sonuçları

Genel Müdürlüğün bütçesi; 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu çerçevesinde özel bütçeli kuruluş olarak hazırlanmaktadır. Bu kapsamda Genel Müdürlük bütçesi kira, faiz, iştirak gelirleri, teftiş ve denetleme payları ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Öz kaynak gelirlerinin 2008 yılı itibari ile dağılımına

bakıldığında %34,24 ile kira gelirleri ilk sırada yer almaktadır. 2008 yılı itibari ile Genel Müdürlük bütçesinin %16,99'u iştirak gelirleri, %7,43'ü faiz gelirleri, %1,86'sı teftiş ve denetleme payları, %6,91'i ise diğer gelirlerden oluşmaktadır.

Tablo 2. 2007-2008 Yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü Özkaynak Dağılımı ve Oranları

GELİRLER (YTL)	2007	ORAN (%)	2008	ORAN (%)
KİRA GELİRLERİ	129.263.470	32,29	144.947.845	34,24
FAİZ GELİRLERİ	45.266.584	11,31	31.440.391	7,43
İŞTİRAK GELİRLERİ	194.454.436	48,57	71.935.049	16,99
TEFTİŞ VE DENETLEME PAYLARI	7.790.323	1,95	7.886.077	1,86
MAZBUT VAKIFLARA AİT TAŞINMAZ SATIŞ GELİRLERİ			66.671.253	15,75
MAZBUT VAKIF TAVİZ BEDELİ			69.858.101	16,50
ŞARTLI BAĞIŞ VE YARDIMLAR			1.329.953	0,31
DİĞER GELİRLER	23.593.250	5,89	29.244.075	6,91
TOPLAM	400.368.063	100	423.312.744	100

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2009

Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2008 yılında bütçesine tahsis edilen 637.995.478 TL'lik toplam ödeneğinin 477.811.040 TL'lik kısmını bütçe gideri olarak kullanmıştır. 160.184.438 TL'lik kısmı ise Koruma Kurulu Kararlarına bağlı süre sorunları sebebiyle 2008 yılı içerisinde bitirilemeyen, yıllara sari olarak devam eden eski eser proje-onarım

ve restorasyon işlerinde bir sonraki yılda kullanılacaktır. Gider türleri itibariyle harcamaların dağılımı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

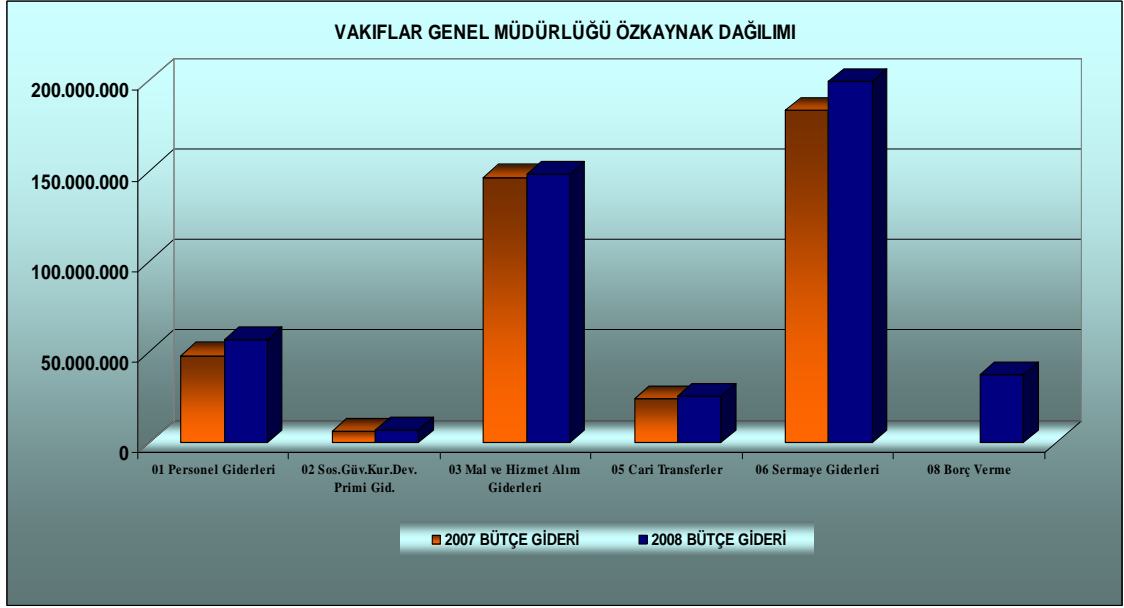
Tablo 3. 2007-2008 Mali Yılı Ekonomik Kodlara Göre Ödenek ve Harcama Tutarları

GİDER TÜRLERİ (TL)	2007 BÜTÇE BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	2008 BÜTÇE BAŞLANGIÇ ÖDENEĞİ	2007 TOPLAM ÖDENEK	2008 TOPLAM ÖDENEK	2007 BÜTÇE GİDERİ	2008 BÜTÇE GİDERİ
01 PERSONEL GİDERLERİ	45.069.000	54.259.000	51.342.982	58.429.709	48.381.878	57.074.250
02 SOS. GÜVENLİK KURUM. DEV. PRİMİ GİDERLERİ	9.487.000	7.260.000	8.886.332	8.107.667	6.588.728	7.321.699
03 MAL VE HİZMET ALIM GİDERLERİ	136.408.000	143.385.000	167.647.300	204.054.614	146.809.700	148.654.162
05 CARİ TRANSFERLER	19.021.000	19.980.000	27.779.295	28.141.963	24.535.323	25.885.214
06 SERMAYE GİDERLERİ	183.600.000	189.653.000	238.911.359	301.823.000	184.026.246	201.437.190
08 BORÇ VERME				37.438.525		37.438.525
TOPLAM	393.585.000	414.537.000	494.567.268	637.995.478	410.341.875	477.811.040

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı 2009

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere bütçe giderlerinde sermaye giderleri % 42,16 oranı ile en yüksek paya sahiptir. Sermaye giderleri tertibinde; mamul mal alımları, menkul sermaye üretim giderleri, gayri maddi hak alımları, gayrimenkul alımları ve kamulaştırması, gayrimenkul sermaye üretim giderleri, menkul malların büyük onarım giderleri ve gayrimenkul büyük onarım giderleri bulunmaktadır.

Şekil 2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Özkaynakları Dağılımı

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2009

Mal ve hizmet alım giderlerinde; tüketime yönelik mal ve malzeme alımları, yolluklar, hizmet alımları, temsil ve tanıtma giderleri, menkul mal, gayri maddi hak alım, bakım ve onarım giderleri, gayrimenkul mal bakım ve onarım giderleri ile tedavi ve cenaze giderleri yer almakta olup; bütçe giderlerinin % 31,11'ini oluşturmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinde personel giderleri % 11,94, cari transferler % 5,42, sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri ise % 1,53 oranına sahiptir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünce 2003–2008 yılları itibariyle; Personel Gideri ve Sosyal Güvenlik Kurumlarına 160 milyon TL, Mal ve Hizmet alımları vasıtasıyla (imaret ve kuru gıda) 300 milyon TL, sosyal yardım olarak (muhtaç maaşı ve burs) 60 milyon TL, Yatırım hizmetleri olarak 600 milyon TL ekonomiye katkı sağlanmıştır.

2.8. Vakıflar Genel Müdürlüğü GZFT (SWOT) ANALİZİ

Vakıflar Genel Müdürlüğü Strateji Geliştirme Başkanlığınca hazırlanan Swot analizinde Güçlü ve zayıf yanları ortaya konulmuştur.

2.8.1. Vakıflar Genel Müdürlüğü Güçlü Yanları

- Finansman kaynaklarının iyi olması
- Çok sayıda taşınır ve taşınmaz kültür varlığına sahip olması
- Dünyada kabul gören güçlü bir arşive sahip olunması
- Hazine yardımı almadan giderlerini karşılıyor olması
- Güçlü bir bankaya sahip olunması
- Kurumun elinde birçok gayrimenkulünün olması
- Tarihi ve kültürel alanlar aracılığı ile ülkemizi tanıtmada pek çok imkânın olması
- Alanında tek olması
- Toplumda yardımlaşma bilincini artıran bir kurum olması
- Ülke genelinde yeterli teşkilatlanmanın sağlanmış olması

2.8.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Zayıf Yanları

- Kentleşmenin artması.
- Toplumdaki Ar-Ge kültürünün az olması.
- Sosyal Siyaset ekseninden restorasyon eksenine doğru uzaklaşması.
- Vakıflar Genel Müdürlüğünün Misyonunun sadece onarım eksenli olması. Sosyal Siyaset ekseninden giderek uzaklaşması.

2.8.3. Vakıflar Genel Müdürlüğü Gelişmeye Açık Zayıf Yönleri

- Konusunda uzman personelin istihdam edilmemesi.
- Kurum içi iletişim eksikliği.
- Siyasi baskı ile harcama yapılması.

- Tanıtıma verilen önem artmasına rağmen Genel Müdürlük düzeyinde tanıtım faaliyetlerinin yetersiz olması.
- Vakıf senetlerine yazılı hükümlerin yerine getirilmemesi.
- Ar-Ge çalışmalarının yetersizliği.

Üstünlükler, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün görev alanlarına ilişkin ürettiği kamu hizmetlerinin etkinlik ve verimliliğinin artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple üstünlüklerin, faaliyetlerin yerine getirilmesinde kurumu desteklediği görülmektedir. Zayıflıklar ise kurumun iyileştirmesi ve geliştirmesi gerekli alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki; Vakıflar Genel Müdürlüğü, özel bütçeli bir kuruluştur ve hizmet alanları sağlık, kültür, hayır işleri gibi pek çok sektörü içine almaktadır. Dolayısıyla bu sektörlerde yatırım programı dahilinde yaptığı işlerin ödeneklerini, gelir tahsis edilen ve bu gelirlerden harcama yapma yetkisine sahip olduğundan, zamanında göndererek, hizmetlerin hızlı ve kesintisiz bir biçimde yerine getirilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca iştirakleri de gelirlerinin arttırılmasına katkıda bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün hizmetlerini taşra teşkilatları aracılığıyla veriyor olması da yine hizmetlerinin doğrudan ve hızlı olarak gerçekleşmesini sağlamaktadır.

2.8.4. Vakıf Senetleri ve Sosyal Siyaset İlişkisi

41.000 adet mazbut vakıflara sahip Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal siyaset anlamında sıcak yemek dağıtımını, kuru gıda dağıtımını, öğrenci bursu ve muhtaç aylığından öteye geçecek bir çalışma yapmamıştır. Hatta 2010 yılı Ocak ayından itibaren sıcak yemek dağıtımını yerine alternatif bir uygulama getirmedi, kesmiştir. Sıcak yemeklerin piştiği imaretleri kapatarak kiraya verme sureti ile elden çıkarmıştır. Orta öğretim kurumlarına verdiği bursların yenisi kabul etmemektedir. Sosyal politika anlamında küçülme yolunu seçmiştir. Burada gözden kaçırılan ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yapısını oluşturan vakıf senetleri göz ardı edilmektedir. Vakıf senetleri incelediğinde vakıfların kuruluş amaçları insan odaklı olduğu görülecektir. 617 numaralı defterin 61 sayfa, 43 sırasında kayıtlı İzmirde "eş- Şeyh Mustafa Efendi Vakfına" ait,1645 tarihli vakfiyesi, 576 numaralı defterin 31 sahife 15 sırasında yazılı "Hafsa Hatun Vakfına" ait 1522 tarihli vakfiyesi,581 numaralı vakfiye defterinin 498 sahife, 472. sıra numarasında "Mukayyed

Hafsa Hatun Binti Yakup Bey İbni Süleyman Şah Bin Mehmet Bin Aydın” Vakfiyesi,743 numaralı defterin 245 sayfa, 84. sırasında kayıtlı “Mehmet Süheyl Efendi İbni Ahmet Ağa Vakfiyesinde olduğu gibi kuruluş amaçları yoksullar ve eğitim öğretim amaçlıdır. Vakıf senetleri ile ilgili örnekleri çoğaltabiliriz. Fatih Sultan Mehmet Vakfiyesinde ise;

“Ben ki İstanbul fatihi abd-i aciz Fatih Sultan Mehmed bizatihi alinterimle kazanmış olduğum akçelerimle satın aldığım İstanbul'un Taşlık mevkiinde kain ve malumu'l-hudud olan 136 bap dükkanımı aşağıdaki şartlar muvacehesinde vakfı sahih eylerim. Şöyleki: Bu gayr-ı menkulatımdan elde olunacak nemalarla İstanbul'un her sokağına ikişer kişi tayin eyledim... Ayrıca 10 cerrah, 10 tabip ve 3 de yara sarıcı tayin ve nasb eyledim. Bunlar ki ayın belli günlerinde İstanbul'a çıkalar, bila istisna her kapıyı vurular ve o evde hasta olup olmadığını soralar; var ise şifası şifayap olalar. Değilse kendilerinden hiçbir karşılık beklemezsiniz Darülaceze'ye kaldıralar, orada salah bulduralar. Ayrıca külliyyemde bina ve inşa eylediğim imarethanede şehit ve şühedanın kavimleri ve medine-i İstanbul fukarası yemek yiyeler. Ancak yemek yemeye veya almaya bizatihi kendüleri gelemeyenlerin yemekleri güneşin loş bir karanlığında ve kimse görmeden kapalı kaplar içerisinde evlerine götürüle..." Bu senetlerde yazılı olan hükümler Vakıflar Genel Müdürlüğünün emanetinde ve himayesindedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal politika ekseninden uzaklaşarak hiçbir alternatif üretmeden yoksullara sıcak yemeğin kesilmesi vakıf ruhuna ve kültürüne aykırı bir hareket tarzıdır.

BÖLÜM 3. VAKIFLARIN SOSYAL SİYASETE İLİŞKİN İŞLEVLERİ

3.1. Sosyal Siyaset Uygulamaları

Kelime anlamına bakacak olursak sosyal siyaset uygulamalarının siyasi, sosyal ve iktisadi hayatı olumlu veya olumsuz yönde etkilediğini, hedef sosyal grupların sosyo-ekonomik durumlarını iyileştirdiğini veya bu grupların üzerinde olumsuz etkiler (atalet, istismarcılık, verimsizlik vb) bıraktığını öne süren farklı görüşler vardır.⁹

Toplum, sürekli bir arada yaşayan, varlıklarını sürdürebilmek için birbirlerine muhtaç olan, temel ihtiyaçlarının giderilmesinde ve sosyal sorunlarının çözülmesinde değişik araçlar, yöntemler, örgütlenme ve düşünme biçimleri ortaya koyan canlı, dinamik ve süreklilik arz eden insan topluluğu olduğuna göre bir arada yasama zorunluluğu bireylere toplumsal bir bütün olmanın nimetlerinden yararlanma hak ve imkânlarını tanıdığı gibi sıkıntı ve zahmetlerine katlanma, gerektiğinde kendilerinden bir şeyler verme sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir (Saran,1995: 52). Şunu da belirtmek gerekir ki; toplumda dayanışma duygusu yok olduğu zaman kaos ortamı olacağı kaçınılmaz bir gerçektir. Yardımlaşma duygusunun getirdiği sorumluluk anlayışına binaen sosyal bağlar kuvvetlenir. Örf adetlerimiz ve İncamız gereği yardımlaşma ve paylaşma duygularımız diğer toplumlara göre daha gelişmiştir. Zaten dinimizdeki komşusu açken tok yatan bizden değildir, anlayışı da her şeyi anlatmıyor mu ? Sosyal yardımlaşma bir arada yaşamının zorunluluğundan doğan bir süreçtir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma bir arada yaşamının bir sonucu olmasının yanı sıra, toplumsal bütünlüğü, dirlik ve güvenliği sağlamanın da zorunlu bir gerekliliğidir. Bu

⁹ Seyyar, Ali: Sosyal Siyaset Terimleri Sözlüğü İstanbul 2002 s. 548

Sosyal Politikalar ile ilgili olumlu ve olumsuz teoriler mevcuttur. Sosyal Siyaset ile ilgili olumsuz teorilerin Ana Fikirleri 1-Artan sosyal siyaset uygulamaları vergi ve sosyal sigorta prim oranlarının artmasına sebebiyet verir ve buda yatırım ve istihdam hacmini azaltır. 2-Çalışma, üretim ve tasarruf potansiyeli azalır ve dolayısı ile iktisadi kalkınma hızı geriler3-Kamusal borçlanmayı birlikte getirir. Buda faizleri yükseltir, yatırım hacmini azaltır. İşsizlerin sayısını artırır. 4-Kaçak işçilik ve kayıt dışı ekonomi canlanır.5- Şirketler yatırımlarını işgücünün olduğu ülkelerde yapar. Buda vergi gelirlerini azaltır.6-Sosyal hakların suistimali yagınlaşır.Sosyal Siyaset ile ilgili olumlu teorilerin ana fikirleri;1-Açlığı ve fakirliği önler. 2-Sosyal Patlamaların önüne geçilir ve sosyal barış temin edilir. 3-Gelir dağılımı zenginden fakire doğru sosyal tranferler sayesinde adil hale getirilir ve sosyal adalet sağlanır 4-Millî ve manevî değerler korunur. 5-Muhtemel sosyal risklerden doğan zararlar telafi edilir.6-Aktif istihdam politikaları ve mesleki eğitime destek gibi sosyal politikalar sayesinde hem istihdam oranı, hem de verimlilik artar. Dolayısı ile iktisadi kalkınma ve sosyal gelişme hızı artar.

yönüyle sosyal yardımlaşma ve dayanışma, bir toplumda sosyal barış ve refahın artmasına vesile olmaktadır.

Kısaca belirtmek gerekir ki; sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın temel amacı, insanların maddi durumlarını düzeltmek, inançları, canları, malları ve onurları bakımından huzurlu, güvenli bir ortamda yaşamalarını sağlamak, bu huzur ortamının devamlılığını sağlamak için güvencesini vermek, adaletli eşit bir düzen gerçekleştirmektir. Her toplum kendine özgü bir sosyal dayanışma tarzı geliştirdiği gibi Türklerin de tarihten tevarüs ederek getirdikleri ve zaman içinde ön plana çıkararak geliştirdikleri “vakıf kurumu” bir çeşit sosyal yardımlaşma ve dayanışma tarzını oluşturmuştur (Abay, 2004).

3.2. Vakıflar ve Sosyal Siyaset

Vakıf kelimesi Arapça “durdurmak, alıkoymak, hapsedmek” anlamlarında kullanılan “vakf” kökünden gelmektedir (Seyyar, 2002:648). Vakıf kavramının genel kabul gören tanımı ise; bir insanın veya ailenin sahip olduğu malı veya geliri kendi isteği ve hür iradesiyle belirli amaç ve şartlara göre toplumun kullanımına ve faydalanmasına, herhangi bir maddi karşılık beklemezsizin tahsis etmesi; insanların ve toplumun hizmetine sunulan bu mal ve gelirin bir kurumsal yapı içinde şekillenerek bir kurum olarak varlığını nesiller boyu sürdürmesi biçiminde ifade edilmektedir (Erdoğan, 1990: 93)

Sosyal politikanın temel amacını teşkil eden sosyal adaletin sağlanmasında önemli bir yeri olan vakıf kurumu, basta fedakârlık olmak üzere; yardımlaşma, dayanışma, uzlaşma, kaynaşma, mutlu olma, üretme ve koruma gibi ilkelere dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle vakıf, insana ve topluma faydalı olma, onların refah ve mutluluğuna katkıda bulunma temeli üzerine kurulmuş bir sosyal kurum niteliğini taşımaktadır. Nitekim vakıfların yüzyıllardır çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik hizmetler suna geldiği, yoksulluğun önlenmesinde kurduğu hastaneler, imarethaneler, yaşlı bakım evleri ile sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın önemli bir aracı olduğu bilinen bir gerçektir.

Vakıflar kurulduğu günden beri değişime uğrayan rejimlere rağmen önemini, işlevini yitirmeden günümüze kadar ulaşmıştır. Şu kaçınılmaz bir gerçektir ki; işlevlerinin

boyutunda değişiklikler oluşmuştur. Osmanlı döneminde belediye hizmetlerinden tutunda hayvanların korunmasında dahi vakıfların büyük önemi olmuştur. Ancak günümüzde bu işlevler daha sınırlı bir alanda yerine getirilmektedir.

Vakıflar eli ile yapılan yatırımlar sosyal faydası daha fazla olan alanlara yönelmektedir. Vakıfların gelir, arazi vb. kavramların miras yolu ile parçalanmasını önleyerek sosyal faydayı artırdıkları bilinen bir gerçektir. Vakıflar vasıtası ile gelir gider çember şeklinde yerini bulur. Vakıflarda paylaşmak esastır. Mal ve mülkün asıl sahibinin Allah olduğu bilinci; emanetçi bir yaklaşımla sahip olunan bu servetin, dağıtımı esastır.

Vakıflar değişik sosyal, kültürel ve ekonomik amaçlar için kurulabilir. Fakat hangi amaçlarla kurulursa kurulsun temelinde ekonomik-finansal dağılım düşüncesi mevcuttur. Vakfiye şartlarında yazan amaca ulaşabilmek için belirli bir ekonomik güce sahip olmak gerekir. Sahip olunan bu güçle doğru orantılı olarak topluma hizmet sunulur. Bu nedenle vakıflar ekonomiye tasarruf yatırım ve işletme anlayışını getirmiş, sermayenin toplumun tüm kesimleri arasında dağılımı konusunda yardımcı olmuştur. Sermayenin toplumun tüm bireyleri arasında dengeli olarak dağılımını gerçekleştirerek milli gelirden bireylerin olduğunca yararlanmasını sağlamıştır. Vakıfları sosyo-ekonomik, ticari bir işletme olarak da tanımlayabiliriz. Vakıf bir amacın gerçekleştirilmesi için kurulur. Tahsis edilen mal da bu gaye uğruna harcanır. Şunu belirtmek gerekir ki, vakfın gayesi ahlaka adaba milli menfaatlere ve yasalara aykırı olamaz.¹⁰

Cumhuriyet döneminde de vakıflar güçlerini büyük ölçüde yitirmiş olmalarına karşın önemli kurumlar olarak göze çarpmaktadır. 1924 yılında kurulmuş olan Vakıflar Genel Müdürlüğünün çalışma sahası 1970 yılında yapılan değişiklikler ile sınai, ticari ve eğitim sahalarında ekonomik teşebbüs ve yatırımlara girme imkanı ile genişletilmiştir. Böylelikle kurum uzman bir kimlikle eski vakıfları yönetmek, bazı sosyal hizmetler ile gelir artırıcı ekonomik faaliyetlerde bulunmak ve mülhak vakıflar ile cemaat ve esnafa ait vakıfları kontrol etmek, yeni kurulan vakıfları denetlemektedir (Özaydın, 2003:6).

Vakıflar Genel Müdürlüğü son yıllarda yaptığı çalışmalarla kurum gelirini 43 milyondan 400 milyonu çıkarmıştır. Sadece bir yıl gibi kısa bir sürede 26 bin işgalci

¹⁰Ayrıntılı ilgi için bkz :<http://www.devletarsivleri.gov.tr>

tespit edilerek hukuki süreç başlamıştır. Son yıllarda hem gelir sağlayıcı faaliyetlere yöneltilmiş hem de atalarımızın yadigarı tarihi eserlerimizin onarımı hız kazanmıştır. Özellikle devletin küçülmeye doğru gittiği günümüz koşullarında vakıfların önemi daha da artmıştır. Devletin hizmet gördüğü fakat yetişemediği birçok alanda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün faaliyeti mevcuttur.

3.3. Sosyal Politika Kurumu Olarak Vakıfların İşlevleri

Vakıf kendisine has manevi ağırlığa sahip ve istismar endişesinden uzak olduğu için herkes tarafından güvenle bakılan bir müessesedir. Bu yönüyle de insanlar üzerinde hakiki şahısların ve vakfın özelliklerini taşımayan diğer kurumların sahip olamadığı bir etkiye sahiptir (Gözübenli, 1983: 77).

Vakıfların ideal manada yaygınlaştırılması halinde günümüzde devletin yapmak zorunda olduğu hemen hemen tüm kamu hizmetleriyle sosyal hizmetler halkın ulvi hislerinin galeyana gelmesi sonucu katılımlarıyla vakıflar tarafından da yerine getirilip devletin yükü hafifletilmiş olacaktır. Kamu hizmetlerine vatandaşın payının artırılmasına yönelik çabalar en verimli bir şekilde vakıflar aracılığı ile olabilir. Toplumun değer yargıları ve manevi tatmin yüzeyi ile vakıfların doğrudan ilişkisi mevcuttur.

Günümüzde değer yargılarına, t.v. dizileri, reklamlar v.b. kavramlarla, yapılan saldırılar bir nebze de olsa başarılı olmuştur. Yetişen nesildeki manevi boşluk bazı yardım, dayanışma, vicdan gibi kavramlarda bir takım erozyonlara sebep olmuştur. Bu tür kayıpların ileride vakıf anlayışının zayıflamasına neden olacağı bilinen bir gerçektir. Manevi değerlerin güçlenmesi vakıf kavramının güçlenmesiyle doğrudan ilgilidir. Vakıf kavramının güçlenmesinin; ulusun birlik ve beraberliği anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Zira vakıftaki ebedilik, masumiyet, dokunulmazlık, her türlü istismar endişelerinden uzaklık ve bütün bunların birleşmeleri ile meydana gelen manevi ağırlık insanlarda ulvi-dini-milli gayelerle hizmet etme psikolojisini güçlendirmektedir (Gözübenli, 1983:77).

Vakıf kavramı bazı özel sektör teşebbüsleri tarafından da fark edilmiştir. Bu teşebbüsler toplum hayatında ebedi olarak yer almak için vakıflaşmaya doğru gitmektedirler. Burada yapılan eleştiriler ise vergiden kaçmak için bu yola başvurdukları yönündedir.

Tarihi süreçte vakıflarla ilgili çalışmalar hukuki ve teknik konularla sınırlı kalmış, sosyal politika alanında gördüğü işlevler devamlı olarak geri planda kalmıştır.

3.3.1. Manevi Rehabilitasyon Açısından Vakıflar

Yardımlaşma temeline dayanan dini ve medeni bir müessese olan vakıf, sosyal dayanışmanın en eski hukuki müesseselerinden biridir. Sosyal müesseselerin kurulup gelişmesinde büyük derecede rol oynayan ve sadece halka değil çevre ve hayvanlara da hizmet götüren vakıf teşkilatı milletlerin sahip olduğu manevi güç ve değerlerin tanımlanmasına yardımcı başlıca eserlerden biridir (Kazıcı, 2003:9).

Vakıflar toplumda sosyal dayanışmayı güçlendirir. Bir nevi vakıflar aracılığı ile gelir dağılımı adaletsizliğinin önüne geçilir. Vakıflarda vermek gönüllülük esasına dayanır. Yapılan yardımlarda Allah rızası esastır. Yapılan bu yardımlarda manevi tatmin ve bunun verdiği huzur ile toplumun bireylerinin yakınlaşması sağlanır. Daha doğrusu zenginliğin tamamen Allahtan geldiği kavramının yerleşmesi sonucu toplum kesimleri arasında fark ortadan kalkar. Bu şekilde gelişen anlayış sonucunda ise maddi durumu elvermeyen kesim ile maddi durumu iyi olan kesim arasındaki fark önlenmiş olur. Ahlaki değerler korunur. Hatta toplumun ahlaki değerlerinin seviyesi artar. Mala, maddeye önem sadece gereklilikten öteye geçmez. Ancak her şey Allahtan denilerek çalışmamak tembelleşmek İslam felsefesine terstir. Vakıf kurumu yoluyla sağlanan yardım veya hizmet bireyden bireye olup, onur kırıcı bir niteliğe sahip olmamaktadır. Kişi yardımı belirli bir kimseden sadaka niteliğinde değil amacı belli bir kurumdan almaktadır (Özaydın, 2003:8). Sosyal güvenlikte sağlanan yardımlar sadece hukukidir. Manevi olarak ise bazı boşluklar doğurduğu kaçınılmazdır. Bütün yaşamı sadece hukuk kurallarına bağlar ve sınırlarsak toplumun komşuluk, akrabalık, yardım gibi kavramlara yabancılaşmasını sağlarız. Artık günümüzde hepimizin metropollerde bazı değerlerin kaybolduğuna tanıklık etmekteyiz. Kendi kültürümüze ve yaşayışımıza ters olan bu yabancılaşma toplumun manevi değerlerindeki erozyonun ne boyutta olduğunun göstergesidir.

Vakıf müessesesi ile sağlanan yardım duygusunun verdiği tat hangi fayda ile ölçülebilir. İnsandaki şefkat, merhamet, insaf ve adaletin iyilik ve yardımın kaynağı Allah sevgisidir. Vakfın temelinde de bu sevgi yatmaktadır. İnsanın içinde olan bu psikolojik yönün kurumsallaşmasında, insanlara el uzatmak için vakıf müessesesi bu manevi hazın

sonucu ortaya çıkmıştır. İnsanoğlundaki bu sevgi sebebi ile tarih boyunca gerek fakir, kimsesiz, hasta insanlara yardım, gerekse çevreye ve hayvanlara el uzatılmıştır. Topluma yararlı bir fert olmanın hazzı kurulan bu vakıflar aracılığı ile duyulmuştur. Sonuç olarak insanoğlu mutluluğu aramaktadır. Yardım etmenin insanlara ulaşmanın verdiği haz ile kişi mutlu olabilmektedir. Bu kişi Allaha daha da yakınlaştığını yaptığı bu yardımların verdiği haz ile hissetmektedir. İnsan fitratında da bulunan yardımlaşma hissi şüphesiz ki insanlık tarihi kadar eskidir. Bu his dini emir ve hükümlerle birleşince daha bir kuvvet kazanır. Amaç Allaha yakınlaşmaktır. Zira ‘insanların en hayırlısı insanlara faydalı olan; malın en hayırlısı, Allah yolunda harcanan (Başka bir ifade ile vakfedilen) Vakfın en hayırlısı da insanların en çok duydukları ihtiyacı karşılayandır’ ifadesinin anlamı zaten her şeyi anlatmaktadır (Kazıcı, 2003:9).

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki vakıfların güçlü olduğu dönemlerde devlet de güçlüdür. Günümüzdeki bu anlayışı güçlendirmenin kaçınılmaz olduğu ancak vakfın ne anlama geldiğini öğrendiğimizde olacaktır. Vakıflar dünyada ve ahrette mutluluğa ve refaha kavuşma, mallarını artırıp çoğaltma, manevi sosyal mevkiini yükseltme, adını kendisi öldükten sonra da yaşatma, kıyamet gününe hazırlığı ifade etmektedir. Özellikle yoksul ve kimsesizlerin geçimine tahsis edilen malların varlığı medeniyetimizde insana verilen değeri ortaya koyduğu gibi toplumdaki bütün kötülüklerin de önüne geçer.

3.3.2. Vakıfların İstihdama Etkisi

Vakıfların tarihimizdeki istihdam artışındaki önemli desteklerinden söz etmek mümkündür. Cumhuriyet döneminde vakıfların önemli ölçüde güç kaybetmelerine bağlı olarak yarattıkları istihdam oranında da önemli düşüşler yaşanmıştır. Vakıf kurumunun oluşturduğu istihdam yanında mesleğinde uzman kişilerin yetişmesinde önemli katkılar sağladığı ve vakıf kurumunu Anadolu coğrafyasında bu denli büyümesinde önemli bir payının bulunduğu unutulmamalıdır (Özaydın, 2003:24).

Vakıfları bir işletme gibi düşünürsek vakıflar aracılığı ile birçok kimseye ekmek kapısının açılacağı kuşkusuzdur. Vakıf sektörünün ülke istihdamına katkısı konusu bu çerçevede değerlendirildiğinde diğer iktisadi dallarda olduğu gibi Osmanlı döneminin sonlarında devlet hizmetlerinde çalışan personelin %12 sinin Cumhuriyetin ilk yıllarında % 15 inin vakıflardan aylık aldığı 1990 lı yıllara gelindiğinde ise vakıfların istihdamdaki payının büyük bir azalma ile %1 ler civarında kaldığı görülmektedir

(Öztürk, 1995a:27). Günümüzde ise Vakıflar Genel Müdürlüğü hizmetlerini 24 bölge, 2 işletme müdürlüğü ile Bezm-i Alem Valide Sultan Vakıf Gureba Eğitim ve Araştırma Hastanesi bünyesinde çalışan toplam 2844 personelle yürütmektedir. Vakıfların dolaylı olarak istihdama katkısı ise verilen ve ihale edilen işlerden dolayı yüz binleri aşmaktadır.

Ülkemizde bilindiği üzere sosyo-ekonomik sorunların yanında ne yazık ki kronik bir hal alan işsizlik gelmektedir. Türkiye de 1 milyon civarında insanımız açlık sınırı altında 20 milyon insanımızda yoksulluk sınırı altında hayat mücadelesine devam etmektedir. Gönüllülük ve hayırseverlik potansiyelinin halen ülkemizde yüksek olduğu bilinen bir gerçektir. Bu yüzden Türkiye de sivil sosyal politikaların oluşturulmasının da o kadar zor olmadığını ifade edebiliriz. İslam medeniyetinin ön gördüğü sosyal yardımlaşma ve dayanışma ruhunun somut yansıması hep vakıflar olmuştur. Toplumda aynı yardımların gerekliliği muhakkaktır. Fakat bu tür yardımlar yaraya sadece merhemdir. Toplumun uzun vadeli refahı açısından vakıflar aracılığı ile istihdam politikaları geliştirerek doğrudan ve dolaylı iş imkânları verilebilir.

Bu tür politikalar ile yoksulluk kültürünün ve haram kazancın önüne geçilebilmesi mümkündür. Alışılmışın dışında hayırsever kişilerin gayrimenkul yerine nakit paralarını vakfetmeleri, vakfedilen bu paraların istihdam politikası çerçevesinde kullanılmalıdır. Girişimci ruha sahip kişilere kredi verilebilir. Küçük işletmelerde çalıştırılması düşünülen kişilerin sosyal güvenlik primlerinin tamamı vakıf aracılığı ile ödenebilir. Özürlü kişi çalıştıran kişilerin tamamı veya belli bir kısmının sosyal güvenliği vakıflar aracılığı ile ödenebilir. Bu tür yaklaşım ve politika sosyal barışın ve toplumsal kaynaşmanın sağlanmasında faydalı olabilir (Seyyar, 2006b:38).

3.3.3. Vakıfların Eğitime Katkıları

Osmanlı döneminde eğitim parasız ve yatılı idi. İmaretlerde öğrenci, öğretim elemanı ve çalışan personele, diğer misafirlerle birlikte iki öğün sıcak yemek verilirdi. Genelde öğrencinin bursu orada çalışan hizmetli personelin aylığına denk müderrisin maaşı ise bu miktarın 25 katı idi. Her öğrenci yurttan tek odada kalıyordu. Sistemin mükemmel yanı ise burada yetişen öğrenciler tatilde dağıldıkları memleketlerinde öğrendikleri bilgileri halkın öğrenmesi açısından onların bilgisine sunuluyordu (Öztürk, 1995a:31).

Vakıfların eğitime olan hizmet ve katkısı Cumhuriyet döneminde sürmüş olup, Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden yıllarda kamu hizmeti gören Darulşafaka, Darülfünun, Türk Ocakları, Ankara Numune Hastanesi, Şehitlikler, İman Cemiyeti, Vekaleti Maarif Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Veremle Mücadele Cemiyeti, Edremit Belediyesi gibi kuruluş ve derneklerde vakıf gelirlerinden mühim miktarda yardımlar yapılmıştır (Hazar, 1991:130). Vakıflar Genel Müdürlüğü ise 2006–2007 yılları arasında 5000 öğrencinin her birine 50 TL aylık yardımda bulunmuştur. 2007–2008 döneminde bu rakam 10000 öğrenciye çıkarılmıştır.

Günümüzde kurulan birçok üniversite vakıflar aracılığı ile hizmet vermektedir. Üniversite vakıfları, mülhak vakıflar içerisinde yer alan ve üniversitelere ek finansman kaynağı meydana getirmek amacı ile kurulan kurumlardır. 1986–1987 yılları arasında ilk eğitim ve öğretim yılına giren Bilkent Üniversitesi ile Vakıf Üniversitesi kavramı oluşmuştur. Günümüzde üniversitelerin dünya standartlarının altında kalmasının en büyük etkenlerden biri vakıf üniversitesi eğitiminde geç kalmamızdır. Vakıf aracılığı ile mali yapı bakımından Osmanlı vakıf sistemini devam etseydi, sağlanan finansman kaynakları ile bilimsel konularda yetersiz kalan üniversitemiz farklı bir konumda olabilirdi. Kısmi eğitim yardımları yerine geniş kapsamlı oluşturulan bölge vakıf üniversitelerinin açılmasıdır. Gerçek manada vakıf üniversitesi oluşturulmalıdır. Günümüzde faaliyetlerini sürdüren vakıf üniversiteleri özel üniversite statüsündedir. Bilindiği üzere, eğitim seviyesinin yükselmesi ile memleketin gelişmişlik düzeyi doğru orantılıdır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzün Türkiye’inde eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve ucuzlatılması isteniyorsa vakıf hizmetlerinin artırılması vakıf bilincinin tekrar canlandırılması gerekmektedir. Bu şekilde bir canlanma eğitimde fırsat eşitliği oluşturur. Eğitim amaçlı vakıflar toplumda var olan maddi problemleri nedeni ile eğitime devam edemeyen öğrencilere eğitim olanakları sunmuş olacaktır. Bu yolla potansiyelli öğrencilerin keşfi ile ülkenin geleceğinde yer almış olacaktır.

3.3.4. Vakıfların Ekonomiye Katkıları

Toplumunu oluşturan insanlar yaradılış gereği belli başlı görevler için çeşitli mevkilerde bulunurlar. Bu mevkilerin prestij, gelir ve güç bakımından eşitsizlik içinde bulunduğu bir gerçektir. Kişi sadece bir sosyal sınıfın mensubudur ve sosyal sınıf kişilerin tüm

ilişkilerinin bir çeşit bileşimi halinde kendini göstermektedir. Sınıflama olayı toplumlarda evrenseldir. Sınıflar ortadan kalkmamakta, ancak zamanla karakter değişikliğine uğramamaktadır (Erkal, 1998:200).

İslam dininde mülk Allah'ındır anlayışı ile malın bir sahibinin olmadığı inancıyla kazanılan bu malların tabana yayılması için ihtiyacı olan kimselere dağıtılmaktadır. Bu şekilde manevi haz sağlanmakta, gönüller hoşnut edilmektedir. Bir nebze de olsa burada belirtilmek istenen aslında herkesin eşit olduğu kimsenin kimseden farklı olmadığını görüşüdür. Görüldüğü üzere aslında bu dünyada mal ve mülkün bir imtihan aracı olduğunu benimseyen anlayış, paylaşma duygusunu esas almıştır. Günümüz ekonomilerinde vergi benzeri uygulamalarla sosyal adalet sağlanmaya çalışılmaktadır.

Günümüzün çağdaş denilen toplumu adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri bertaraf etmek, herkesin hürriyet içinde yeteneklerini tam olarak geliştirilebilmesini sağlamak idealini taşımaktadır. Bütün sosyal güvenlik sistemlerinin temelinde bu ideal yatmaktadır. Esasen sosyalist ülkeler dâhil bütün ülkelerde sosyal tedbirlerin amacı, tabakalaşmanın yok edilmesinden çok, sosyal bütünleşmeyi sağlamak olarak gözükmektedir. Çünkü insan toplumlarında mutlak eşitliği uygulamak hem imkânsız hem de fonksiyonel değildir. Kısacası rejimi ne olursa olsun bir toplumda mutlak eşitliği sağlamak mümkün değildir (Ertunç, 2007:64). Bu dünyada eşitliğin tam olarak sağlanamadığı bildiğimiz inandığımız bir gerçektir. Zaten herkesin eşit olduğu bir dünyanın bir anlamı kalmazdı. Çünkü dünyaya gelme amacımız Öbür dünya diye tabir ettiğimiz ahrete olan inancımızdır.

Toplumda yaşanabilir bir zemin hazırlamak, eşitsizliği asgariye indirmek ve sosyal bütünleşmeyi sağlamak için çeşitli faktörler kullanılabilir. Sosyal güvenlik sistemlerinin temelinde eşitsizliği asgari düzeye indirmek için çalışmalar yapılmaktadır. Günümüzün devlet anlayışında bununla paralel olarak sosyal devlet ilkesi ortaya çıkmıştır.(Gökçen, 1985: 24) Öğreti de birçok yazara göre ise 2. Dünya savaşından sonra soğuk savaş döneminde komünizm rejimine önlem olarak Batı dünyası sosyal siyaset politikalarını geliştirme gereği duymuşlardır. Modern devlet anlayışındaki eşitsizlikleri asgariye indirmeyi amaçlayan sosyal siyasetin amaçları ile vakıfların gerçekleştirmeyi hedeflediği amaçlar arasında çok benzerlik ve paralellikler mevcuttur. Adeta vakıfların fonksiyonları ile sosyal siyaset tedbirleri arasında amaç bakımından fark

bulunmamaktadır. Bu yüzden vakıfların bilhassa sosyal siyasete ilişkin ekonomik fonksiyonları önemli bulunmaktadır (Ertunç, 2007:65).

Vakıfların sosyal, ekonomik, kültürel amaçlarına ulaşabilmesi için, milli servetin daha adil dağılımını sağlayan, rasyonel verimli ve karlı kurumlar olmasının ideal bir hedef olduğunu düşünmek gerekir. Vakıf kurumunu, bir işletme olarak dar manada düşünürsek; servetin gelirin ve kaynakların dağılımına etki eden fonksiyonu itibariyle geniş açıdan değerlendirildiğinde şu şekilde sıralamak gerekir (Zaim, 1987:210).

Dar anlamda ele alındığında her vakıf amacı ne olursa olsun bir işletmedir. Hizmetin vakfın amacı doğrultusunda devam edebilmesi için vakfın bir iktisadi işletme olarak ele alınması gerekir. İktisadi boyutu olmayan bir işletmenin ayakta kalması söz konusu değildir. İşletmenin rasyonel ve karlı çalışması için ise işletmecilik prensiplerine göre çalıştırılması; üretim, yönetim pazarlama finansman, tanıtım, halkla ilişkiler, muhasebe ve kontrol etkenlerine uygun yönetilmesi ve faaliyette bulunması gerekir (Zaim, 1987: 210).

Daha geniş anlamda bakıldığında ise, Milli servetin dağılımında rol oynayarak denge de durmasına yardımcı olur. Kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına etki eder. Alt yapı hizmetlerinin gelişmesini sağlayarak kalkınma sürecini hızlandırır. Sosyal yapıyı iyileştirerek sosyal depremlerin oluşmasını önleyerek huzur ortamının oluşmasına katkı sağlar. Sağlık, eğitim, bayındırlık, şehircilik sahalarında yatırımlara katılmak sureti ile Devlet Bütçesinin İktisadi ve ekonomik yatırılmasını yönlendirerek Devletin güçlenmesine katkı sağlar. Düşük gelir grubunda yer alan insanların; gelir seviyesini artırarak orta gelir gurubuna sahip sınıfın, çoğalmasını sağlayarak, toplumda sosyal ve siyasi istikrarı artırır. İktisadi gelişme için gerekli istikrar ortamını destekler.

Vakıfların eğitim ve sağlık sahasındaki hizmetleri fırsat eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olur. Fırsat eşitliği ise insanların yetenekleri ölçüsünde gelişmesine ve sonuçta toplam verimin artmasına neden olur. Mevcut bulunan eldeki kaynakların harcama sürecini etkileyerek; lüks tüketimde harcanacak miktarın zorunlu tüketime yönlendirmesini sağlar. Böylece zorunlu tüketim maddelerinin harcanması sonucunda marjinal ve toplam fayda artmış olacaktır. Vakıflar ekonomik sistem içerisinde devlet ve millet arasındaki ilişkide bir uyum tesis ederek toplum da denge oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Gelirin tabana yayılmasını sağlayarak fırsat eşitliği sağlamaktadır.

Öncelikle burada şunu belirtmek gerekir ki; vakfın önceliği kar elde etmek değildir. Ama vakfiye şartlarını sağlamak için; akara¹¹ ihtiyacı olduğu bilinen bir geçektir. Bu yüzden vakıf mallarını değerini artırmak iktisadi açıdan değerlendirilmesi verimliliğin esas alınması gerekir. Ne kadar akar o kadar halka hizmettir. Bilindiği üzere Osmanlı ekonomisinin yönlendiren en büyük itici güç vakıf olmuştur. Vakıflar sosyal adaletin fırsat eşitliğinin, dengeli servet ve gelir dağılımının gerçekleşmesinde etkisi büyük bir organizasyondur.

İşletmenin verimli çalışabilmesi için modern işletme teknikleri kullanarak verimliliğin artırılması gerekmektedir. Burada öncelikle çeşitli analiz teknikleri ile işletmenin standartları saptanmalı sürekli geliştirme sürekli iyileştirme felsefesi doğrultusunda çalışmalarımızı yürütmeliyiz. Bizim medeniyet ve kültürümüz bunu gerektirir. Kurulan vakıflar çok yönlü olarak kamu hizmetinde yer almalıdır. Osmanlı Devleti örneğinde olduğu gibi. Günümüzde devletin üstlendiği fonksiyonlarda değişmeler meydana gelmiş ve sosyal devlet kavramı ortaya çıkmıştır. Günümüzün sosyal devleti ise insanlar arasında görülen ve etkileri hissedilen eşitsizlikleri gidermek için vakıf bilincinin geliştirilmesi gerekmektedir. Vakıfların kurulması ve bu vakıfların belli bir akara kavuşması ile ekonominin içindeki rollerinde vakıflar da yerlerini alırlar.

Vakıflar genel olarak ekonomide milli servetin dağılımına, istihdam artışına ve kaynakların rasyonel kullanımına tesir ederek dengeli kalkınmanın gelişmesini sağlamaları yanında, alt yapının gelişmesini sağlayarak hızlı kalkınmaya, sosyal yapıyı iyileştirerek gelişme sürecine, sağlık, eğitim, bayındırlık, şehircilik ve benzeri sahalarda yatırımlara katılmak suretiyle ülkenin her alanda güçlenmesine tesir etmektedir. Bugün vakıflar, marjinal faydanın, milli ekonomide tüketimden sağlanan toplam faydanın ve toplam tatmin duygusunun artmasını sağlamaktadır.

Bilindiği üzere, Cumhuriyet öncesi, Dış güvenlik, İçişleri ve Adalet hizmeti dışında, dini, şehircilik, altyapı, çevre, sağlık, eğitim, kültür ve sosyal alanlardaki tüm hizmetler vakıflar tarafından yürütülmekteydi. Günümüzde, vakıflar eğitim, kültür, sağlık ve

¹¹ **Akar:** Bina arazi bağ ve bahçe gibi başka yere nakli mümkün olmayan maldır. Bu nevi mala gayr_1 menkul denir. Asıl akar arsa ve araziden ibarettir. Bina ve ağaçların akarda dâhil olması, üzerinde buldukları yerin mütemmim cüzü olmak itibarıyledir. Halk akar lafzını kira getiren gayr-i menkulde kullanmaktadır. Mesken olarak intifa olunan, bina ve meyvesinden şahsen istifade edilen bağ ve bahçelere akar denmektedir. Bu mana örfteki kullanım itibarıyledir.

çevre alanlarında verdikleri hizmetler yanında ekonomik gelişmelerin sağlanmasında da önemli hizmetler vermektedirler

3.3.5. Vakıfların Gelir ve Servet Dağılımına Etkisi

Vakıfların servetin dağılımına tesir etmesi mahiyetinden kaynaklanır. Zira bir vakfın kurulması için önce bir gayrimenkul servetin ve menkul servetin varlığı gerekir. Vakıflar yolu ile servet dağılımının bugünkü servet dağılımı politikalarından önemli bir farkı vardır. Bugün mali ve iktisadi tedbirlerle oluşan servetin varlıklı gruplardan fakir ve servetsiz gruplara transferi söz konusudur (Zaim, 1987:210).

Vakıfları maliye politikaları açısından değerlendirdiğimizde transfer harcamaları yapmaktadırlar. Devlete hiçbir mali yükü olmadan gerçekleşen bu gelir dağılımı sistemini Osmanlı Devleti en iyi şekilde gerçekleştirmiştir. Vakıfların özellikle doğrudan düşük gelirli gruplara veya fiziki sosyal bir tehlike ile karşılaşanlara verdiği hizmetler sosyal yardım veya sosyal güvenlik ödemeleri şeklindeki aynı ve maddi yardımlar şüphesiz gelir dağılımını etkilemekte, refahı artırıcı ve yayıcı bir işlev görmektedir. Ancak amaçladıkları sosyal hizmetleri gerçekleştirmeden önce, daha başında kurumun niteliği icabı vakıflar servet dağılımını doğrudan etkilemektedir. Yani buradaki ince nokta gelir dağılımından önce Vakıflar servet dağılımı yoluyla mal varlığını elde etmektedir (Özaydın, 2003:21). Vakıfların gelişmesi kalkınmada dengeleyici bir ara çözüm getirir. Vakıflar piyasa ekonomisini içinde kalkınmada verimlilik faktörünü zedelemeyen servet ve gelir dağılımını düzenleyerek sosyal adalete yardımcı olur.

Lüks tüketime ve gösteriş istihsaline gitmesi muhtemel kaynakları zaruri ihtiyaç maddelerinin tüketimine kaydırır. Tüketimin zaruri ihtiyaç maddelerine kaydırılması suretiyle marjinal faydanın artırılması milli ekonomide tüketimden sağlanan toplam faydanın ve toplam tatmin duygusunun artışına yol açar (Zaim, 1987:211). Vakıflar aracılığı ile gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesi toplumsal eşitsizliğin azaltılmasına neden olur. Bu süreçte ise toplumsal çatışmanın önüne geçmiştir. Servetini hayır kurumları aracılığı ile ihtiyaç sahiplerine ulaştıran veya hastane, okul kurulmasına vesile olan servet sahibine toplumun bütün kısmı sempati ile bakar. Toplumda bu tür duyguların oluşması kin, nefret vb. kavramaların ebediyete kadar gömülmesi anlamına gelir. Tam tersine düşünecek olursak manevi boşluk içinde servet

sahipleri geceleri bar gibi mekânlardan çıkarken televizyon kameraları önündeki durumları halkın gözündeki imajını kin ve nefret tohumlarını yeşertmektedir. Bu tür davranışlar, kesimler arsında özenme meydana getirmektedir. Bunun sonucu toplumun ahlaki kodları kırılmakta bunun gereği olan hırsızlık gasp vb. kavramların yaşanmasına daha doğrusu suç unsurunun oluşmasına doğrudan etki yapmaktadır. Vakıflar aracılığı ile gelir dağılımı sonucu hoş görü felsefesi gönüllere yerleşmektedir. Bütün bunların yanında vakıflar ailenin korunmasında, kültürümüzün gelecek nesillere aktarılmasında da sosyal politikalar açısından büyük öneme sahiptir. Sosyal politika açısından vakıfların faydalarını anlatmakla bu tür çalışmaların yetmeyeceği bilinen bir gerçektir. Burada amaç vakıfların işlevlerini gelişen dünya şartlarına uydurarak gelecek nesillere ulaşmada köprü olmaktır.

BÖLÜM 4. SOSYAL SİYASET BAKIMINDAN TÜRKİYEİN SOSYAL SORUNLARINA YÖNELİK VAKIFLARDA YENİ STRATEJİK AÇILIMLAR

4.1. Yoksulluğun Önlenmesinde Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar

“Küresel bir sorun olan yoksulluk, hemen hemen bütün ülkeleri yakından ilgilendiren bir konudur. Gelişmiş ülkeler dahi, bu sorunu tamamen ortadan kaldıramamış değildir. Ancak, bu ülkelerde sosyal politika araçlarının etkin bir şekilde uygulamaya konulduğundan, yoksulların en azından daha da yoksullaşmasına mani olunmakta ve kendilerine, asgarî seviyede de olsa sosyal yönden kabul edilebilir bir hayat standardını yakalama fırsatı verilmektedir” (Seyyar, 2006c:261).

Yoksulluk kavramının tanımlanması, yoksulluğun öğelerinin ve nedenlerinin neler olduğunun saptanabilmesi, yoksulların belirlenebilmesi ve sorunun çözümüne yönelik politikalar oluşturabilmesi açısından önem taşımaktadır (Gül, 1997:5).

Yoksullukla ilgili genellikle temel iki yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi mutlak yoksulluktur. İnsanın biyolojik olarak var olabilmesi ve yaşayabilmesi için gerekli kaloriyi ve gerekli diğer besin bileşenlerini sağlayacak beslenmeyi gerçekleştiremeyen kişiler mutlak yoksul sayılırlar. İnsan haysiyetine yakışır bir şekilde temel ve zorunlu ihtiyaçların giderilememesi haline mutlak yoksulluk denir (Seyyar, 2002:171). Mutlak yoksulluğu başka ifade ile dile getirirsek; beslenme, barınma ve giyinme gibi insan yaşamı için gerekli temel gereksinimleri karşılayabilecek yeterli bir gelire sahip bulunmama durumunu ifade eder (Altan, 2004:146).

Mutlak anlamda yoksulların yaşam fonksiyonlarını sürdürebilme olanaklarına sahip bulunmaları varsayılır. Bu nedenle mutlak anlamda yoksullar açlık sınırının altındaki yoksullar olarak adlandırılırlar. Gelir düzeyleri açlık sınırının üzerinde bir yaşam sürdürebilmelerine olanak tanımakla birlikte, toplumda var olan ortalama yaşam standardını yakalayabilmede yetersiz kalanlar ise göreceli ya da nispi yoksul olarak kabul edilir (Seyyar, 2006c:315).

Göreceli yoksulluk kavramına göre yoksulluk sadece kaynaklara erişememe ve yaşamı sürdürme sorunu değildir. Yoksulluk kişi veya hane halkının, içinde yaşadığı toplum

tarafından kabul edilen asgari bir yaşam düzeyine sahip olup, olmadığı ile ilgili bir konudur (Aktan, 2002:43). Bu yaklaşım gelirin salt biyolojik gereksinimleri karşılayabilmesini yeterli görmeyerek, aynı zamanda ona insan onuruna yaraşır bir yaşam olanağı sağlamaya yetecek düzeyde olmasını da gerekli görür. Bu sebeple görelî yoksulluk mutlak yoksulluğa göre daha geniş bir yaklaşımla sağlık, barınma, eğitim gibi gıda dışı harcamaları içeren bir anlam yükler (Altan, 2004:146)

Bu yaklaşım farklılıkları, yoksulluğa ilişkin dar ve geniş olarak nitelendirilen evrensel bağlamda geçerliliği olan farklı tanımların yapılmasına yol açmaktadır. Görelî yoksulluk, mutlak yoksulluk düzeyinin üzerinde olmakla birlikte ne kadar üzerinde olduğu toplumun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre değişir. Yoksulluk bireysel ya da aile birimi bağlamında ele alınabileceği gibi bölgesel ya da ülke bazında da incelenebilir. Bir ülkenin bu bağlamda özellikleri daha öncede sözü edilen BM'nin İnsani Gelişmişlik Endeksi ile İnsani Yoksulluk Endeksi de yansıyarak, o ülkenin sıralamadaki yerini belirler.

Yoksulluğun farklı yönlerini vurgulayan bir diğer tanıma göre yoksulluk, “normal yaşam” olarak kabul edilen her şeyden dışlanmak demektir. (Bauman, 1999:60) Bu bağlamda günümüzdeki yoksulluğu anlamak, açıklamak ve yoksullukla mücadele edebilmek için başvurulacak temel kavramlardan biri “Sosyal Dışlanma”dır. Bu kavram, aynı zamanda yoksulluk ile insan hakları arasındaki bağlantıyı bütün yönleri ile kurmak, kavramak ve kavramsallaştırmak bakımından da en uygun hareket noktası olarak görülmektedir.

Yoksulluk kelimesinin kendisi bizzat sosyal dışlanmayı içermektedir. (Sapançalı, 2005: 61) Yoksulluğa sosyal siyaset açısından bakarsak ise insan haysiyetine ve şahsiyetine yaraşır bir hayat düzeyinin altında maddi yönden tam anlamıyla veya nispi olarak yetersiz olma durumudur. Bir başka ifade ile toplum, ahlak, aile ve ilim hayatını tehdit eden bir felaket, umumi sosyal bir risktir. (Seyyar, 2002:171)

4.1.1. Yoksulluğun Ölçülmesi

Birey için gerekli olan kalorileri miktarı ve bunu karşılayan besin maddelerinin parasal değerleri hesap edilerek, mutlak yoksulların sayıları hesaplanma imkanı doğabilir. Dünya Bankası; biyolojik yönden yaşamın sürdürülebilmesi için bireyin günde en az iki

bin dört yüz kalori değerinde besin almasını zorunlu bulur. Bu hesaplamalardan yola çıkarak günde yukarıda belirttiğimiz değer de kalori satın alma imkânı olmayan kesimi mutlak yoksul olarak tanımlamamız mümkündür. (Altan, 2004:146) Bir mutlak yoksulluk göstergesi olarak, satın alma gücü paritesine göre belirlenmiş kişi başına 1 ABD dolarlık günlük harcama düzeyi uluslar arası karşılaştırmalarda giderek daha sıkça kullanılmaktadır. Burada temel gereksinimlerin tespitinden hareket edilmeyip kişi başına yılda 360 dolar aynı ve nakdi geliri olan bireylerin yoksul sayıldığı daha öznel bir yaklaşım sergilenmektedir. (İnsel, 2001:64)

Yoksulluk ölçümlerinde daha başka göstergelerden de faydalanılmaktadır. Örnek verilecek olursa; ortalama yaşam uzunluğu, yaşam kalitesi, fert başına düşen ulusal gelir, çocuk ölüm oranları, reel ücret ortalamaları temel alınarak da yoksulluk ölçülebilir. Fakat bu göstergeler tek başına yoksulluğu, dünya ölçeğinde doğru olarak yansıtılabilmeye yetersiz kalır (Altan, 2004:147). Bu nedenle yoksulluğun ölçülmesi karmaşık ve teknik bir çalışmayı gerektirir. BM kalkınma Programı (UNDP) tarafından çeşitli sosyo-ekonomik göstergelerden yararlanarak hazırlanan ve zaman içinde geliştirilen İnsani Gelişmişlik Endeksi(HPI), bu alanda yaygın bir uygulama alanına sahiptir (Altan, 2004: 147). İnsani gelişme ekonomik gelişmişliğin yanında ülkelerin insan hakları, kültürel, sosyal, hukuki ve demokratik kalkınmışlık seviyesini de esas alan uluslar arası bir ölçüdür. İnsani gelişme endeksi ülkelerin ilerlemesini ekonomik ve sosyal göstergeler temelinde ölçmeyi hedefler. Ekonomik iktisadi gelişmişliğin yanında ülkelerin insan hakları, kültürel, sosyal, hukuki ve demografik kalkınmışlık, seviyesini de esas alan uluslar arası bir ölçüdür (Seyyar, 2002:241).¹²

AB tarafından benimsenen Ortalama Net Gelirin Eşdeğerliliği ilkesi doğrultusunda biçimlendirilen bir başka yöntemden de yararlanılmaktadır. Bu yöntemle yoksulluk sınırları fert başına düşen GSYİH miktarına göre belirlenir. Bir ülkede gelir düzeyleri o ülke fert başına düşen GSYİH miktarının % 40 ve %60'ından az olanlar nispi ve mutlak yoksul olarak kabul edilir. Öğreti de bu görüşü savunan yazarlar vardır (Seyyar, 1999: 52).

¹² Ayrıntılı bilgi bkz Seyyar Ali, Sosyal Siyaset Terimleri Sözlüğü 2002 İstanbul s. 241

Türkiye’de ise yoksulluk ile ilgili çalışmaların en temel veri kaynağı, hane halklarının gelir, harcama ve sosyal durumları ile ilgili bilgilerin derlendiği Hane Halkı Gelir Tüketim Harcamaları Araştırmalarıdır. Bu araştırmalar yoksulluğun sağlıklı biçimde ölçülmesi ve temelinde bulunan nedenlerin doğru olarak değerlendirilmesi, engellenmesine yönelik politikaların üretilmesi ve stratejilerin belirlenmesi açısından büyük önem taşır (Altan, 2004:147).

4.1.2. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluğun birçok nedeni mevcuttur. Bunların başında adil olmayan gelir dağılımı, gelir adaletsizliği gelir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki yoksulluk tek bir nedene bağlı olarak açıklanamaz. Temelinde pek çok etken birlikte yer alır. Hızlı nüfus artışı, yaşanan büyük göçler, metropolleşme, yaşlı nüfusun çoğalması, ayrımcılık gibi demografik ve sosyal etkenler; iklim koşulları, doğal yıkımlar gibi coğrafi etkenler; savaşlar gibi siyasi etkenleri ayrı tutacak olursak yoksulluğun temel nedeni ekonomi ve insanların bencilliğidir.

Yoksulluk, yeterince üretilmemesi ve üretilenin de dengeli ve adil dağıtılmamasından kaynaklanır (Altan, 2004:148). Yoksulluğun nedenlerini başlıklar halinde incelemeye çalışalım.

4.1.2.1. Adaletsiz Gelir Dağılımı

Yoksulluk düzeyine etki eden önemli bir değişken gelir dağılımıdır. Gelir dağılımının adil olmamasından dolayı toplumu oluşturan kesimler arasında kapatılamayacak kadar farklar oluşmaktadır. Aynı ülke topraklarında yaşayan insanların nasıl oluyor da kimileri bolluk refah içerisinde yüzerken kimileri de yiyecek ekmeğe muhtaç hale gelmektedir.

Gelir dağılımı, bir ekonomide belli bir dönemde oluşturulan gelirin kişiler, toplumlar, gruplar ve üretim faktörleri arasında bölüşülmesini ifade etmektedir (Yılmaz, 2006:18). Gelir dağılımının adil olup olmaması ile yoksulluk arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Bir ülkede oluşturulan ekonomik değerlerin, topluluğu oluşturan bireyler arasında, eşitsiz dağılımı halinde yoksulluk kaçınılmaz olmaktadır. Çünkü yoksulluk, bir toplum

ya da topluluğun üretmiş oldukları toplumsal değerlerin azlığı veya çokluğu ile değil, o değerlerin topluluğu oluşturan bireyler arasındaki eşitsiz dağılımı halinde söz konusu edilebilir. Bu bağlamda, yoksulluk gelir dağılımındaki eşitsizliğin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Bir ülkede gelir dağılımının adil olmadığı yerlerde yoksullukta yüksek boyutlarda olmaktadır.

Gelir dağılımındaki adalet, toplumun farklı sosyal sınıflarına tabi olan tüketiciler arasında ekonomi refah ve siyasi güç açısından bir denge oluşturmaktadır. Toplum içerisinde bir rantiyeye sınıfının oluşumunu engelleyecek sosyal dengenin devamlılığına hizmet etmektedir. Bu sebeple bir ülke için gelir dağılımının adil olarak paylaşımı son derece önemlidir (Aktan, Vural, 2002).

Gelir dağılımının bozuk ve eşitsizliğin yüksek olduğu toplumlarda, sağlıksız istikrarsız bir ekonomik yapı söz konusu olmaktadır. Toplumun belli bir kesiminin yaşamında mutsuzluk, geçim sıkıntısı derdi ve sosyal buhranlar gözlemlenmektedir. Çünkü böylesi bir durum toplumun büyük bir kesiminde mutsuzluk, umutsuzluk meydana getirmektedir. Bunun bir sonucu olarak ise toplumun büyük bir kısmında kötü beslenme, sağlıksız bir ortam, düşük eğitim seviyesi ve buna bağlı olarak kalitesiz beşeri sermaye ve sağlıklı olmayan bir çevre ortaya çıkar ve sonuçta sosyal huzur bozulur (Yalçın, 2008: 11).

Gelir dağılımı adaletsizliği suçu oluşturan unsurları tetikler. Eğer toplumun ahlaki yapısı zayıfsa yoksullukla beraber suç oranından paralel bir artış gözlenir. Bu da o toplumda huzurun bozulmasına her kesimin rahatsızlık duymasına sebep olur. Şunu da unutmamak gerekir ki bozulan huzur, refah düzeyi yüksek olan kesimi de etkiler. Sonuç olarak gelir dağılımı adaletsizliği telafi edilemeyecek zararlar doğurabilir.

Vakıflar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü adil olmayan gelir dağılımını dengelemek için çok kısıtlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Vakıflar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü adaletsiz gelir dağılımına alternatif olabilir. Sosyal politika ekseninde bir Vakıflar Genel Müdürlüğü yapacağı çalışmalar ile gelirin varlıklı kişilerden yoksul kesime aktarılmasında bir aracı olabilir. Bu sayede toplumun huzur ve güvenini tesis etmede önemli bir kurum olarak yerini alır.

4.1.2.2. Ekonomik Sistem

Günümüzün dünyasını belirleyen ideolojinin büyük ölçüde liberal düşünceye dayandığı, ekonomik ve siyasal liberalizmin bugünün geçerli değerlerini oluşturan en temel düşünce sistematiği olduklarını biliyoruz. Özellikle ekonomik liberalizm 80 sonrası ticaretin serbest hale gelmesi ve sermayenin küresel bir boyut kazanması ile dünya ekonomik sistemi açısından egemenliğini ilan etmiş bulunmaktadır. Endüstri devriminin başladığı 18. Yüzyılın ikinci yarısında Adam Smith tarafından oluşturulan liberal düşünce, insanların diledikleri gibi hareket etmeleri ve ekonomik faaliyetlerinde tam bir serbestliğe sahip olmalarını esas almaktadır. Bu düşünceye göre ekonomik ve toplumsal yaşantıyı yöneten doğal bir düzen ve bu düzenin yasaları bulunmaktadır. Devlet bu düzenden kesin olarak kaçınmaktadır. Çünkü bu sistemde ekonomik ve sosyal yaşam kişisel çıkar ilişkisine göre kendiliğinden oluşmaktadır. Bireyler kendi çıkarları için topluma da hizmet etmiş bulunmaktadır (Güven, 1995:41-42). Dünyada şu anda kapitalist sistemin gereği olarak yoksulluk vardır. Bu yoksulluk da artarak devam edecektir. Kapitalist sistemin özünde sömürü düzeni mevcuttur. Bu düzende terazinin iki kefesinden biri dolu diğeri ise her zaman boş kalacaktır.

Serbest piyasa sistemi, kapitalist üretim sürecinde yaşanmakta olan yoksulluk ve yaygın işsizliğin, gelir dağılımındaki eşitsizliğin, düşük ücret ve yetersiz iş güvenliğinin, sürekli görülen ekonomik krizlerin en temel nedenidir (Yalçın, 2008:17). Görünmez elin piyasayı kendiliğinden dengeye getireceği, ekonomik faaliyetlerin işleyişinde ortaya çıkabilecek dengesizlik ve istikrarsızlıkların esasen geçici nitelikte olduğu ve bunların zaman içerisinde ortadan kalkacağı düşüncesi kabul edilemez. Çünkü bu sistemin gereği aynı anda hem yoksulluk hem de zenginlik üretmeye mahkûmdur (Yalçın, 2008:17).

Serbest piyasa koşullarında her zaman kazanan da kaybeden de olacaktır. Çünkü sistemin gereği bu şekilde gerçekleşmektedir. Kimi öğretilerde yazarlar; böyle bir düşünceden yola çıkarak bir genelleme yapmanın yanıltıcı olabileceği tezini savunmaktadırlar. Çeşitli ülkelere ilişkin ekonomik ve sosyal göstergeler karşılaştırıldığında, hatta kapitalist üretim sürecini takip eden ülkelerde, yoksulluğun görece olarak daha düşük düzeylerde olduğu savunulmaktadır. Bugün dünyada 1.2 milyar insan günde 1 doların altında bir gelirle yaşamaktadır. Dünya nüfusunun yarısı ise günde 2 dolardan daha az bir gelirle yaşamak zorunda kalmaktadır. Oluşan bu

yoksulluk kitlesinin nedeni bir anlamda düşük ve orta gelirli ülkelerin dünya nüfusunun yüzde 85'ini oluşturmalarına karşın toplam dünya gelirinin sadece yüzde 20'sini alabildiği gerçeğine dayanmaktadır. Gelişmiş ülkeler yerel pazarlarda kazandıklarının bir bölümünü ise temel hammadde kaynaklarını sağlamada kullanmakta, kalan büyük bölümünü ise kendi ülkelerine götürmektedirler. Bu sürecin bir gereği olarak gelişmekte olan ülkeler yoksullaştırarak gelir dağılımını bozmaktadır (Aktan, 2004:120).

4.1.2.3. Ekonomik Krizler

Kriz Fransızca kökenli bir kavram olan iktisadi, mali, siyasi, psiko-sosyal hayatımızda, arzu edilmediği halde birden tezahür eden ve sosyal hayatımızın birçok alanını adeta felç eden, sosyal münasebetlerimizi ciddi manada sarsan alternatif çözüm yollarını tıkayan idarecileri ve halkı maddi ve manevi sıkıntılara iten bir gerilim durumudur. (Seyyar, 2002:334) Başka bir tanımda ise; ekonomik kriz ekonomide aniden ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkan olayların, makro ve mikro açıdan ciddi anlamda ülke ekonomisini sarsacak sonuçlar ortaya çıkarmasıdır. (Aktan, Şen, 2001:1226)

Ekonomik krizler mevcut olduğu dönemde ve sonrasında pek çok ekonomik ve sosyal olumsuzluklara neden olmaktadır. Ülkedeki çalışan ve çalışmayan kesimi ekonomik açıdan darboğaza sürüklediği gibi toplumda huzursuzluğun ve paniğin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Milli gelirin hızla düşmesine ve buna bağlı olarak yoksulluğun artmasına sebep olmaktadır. Özellikle makro düzeyde yaşanan krizlerde ülke sermayesi erimekte, gelişen bu durum ülke ekonomisi ve toplumun refahı açısından olumsuzluklara sebep olmaktadır. Krizi fırsata dönüştürenlerde mevcut olmaktadır. Üretim olmadan para politikaları ile kolay para kazanma yolları meydana çıkmaktadır.

Burada şunu belirtmek gerekir ki, ekonomik krizler en çok yoksulları etkilemektedir. Çünkü yoksulluk risklerden daha fazla etkilenme, risk durumlarına karşı savunmasızlık olarak tanımlandığında, sosyal risk olan ekonomik krizlerden en çok etkilenen kesimi yoksullar oluşturmaktadır. Yoksul insanların kendilerine bu kötü günler için güvence altına alacak tasarrufa sahip olmasına olanak yoktur. Ekonomik krizlerle beraber insanlar temel ihtiyaçların dışında bir harcama yapmak istemezler. Bununla beraber harcama olmadan krizin derinliği daha da artar. Krizin varlığı başlı başına dert olmakla beraber krizin etkisini azaltmak için alınan önlemler, ters bir etkiye neden olup; krizin sosyal ve ekonomik yapıda meydana getirdiği hasarı daha da ağırlaştırmaktadır.

Kriz emeğin bedeli olan ücret gelirlerinde azalmaya neden olup, reel ücretleri düşürüp, işsizliği artırmaktadır. Aynı zamanda o dönemde hükümetin krizin etkisini azaltmak için uygulayacağı sıkı maliye politikaları neticesinde geliri en düşük kesim olan yoksular etkilenmektedir.

4.1.2.4. Nüfustaki Hızlı Artış

Bir ülkenin sahip olduğu nüfusun nitelikleri, yaş grubunun dağılımı o ülkenin gücünü (politik, ekonomik güç vs...) gösterirken, nüfusun ekonomik kaynaklara kıyasla fazla olması ise pek çok ekonomik ve sosyal problemlerin varlığına işaret etmektedir. Ülke nüfusunun ekonomik kaynaklarına göre fazla olduğu durumlarda, yoksulluğun baş etkeni olan işsizlik ortaya çıkmakta ve elde edilen mevcut sabit gelir, daha fazla kişi tarafından paylaşıldığı için toplumsal refah azalmaktadır. Bu durum sosyal problemlerden biri olan yoksulluğa neden olmaktadır. Aynı zamanda ailelerin giderek kalabalıklaşması, aile bireylerinin yoksulluktan kurtulma şansını da azaltmaktadır.

Nüfus, işgücünün kaynağıdır ve bir üretim faktörü olarak ülke ekonomisi için değerli bir unsurdur. Ancak nüfus artışı ile birlikte, özellikle çalışabilir nüfus ile işgücü talebi arasındaki denge, işgücü talebi aleyhine değiştiği takdirde, ortaya çıkan sonuçlar olumsuz olmaktadır. Dolayısıyla nüfusta yaşanan hızlı artışlar, konut ihtiyacı, eğitim harcamaları, gecekondulaşma, çarpık kentleşme gibi pek çok problemin kaynağı olarak karşımıza çıkabilmektedirler.

Ülkede bir puanlık nüfus artışı, ülke gelirinin ortalama %3'nün konut, sağlık ve eğitim gibi demografik yatırımlara ayrılmasını gerektirmektedir. Bu tür yatırımlar üretken olmayan yatırımlardır ve ülkenin daha hızlı kalkınması için gerekli kaynakları emmektedir (Karluk, 2002). Aslında burada şunu belirtmek isterim ki ülkemiz öğretilerde ki çoğu yazara göre şimdiki nüfusumuzun yaklaşık üç katını besleyecek potansiyele sahiptir. Ama izlenen hatalı politikalar ve kötü yönetim sayesinde ülkemiz teknoloji ve ekonomi olarak dışa bağımlı olarak yaşamak zorunda kalmaktadır.

4.1.2.5. Kır Kent Dengesi

Ülkemiz de kırsal kesimde, kentlere göre daha yüksek oranda yoksul bulunmaktadır. Türkiye genelinde hane halkı büyüklüğü çoğaldıkça yoksulluk oranının da çoğaldığı gözlemlenmektedir(Altan, 2004:150-157).

Kır-kent arasındaki dengesizlik pek çok soruna zemin hazırlamaktadır. Kırdan kente göç devamlı olarak artmakta ve barınma, altyapı, kayıt dışılık, işsizlik gibi kentsel sorunlar çözülemeden göç, bu sorunlara yenilerini eklemekte ve var olan sorunları daha da ağırlaştırmaktadır.

Kırdan kente göç eden kişiler, kayıtlı ekonomide iş bulamadıkları takdirde, geçimlerini sağlamak adına kayıt dışı ekonomik faaliyetlere yönelmektedirler. Bu durum hem sosyal güvenlik çemberinin dışında büyük bir kitlenin oluşmasına, hem de bu kayıt dışı sektörde elde edilen gelirin vergilendirilememesi nedeni ile kamu gelirlerinin azalmasına neden olmaktadır. Kamu gelirlerindeki azalma vergiler yolu ile arttırılmaya çalışılmakta, bu durum vergi veren firma ve bireyler üzerinde olumsuzluk etkilere neden olmaktadır.

Ülkemizde kırdan kente göç sırasında sosyal sorunlar ve uyum sorunları yaşanmaktadır. Vakıflar eli ile göç sırasında ailelerin şehir hayatına alışmalarında vakıf merkezli çözümler getirilebilir.

4.1.2.6. Eğitim

Yoksulluk ile eğitim birbirleriyle sıkı bir ilişki içindedirler. Eğitim seviyesi arttıkça, yoksulluktan kurtulma umudu da artmaktadır. Eğitim, beşeri sermayenin güçlenmesine katkıda bulunarak ülke için gerekli nitelikli işgücünün artmasını sağlamaktadır. Bu sayede kaliteli beşeri sermaye ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır.

Yoksullukla mücadelede eğitim-öğretim, beceri kazandırma önemli bir adımdır. Eğitim, yoksul kişilerin gelir elde etme kabiliyetlerini ve emeğin hareketliliğini arttırmakta, çocukların ve ebeveynlerin sağlıklarını korumalarına yardımcı olmakta, doğurganlığı ve çocuk ölümlerini azaltmakta ve dezavantajlı konumda olanların toplumsal yaşamda ve siyasi sistemde söz sahibi olmalarını sağlamaktadır. Öte yandan, eğitim doğrudan emeğin verimliliğini arttırmakta, kişilerin teknolojik gelişmelere uyum sağlama sürecini hızlandırmakta ve doğal kaynakların yönetimini iyileştirmektedir. (Vural ve Aktan, 2002) Ülkemizde var olan yoksulluk sorunu ile kişilerin eğitim düzeyleri arasında bir ilişkiyi de ortaya koymaktadır. Gerek kırsal kesimde ve gerekse kentlerde eğitim düzeyi yükseldikçe ters orantı olarak yoksulluk azalmaktadır.

4.1.2.7. Savaş ve Terör

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de GSMH’nin büyük bir bölümü, yaklaşık olarak, %44 düne yakını, savunma harcamalarına gitmektedir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin Güneydoğusunda yaşanan olaylarda yörenin yoksullaşmasına neden olmaktadır. Terör yüzünden bölgeye yapılacak yatırımlar aksamakta, girişimcilerin o bölgeye her hangi bir yatırım yapması zorlaşmaktadır. Dolaylı ve dolaysız olarak yine Türkiye ve o yöre halkı etkilenmektedir. Ayrıca ülkenin dinamikleri boşuna heba olmaktadır. Terör yüzünden o yöreye yeterince yatırım yapılmamakta bu durumda işsizliğin artarak devam etmesine, işsizlik yüzünden yörenin hızla yoksullaşmasına neden olmaktadır.

Araştırmalara göre Güney ve Doğu Anadolu Bölgesi ülkemizde mutlak yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgelerdir. Araştırmalar bu bölgelerdeki insanların %30,32’sinin mutlak yoksul olduğunu ortaya koymaktadır (Altan, 2004:157).

Ülkenin belli bir işgücünde özellikle kaliteli beşeri sermayesinde kayıplar söz konusu olmakta ve savunma harcamaları, beşeri sermayenin ve kaynaklarının üretken alanlarda değerlendirilmesini engellemektedir. Bu durum ülke ekonomisi için, büyük bir olumsuzluk oluşturmaktadır.

4.1.3. Türkiye de Yoksulluk

Yoksulluğun Türkiye’de ki görünümü, son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin de etkisi ile ülke nüfusunun çok büyük bir kısmını doğrudan etkiler bir hal almıştır. Yaşanan krizlerin boyutu, tüm sosyo-ekonomik göstergelerde açık bir şekilde görüldüğü gibi, gelir dağılımındaki dengesizliği de gittikçe pekiştirmektedir. Dış ve iç borç yüzünden mevcut sosyal güvenlik sistemi ile kamusal sosyal yardım mekanizmaları yoksul kesimleri korumakta da yetersiz kalmaktadır (Seyyar, 2006c: 316).

1980 li yıllarda dünyanın pek çok ülkesinde yaşanan ekonomik krizler ve bu krizlerden çıkmak için benimsenen yapısal uyum politikaları birçok önemli toplumsal sonuçları da beraberinde getirmiştir. Bu dönüşüm rüzgârlarından Türkiye’nin de etkilenmesi kaçınılmaz olmuş ve ülkede bazı politikaların değişmesini zorunlu kılmıştır. Bu yıla kadar sürdürülen dışa kapalı bir ekonomi¹³ ve izlenen ithal ikameci politika ithalata olan

¹³ Dışa kapalı ve rekabetçi olmayan ekonomik yapının genel özellikleri; ölçek ekonomilerinden yararlanmayan küçük ölçekli işletme birimleri, geri ve eskimiş teknoloji, rekabet eksikliğinden kaynaklanan düşük ve kalitesiz üretim, yerli

bağımlılığı artırmıştır. Döviz sıkıntısı yaşanmış, kapasite kullanım oranı % 50'lerin altına düşmek zorunda kalmıştır. Türk ekonomisi 1970 li yılların sonunda büyük bir kronik dış ödemeler açığıyla karşılaşmasına sebep olmuştur. Bu ekonomik bunalımdan çıkmak için 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomide köklü dönüşümleri amaçlayan bir istikrar programı yürürlüğe konularak ithal ikameci sanayileşme stratejisi terk edilmiş, ihracata ağırlık ve öncelik veren bir sanayileşme modeli benimsenmiştir. Dışa açılma Pazar genişlemesi imkanı oluşturarak bu olumlu gelişme özellikle iç pazarın yetersiz olduğu sanayi dallarının gelişmesini teşvik etmiştir. Dış pazarlara üretim yapma kapasite kullanım oranlarını artırmış, tesislerin ölçeklerini genişletmelerine yol açmış ve yeni yatırımlara gitmelerine yol sebep olmuştur (Karluk, 1999:236). Bu süreçten sonra 1980 li yılların ortalarında ihracatta yaşanan olumlu gelişmeler milli gelire olumlu olarak yansımıştır. Daha sonra yükselen faiz, enflasyon ve borçlanma kronik bir hale dönüşmüştür. Bu durum kültürel, politik, sosyal, ekonomik yapıda yozlaşmaya neden olmuştur. Türkiye de özellikle 1980 sonrası uygulanan ekonomik ve sosyal politikalar sonucunda gelir dağılım adaletsizliği daha da artmıştır.

girdi payını artırmaya yönelik fakat aynı zaman da uzmanlaşmadan uzaklaşan üretim, pazarlarda tekelleşme, aşırı korumanın verdiği rahatlıktan kaynaklanan etkinlikten uzaklaşma ve bütün bunların sonucunda yüksek maliyet ve dış pazarlardan soyutlanma olarak özetlenebilir.

Tablo 4. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)						
	2002	2003	2004	2005	2006	2007(*)	2008,0
TÜRKİYE							
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,4	1,3	1,3	0,9	0,7	0,5	0,5
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	27,0	28,1	25,6	20,5	17,8	17,8	17,1
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	3,0	2,4	2,5	1,6	1,4	0,5	0,5
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	30,3	23,8	20,9	16,4	13,3	8,4	6,8
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	14,7	15,5	14,2	16,2	14,5	14,7	15,1
KENT							
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,9	0,7	0,6	0,6	0,0	0,1	0,3
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	22,0	22,3	16,6	12,8	9,3	10,4	9,4
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	2,4	1,5	1,2	1,0	0,2	0,1	0,2
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	24,6	18,3	13,5	10,1	6,1	4,4	3,1
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	11,3	11,3	8,3	9,9	7,0	8,4	8,0
KIR							
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,0	2,2	2,4	1,2	1,9	1,4	1,2
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	34,5	37,1	40,0	33,0	32,0	34,8	34,6
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	4,1	3,7	4,5	2,5	3,4	1,5	1,1
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	38,8	32,2	32,6	26,6	25,4	17,6	15,3
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	19,9	22,1	23,5	26,4	27,1	29,2	31,0
<i>(1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL; 2003 yılı için 732 480 TL; 2004 yılı için 780 121 TL; 2005 yılı için 0.830 YTL, 2006 yılı için 0.921 YTL, 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır.</i>							
<i>(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.</i>							
<i>(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.</i>							

Kaynak: TÜİK 2008

Türkiye’de yoksulluğun nedenleri genelde bölgelere göre değişim göstermektedir. Örneğin İstanbul için potansiyel nüfus varlığının fazlalığı, Erzincan için yatırım olanaklarının yetersizliği oralardaki yoksulluk nedenlerini farklı hale getirmektedir. Vakıflar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü bu bölgelerde farklı uygulama yöntemleri benimseyerek yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlayabilir.

İstatistikî verilere bakıldığında 2005 ve 2006 yıllarında bir iyileşme yaşandığını söyleyebiliriz. Kırsal ve kentsel yoksulluk sınırı arasında farkın olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 4’de TÜİK’in 2008 yoksulluk çalışmasının sonuçları yer almaktadır. Türkiye’de yoksulluk sınırı altında yaşayanların 2004’de %25,6 iken, 2005’de %20,5, 2006’da ise %17,81, 2007 yılında 17,80, 2008 yılında 17,10 olduğu görülmektedir. Özellikle 2006 yılından sonra yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı diğer yıllara kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranı, 2005 yılında % 0, 01 iken, bir yıl sonra, mutlak yoksulluk sınırı altında yaşayan hiçbir fert bulunmamaktadır.

Tablo 5. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Yoksul Fert Sayısı

Yoksulluk sınırı yöntemlerine göre yoksul fert sayısı		
Yöntemler	Yoksul fert sayısı (bin kişi)	
	2007 ^a	2008
TÜRKİYE		
Gıda yoksulluğu (açlık)	328	374
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	12.261	11.933
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0	0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	356	330
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	5.796	4.759
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	10.127	10.497
KENT		
Gıda yoksulluğu (açlık)	33	122
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	4.968	4.533
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0	0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	43	93
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	2.111	1.483
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	4.017	3.871
KIR		
Gıda yoksulluğu (açlık)	295	252
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	7.293	7.400
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ⁽¹⁾	0	0
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ⁽¹⁾	313	237
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ⁽¹⁾	3.686	3.276
Harcama esaslı göreceli yoksulluk ⁽²⁾	6.110	6.626
<i>(1) 1 \$'ın satınalma gücü paritesine (SGP) göre karşılığı olarak 2007 yılı için 0.926 YTL ve 2008 yılı için ise 0.983 YTL kullanılmıştır.</i>		
<i>(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.</i>		
(*) Yeni nüfus projeksiyonlarına göre revize edilmiştir.		

Kaynak:TÜİK 2008

Tablo 5'e göre, 2007 yılında Türkiye'deki nüfusun 12 milyon 260 bin ferдин, gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamakta olduğu görülmektedir. 2008 yılında ise bir azalma meydana gelerek 11 milyon 933 bin kişiye gerilediği görülmektedir. Tabii ki 2009 yılını ayrıca değerlendirmek gerekmektedir. Dünyada baş gösteren ve bütün gelişmiş ülkeleri dahi sarsan ekonomik kriz Türkiye de yoksulluğu artırdığı bir gerçektir.

Tablo 6. Türkiye'de İşgücü Durumu

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2007	2008	2007	2008	2007	2008
Kurumsal olmayan sivil nüfus (000)	68.733	69.500	43.289	44.194	25.443	25.306
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (000)	49.054	49.819	31.335	32.117	17.719	17.702
İşgücü (000)	23.512	23.943	14.183	14.520	9.330	9.423
İstihdam (000)	21.216	21.650	12.532	12.815	8.684	8.834
İşsiz (000)	2.296	2.293	1.650	1.704	646	589
İşgücüne katılma oranı (%)	47,9	48,1	45,3	45,2	52,7	53,2
İstihdam oranı (%)	43,3	43,5	40,0	39,9	49,0	49,9
İşsizlik oranı (%)	9,8	9,6	11,6	11,7	6,9	6,2
Tarım dışı işsizlik oranı (%)	12,4	12,3	11,9	12,1	13,9	13,1
Genç nüfusta işsizlik oranı⁽¹⁾ (%)	18,7	17,4	20,9	20,3	14,8	12,4
Eksik istihdam oranı (%)	3,4	3,6	3,0	3,4	4,0	3,8
Genç nüfusta eksik istihdam oranı⁽¹⁾ (%)	3,5	4,0	2,8	3,7	4,7	4,7
İşgücüne dahil olmayanlar (000)	25.542	25.876	17.153	17.597	8.390	8.278

(1) 15-24 yaş grubundaki nüfus

Kaynak:TÜİK 2008

2006 yılında kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1\$'ın altında hiçbir fert bulunmamaktadır. Açlık sınırı altında yaşayanların oranı, 2003 ve 2004'te %1,29 iken, bu oran 2005'te % 0,87'ye, 2006'da ise %0,74'e gerilemiştir. Tablo 6'da, Türkiye'deki Nisan ayı işgücü durumuna ait veriler bulunmaktadır. Bu verilere göre, 2008 yılının Nisan döneminde kurumsal olmayan sivil nüfusun, 2007 Nisan'ına kıyasla 767 bin kişilik bir artışla 69 milyon 650 bin kişiye ulaştığı görülmektedir. 2007 Nisan'ında istihdam edilenlerin sayısı 21 milyon 216 bin kişi iken, 2008 Nisan'ında bu rakam 434 bin kişilik bir artışla 21 milyon 650 bin kişiye ulaşmıştır. İşsizlik oranı ise 2007'de %9,8 iken, bu oran 2008'de %9,6'ya gerilemiş işsiz kişi sayısı 3 bin kişi azalarak 2 milyon 293 bin kişi olarak istatistiklere yansımıştır.

Tablo 7. Hane Halkı Eğitim Durumlarına Göre Yoksulluk Oranları

Eğitim durumu	2004			2005			2006		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Okur-yazar değil	10,22	4,87	15,24	10,30	4,62	15,67	10,12	4,59	15,33
Yüksekokul, fakülte ve üstü mezunu	4,77	6,12	3,50	4,47	5,72	3,28	4,36	5,63	3,15

Kaynak: TÜİK 2008

Tabloda da görüldüğü gibi eğitim ile yoksulluk arasında ters bir ilişki söz konusudur. Bireylerin eğitim düzeyleri, yoksulluktan kurtulma şanslarını artırmaktadır.

Tablo 8. Hane halkı fertlerinin cinsiyet ve eğitim durumuna göre yoksulluk oranları, Türkiye (Fert Yoksul Oranı)

Eğitim durumu	2004			2005			2006		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
Okur-yazar değil	45,11	48,50	44,10	37,81	40,59	37,04	33,71	36,79	32,84
Yüksekokul, fakülte ve üstü mezunu	1,33	1,57	0,93	0,79	0,83	0,72	1,01	1,28	0,56

Kaynak: TÜİK 2008

Tablo 8'e göre, okur yazar olmayan kişilerde yoksulluk oranı 2004'te %45.11, 2005'te %37.81 iken 2006'da ise %33.71'dir. Yıllar itibariyle okur yazar olmayan toplam yoksul fert sayısında olumlu bir değişimin yaşandığı ve yoksulluk oranının düştüğü görülmektedir.

Eğitim seviyesi ve yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde, istatistikler arada ters bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çünkü eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk riski de

azalmaktadır. 2006 yılında okur yazar olmayanlarda yoksulluk oranı % 33.71 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran %14.19, lise ve dengi meslek okulları mezunlarında %5.2 yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 1.01 olmuştur.

Yoksulluk sorunundan en fazla etkilenenler çocuklardır. Çünkü yoksulluk, çocukların zihinsel, fiziksel, duygusal ve manevi gelişmelerine yetişkinlere kıyasla daha fazla zarar vermekte ve onlar için bir kader olmaktadır. 2006 yılının son çeyreğinde yapılan araştırmaya göre, 6-17 yaş arasında 16milyon 264 bin çocuk vardır ve bu rakam kurumsal olmayan sivil nüfusun % 22,3'üne tekabül etmektedir. Bu gruptaki çocukların % 84,7'si bir okula gitmekte, geri kalan %15,3'lük kısım ise okula devam etmemektedir. Okula gitmeyen bu çocukların yarısından fazlasını yani % 58,8'ini ise kız çocukları oluşturmaktadır. 6-17 yaş grubunda bulunan ve çalışan çocuk sayısı 958 bin yani %5,9'dur. Çalışan çocukların % 66'sını erkek, % 34'ünü ise kız çocukları oluşturmaktadır. Çalışan çocukların sadece %31,5'i bir okula devam etmekte, geri kalan % 68,5'i ise öğrenimine devam etmemektedir. Okula devam eden 6-17 yaş grubundaki çocukların % 2,2'siekonomik bir işte çalışırken, okula devam etmeyen çocukların % 26,3'ü ise bir işte çalışmamaktadır. (TÜİK, 2008)

4.1.4. Yoksulluğun Önlenmesinde Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar

Vakıflar Genel Müdürlüğü bugün izlediği politikalardan farklı olarak aşağıda değinilen konularda farklı açılımlar geliştirerek bu konuya katkıda bulunabilir. Aşağıda bu yeni açılımlar ayrıntılı olarak incelenmektedir.

4.1.4.1. Yoksul Ailelere Vakıf Konutu Tahsisi

Küreselleşme süreci ile beraber üretimin azalması, gelir dağılımındaki eşitsizliklere bağlı olarak yoksulluk sorunu gündeme gelmekte olup, Devletin bütün sorunlara çözüm bulmasını beklemek doğru değildir. Bu çerçevede sosyal hizmetlerin kamu ve özel sektör dışında üçüncü sektör olarak kabul edilen vakıflar aracılığı ile yapılması giderek önem kazanmaktadır.

Toplumda hayırseverliği geliştirerek toplumsal ihtiyaçları gideren, yoksullara yardım etmenin ötesinde yoksullukla mücadelede sosyal devletin tamamlayıcısı niteliğinde olan vakıflar sosyal tabakalar arasında kaynaşmayı, sosyal bütünleşmeyi sağlamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü vakfiye şartlarına göre tüm ihtiyaç sahiplerine ulaşmayı

misyona edinmelidir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün mülkiyetinde olan merkezi olarak sayısını bile veremediği gayrimenkulleri vardır. Bölge Müdürlükleri düzeyinde ise bu gayrimenkuller envanter defterinde kayıtlıdır. Vakıflar Genel Müdürlüğü gayrimenkullerini kiraya vermek sureti ile gelir elde etmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün elinde bulundurduğu gayrimenkullerin bir kısmının da; vakfiye şartları gereği, muhtaçlara bedelsiz olarak verilerek oturması için ev sağlanabilir. Bir kısmını da muhtaçlara düşük bedelli olarak kiraya verebilir. Bu uygulama için ilgili Kanun ve Yönetmeliklere de oran konularak Bölge Müdürlüklerinin mülkiyetinde olan gayrimenkullerin belli oranında ki kısmı yoksul aile fertlerine ayrılabilir. Yoksulluğun tespiti için yapılacak gizli araştırmalar neticesinde ilgili miskin¹⁴ kişilere teklif de bulunabilir.

4.1.4.2. Atıl Vakıf Arazilerinin Yoksullara Tahsisi

Yoksulluğun kaderden de öte, insanların bencilliğinin bir sonucu olduğu bir gerçektir. İnsanlara yardım yaparak sadece vicdanlarımızı rahatlatarak Allah'ın huzuruna da sevap kazanırız. Fakat şunu unutmamak gerekir ki insanlara yardım yaparak, yoksulluk önlenemez. Vakıflar Genel Müdürlüğü dâhil birçok sivil toplum kuruluşunun genelde yardım yapması insan onurunu küçük düşürücü davranış olarak algılanabilir. Bunun yerine kişinin belli bir maddi özgürlüğünün.

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafında yapılan yardımlar çalışmadan yaşayan kayıt dışı bir kesim ortaya çıkarmakta, bu durum toplumsal adaletsizliğe neden olmaktadır. Özellikle Türk Milleti gibi tarihte önder olan bir milletin insanların yardım almaya alıştırılması, psiko-sosyal açıdan toplumun yapı taşına zarar vermekte ve insanların karakterine darbe vurmaktadır (Çetiner, 2007:55) Kişinin kendine olan özgüvenini sarsmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğün mülkiyetindeki, atıl durumda bulunan vakıf arazileri mevcuttur. Bu kiralanmayı bekleyen araziler o yörenin yoksul ailelerine ücretsiz ekim ve dikim için tahsis edilebilir. Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde çalışan ziraat

¹⁴ Aslında sağlıklı olmasına karşılık, işsiz olmasından dolayı hiçbir gelire ve mala sahip olmayan ve hatta bir günlük yiyeceğe dahi muhtaç olan, bundan ötürüde belki de istemeyerek, dilenmek mecburiyetinde kalan, ancak utanmalarından dolayı bunuda yapamayan yardıma muhtaç insane. Ayrıntılı bilgi için bkz Seyyar, Ali: Sosyal Siyaset Terimleri Sözlüğü İstanbul 2002

mühendisleri de bu yoksul ailelere teknik ve zirai destek verebilirler. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğün öncülüğünde sivil toplum kuruluşu niteliğinde olan vakıflardan bu yoksul ailelere küçük bir sermaye sağlanarak, ilk hasat için destek olunabilir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün öncülüğünde arazilerin bulunduğu köyden yoksul ailelere hasat için yardım edilebilmesi için girişimlerde bulunulabilir.

4.1.4.3. Yoksulları Evlendirme Vakıfları

Günümüz yaşantısında; aile yapısında sosyal ve kültürel olarak köklü değişimler meydana gelmiştir. Ekonomik sorunlar, geniş aileden çekirdek aile kültürüne doğru yönelmeden dolayı evlenme yaşı ülkemizde oldukça ileriki yaşlara doğru gitmektedir. Evlenme yaşının bu derece ileri olmasının kökeninde ekonomik sorunların yattığı bilinen bir gerçektir.

İslam dininde toplumun temeli olarak kabul edilen aile kurumuna büyük önem verilmiş, bu kurumun korunması ve sağlıklı işlenmesini temin etme yönünde hukuki mahiyette, bir dizi tedbirler alınmıştır. Kur'anı Kerim'de insanı huzur ve saadete ulaştıran, onda sevgi ve merhamet duygularını geliştiren, karşı cinsin yaratılması Allahın varlığının kanıtı ve Onun kullarına lütuf ve ihsanının işareti olarak kabul edilmiş ve evlilik teşvik edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de "Aranız da bekârları, kölelerinizden ve cariyelerinizden uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler; Allah kendi lütfü ile onları zenginleştirir. Allah (Lütfü) geniş olan ve (her şeyi) bilendir" buyrulmuştur. (Kur'an-ı Kerim En-Nur A.32) Böylece bekârların evlendirilmesi emredilmiştir. Ve ekonomik endişelerle evlilik kurumununun zayıflatılmaması istenmiştir (Şahin, 1994:55).

İslam, Müslüman nüfusun artmasına, neslin devamı ve çoğalmasına önem vermiştir. İslam Peygamberi "Evlenin, evlat yetiştirip çoğalın, zira ben başka ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar ederim" buyurmuşlardır. Çünkü İslam dünyasının güçlenmesi için; ilim, kültür ve teknolojinin yanı sıra nüfus artışına da ihtiyaç vardır.

İslam Peygamberi tüm dul ve yetimlerin masraflarını karşılamaya kefil oluşu ile yine bu paralelde İslam Halifesi Ömer'in Sevad Bölgesi toprakları konusundaki antifeodalist uygulamasının gerekçelerini anlatma sadedinde. Bu toprakları tüm reaya lehine vakfettiğini ifade ederken, bu bölgelerde oturan halkın dul ve yetimlerini kimseye muhtaç hale bırakmamayı da amaç edindiğini özellikle belirtmiştir. Ayrıca yetim ve

dullar yanında, toplumda din ve ırk ayrımı gözetmeksizin ihtiyacı olan herkese gerekli harcamanın vakfedilen bu toprakların gelirlerinden sağlanacağını ısrarla vurgulamıştır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde vakıflar her seviyede eğitim ve sağlık ile bayındırlık hizmetleri yanında sosyal güvenlik hizmetlerine kadar, günümüz sosyal siyasetçilerinin ideal manada gördükleri tüm hizmetleri başarı ile gerçekleştirmiştir (Gözübenli, 1994: 78)

Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde bulunan 25 Bölge Müdürlükleri altında 5737 sayılı Vakıflar Kanunu gereği Hayır Hizmetleri Şube Müdürlüğü faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu Bölge Müdürlüklerine bağlı illerdeki yoksul aileler bir şekilde Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Kaymakamlıklarda bulunan Sosyal Yardımlaşma vakıflarına ulaşmaktadır. Buraya başvuran ailelerin sadece dilekçesi alınarak çoğu zaman herhangi bir işlem yapılmamaktadır. Buradaki model önerim ise; her gelen yoksul vatandaşın bir kütüğünün oluşturulması ve kaydının burada tutulmasıdır.

Vakıflar günümüzde sosyal siyaset anlamında Osmanlının çok gerisinde kalmaktadır. Kaydı yapılan yoksul vatandaşların ailesinde birisini evlendirilmesi ve aile olarak takibini Vakıflar Bölge Müdürlüğü yapabilir. Bu kişilerin düğün masraflarını ve ev eşyası giderleri karşılanabilir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğünün iş yaptığı yada ilişkili olduğu iş adamlarından bu konuda yardım istenebilir. Yoksul kişileri evlendirmede destekleyici olması istenebilir. Böyle bir konuda, manevi değerleri hala kaybolmamış toplumumuzda, gayet güzel karşılanabilir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü bu konuda öncülük yaparak kuruluş amaçlarına göre vakıfları yönlendirebilir. Bu konuda vakıflar aile kurmasını sağladığı bu kişilere yönelik olarak hayatlarını belli bir düzene oturtuncaya kadar takibini yaparak aşağıdaki fonksiyonları yerine getirebilir. Vakıf evladı¹⁵ diye bir tabir kullanarak bu kişilerin hayatlarını belli bir süre idame ettirilmesi sağlanabilir.

Ekonomik Fonksiyon: Aile bireylerinin dıştan gelecek her türlü maddi ve manevi zorluğa karşı korunması.

¹⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğünün Kaoruyuculuğunu üslendiği kişilere verilen isim.

Koruyuculuk Fonksiyonu: Vakıflar aracılığı ile aile korunmaya alınarak dışarıdan gelecek her türlü maddi ve manevi zararlara karşı oluşturulan ailenin korunması sağlanabilir.

Eğitim Fonksiyonu: Aile bireylerinin eğitimi, kişiliklerinin geliştirilmesi, kültürel değerlerin ve toplumsal kuralların kuşaktan kuşağa aktarılması sağlanabilir.

Statü Sağlama Fonksiyonu: Toplum için bu vakıf evlatlarının statüye, işe kavuşması için çeşitli girişimlerde bulunabilir. Ayrıca bu kişilerin iş ve meslek sahibi olması için gereken yapılabilir.

Geriye Fayda Sağlama Fonksiyonu: Yukarıda evlendirerek aile olmasını sağladığımız kişilerin aile ve iş hayatının da belli bir düzen sağladıktan sonra ise; o kişiden maddi gücü elverdiği kadar bir yoksula aynı konuda sponsor olması için istekte bulunulabilir. Oluşturulan bu manevi bağ toplumumuzun manevi olarak gelişmesini sağlanabilir.

4.2. Eğitim ve Öğretimde Vakıf Merkezli Açılımlar

Zorunlu temel eğitimi parasız olarak her vatandaşa vermek kamu görevlerinin başındadır; fakat zorunlu temel eğitim sonrası her derece ve türde eğitim, kişinin isteğine ve seçimine bağlı, yarı kamusal bir görevdir. Bu eğitimin sağlanmasında yalnızca birinci sektör olan kamunun değil birinci sektörün değil, aynı zamanda ikinci ve üçüncü sektörün de rolü vardır.

İkinci sektör, kendi çıkarlarının da gereği olarak, gençlere piyasa için en geçerli eğitimi vermek, piyasanın değişen koşulları içinde eğitimin içeriğinde ve yöntemlerinde hızlı ve sürekli değişiklikler yapmak, çalışanlarına hizmet içinde yaşam boyu eğitim imkânı sağlamak zorundadır. Çağımızda uluslararası rekabette eğitim stratejik bir önem ve öncelik kazanmıştır. Ülkeler eğitim alanında yarışma içindedirler. Bu yarışma asıl özel sektör kuruluşları arasında olmaktadır. Eğitim alanını salt kamu görevi sayarak yalnızca birinci sektörün tekeline almak, başka deyişle özel girişimi yarı kamusal görev olan eğitim alanının dışında tutmak piyasa ekonomisine ters bir tutum olacaktır.

Türkiye'de Cumhuriyet döneminden önce yükseköğretimin finansmanı büyük ölçüde devlet dışında yer alan vakıf kurumları eliyle karşılanırken, Cumhuriyet sonrasında bu uygulama terk edilerek yerini tamamen kamu finansmanına bırakmıştır. Bunun

sonucunda da yükseköğretimde büyük ölçüde finansman sıkıntısından kaynaklanan arzın talebi karşılayamaması problemi ortaya çıkmıştır. Bir nevi yükseköğretimde yaşanan darboğazın aşılabilmesi, finansman probleminin halledilmesine bağlı görülmektedir. Türkiye’de eğitim meseleleri, maalesef uzun süredir ülke problemlerinin başında ve en önemlisi olarak yerini ve geçerliliğini korumaktadır. Yükseköğretim meselesi ise, her defasında model açısından ele alınmakta, problemlere yükseköğretim sistemi, eğitim sisteminin tümünden soyutlanarak ve toplum sorunlarıyla ilişkisi göz ardı edilerek, çözümler arama yanılığına sık sık düşülmektedir.

Son yirmi yılda; yükseköğretimde okullaşma oranı, yüksek nitelikli insan gücü eğitimi, yeni yükseköğretim kurumları açılması, araştırmaların yeterli seviyeye çıkarılması, teknoloji ve bilim üretimi, toplum meselelerine bilimsel çözümler getirilmesi gibi çeşitli sorunların meydana getirdiği yükseköğretim darboğazını aşmanın yolu, sistemi değiştirmede aranmıştır. Ne yazık ki; eğitimi yazboz tahtası olarak kullanma alışkanlığı yükseköğretimde de etkisini göstermektedir. Yükseköğretim kesiminin içinde bulunduğu darboğazlardan, bilimsel yöntemlerle değil, kişisel değerlendirmelerle çıkılmaya çalışılması, kişilere göre değişen ve kişilerin yanılma payını içinde taşıyan çözüm yolları önerilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Böyle bir yöntem ise, yıllarca yükseköğretimin devamlı politik programların uygulandığı bir denek haline getirilmesi tehlikesini ortaya çıkarmıştır.

4.2.1. Ar-Ge Vakıf Üniversiteleri

Türkiye ölçeğinde kurulan vakıf üniversitelerin tamamının vakıf kültürü ile bir ilgisinin olmadığı görülmektedir. Vakıf karşılıksız verme anlamına gelmektedir. Kurulan vakıf üniversiteleri sembolik olarak burslu öğrenci okutmakta, muhtaç öğrencilerin ihtiyaçlarından çok uzak kalmaktadır. Araştırma geliştirmeye yönelik projelerin geliştirilmesine yönelik sadece bilimsel çalışmaların yapıldığı yüksek lisans ve doktora seviyesinde teknoloji geliştirme üniversiteleri kurulabilir. Yada mevcut üniversitelerin bünyesinde kampus alanın da kurulacak bir teknoloji merkezinin finansmanını vakıflar sağlayabilir. Bu teknoloji merkezlerinin faaliyet alanı ise; Düşük kaliteli, emek yoğun ürün ve süreçlerden yüksek katma değerli mal ve hizmetlere geçişi sağlayacak yeni teknolojilerin geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını teşvik etmek, Sanayi kuruluşları ve yazılım şirketleri tarafından gerçekleştirilen teknoloji geliştirme projelerine finansal

destek sağlamak, Yeni iş alanlarının oluşumunu ve gelişimini harekete geçiren, buldukları bölgenin teknolojik altyapısını ve gelir düzeyini arttıran, istihdam sağlayan ve yabancı yatırımcı çekmek amacı ile kurulacak teknoparkların oluşumunda görev üstlenmek, İleri teknoloji endüstrisine yönelik risk sermayesi fonu oluşumuna katkıda bulunmak şeklinde sıralayabiliriz. Bu teknoloji geliştirme merkezlerinin finansmanı ise Vakıflar Genel Müdürlüğünün öncülüğünde o yöredeki eğitim öğretim amaçlı vakıflar ve sanayi ticaret odası işbirliği ile gerçekleştirilebilir.

4.2.2. Yoksul Öğrencilerin Öğrenimi İçin Atıl Olan Vakıf Kervansaraylarının Öğretim Kurumlarına Ücretsiz Devri

Kervansaraylar medeniyet tarihimizde devrinin mimari özelliğini ve sosyal seviyesini gösteren nadide eserlerdir. Hayır kurumları ve sosyal kurumların başında gelir. Din, dil, ırk, renk ve mezhep farkı gözetmeden herkese sağlıklı hizmet veren bu kurumlar var oldukları sürece çok önemli görevler ifa etmişlerdir.

Görünüm itibarıyla kaleyi andıran kervansaraylar daha önce kurulan “ribat” ların devamı niteliğinde olmuştur. Gerek ticaret kabileler gerekse bunlara katılan veya kendi başına seyahat eden yolcular, buralarda konaklayıp, dinlenerek ertesi günün yolculuğuna hazırlık yapmaktaydılar. Bu tesisler, belli mesafeler ve belli şartlar göz önünde tutularak ihtiyaç duyulan en uygun yerlerde inşa edilmiştir.

Kervanların izleyecekleri yolların özellikleri unutulmamış, yaz ve kış ayları da hesaba katılarak güvenlik önlemleri ile ilgili gereken tedbirler ihmal edilmemiştir. Hatta kervansarayların açılış ve kapanışları belli merasime bağlanarak belli disiplin ve kuralarla faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Bu arada kervan sahipleri ve yolcuların her türlü ihtiyaçları da göz önünde tutulmuş ve yolcuların karşılanması yazılı olarak tespit edilmiş olan prensipler doğrultusunda sürdürülmüştür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarihi ipek yolu projesi altında ipek yolu üzerindeki kervansarayların onarımını tamamlamıştır. Fakat yerleşim yerinden uzakta olan kervansaraylar atıl bir vaziyette beklemektedir. Bu kervansaraylar vakıf üniversitesi adı altında eğitimlerini sürdüren eğitim ve öğretim kurumlarına belli şartlar dahilinde devredilerek yoksul öğrencilerin eğitimi burada sağlanabilir. Ayrıca bu şekilde bir devir o bölgeye hareketlenme getireceğinden bölgede sosyo-ekonomik anlamda bir iyileşme

meydana gelebilir. Ya da bu kervansaraylar cemaat okullarına devredilerek dini eğitime destek olunabilir. Yerel yönetimlerle işbirliği içerisinde tarihi ipek yolunun canlandırılması için bu şekilde bir eğitim seferberliği yapılabilir. Atılacak bu adımla hem tarihi ipek yolu canlanır, hem de bu bölgelerde canlanma yaşanacağından alt yapı çalışmaları tamamlanmasında bir sebep meydana gelmiş olur.

4.2.3. Vakıf Teknoloji ve Meslek Liseleri

Özellikle 1998 yılından sonra getirilen üniversiteye girişte katsayı engeli ile karşılaşan meslek liselerine olan talep azalmıştır. Ayrıca buraya yönelen öğrencilerin son tercihi ve son şansı olması açısından; öğrenci kalitesinde oldukça gerileme olduğu gözlemlenmektedir. Bu süreçle beraber sanayinin ihtiyacı olan kalifiyeli eleman sıkıntısı meydana gelmiştir. Artık piyasada iyi bir elektrikçi, iyi bir tornacı veya iyi bir motor tamircisi sıkıntısı yaşandığı herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Sanayinin yoğun olduğu büyük illerde sanayi işbirliği sağlanarak, vakıflar aracılığı ile veya Vakıflar Genel Müdürlüğünün öncülüğünde yatılı teknoloji meslek liselerinin açılması, burada muhtaç ailelerin çocuklarının bütün masraflarının karşılanarak eğitiminin sanayi işbirliği içerisinde sağlanması ve üretime kalifiye eleman kazandırılması amaçlanabilir. Bu sayede muhtaç ailelerine hiçbir şekilde yük olmadan çocukların eğitimi tamamlanarak topluma entegre edilebilir. Hatta muhtaç ailelerin burada eğitim gören çocuklarının içerisinde yetenekli olanlarının vakıf üniversitelerinde doğrudan mesleği ile ilgili üst öğrenimi tamamlaması sağlanabilir.

4.2.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü Üniversitesi

Vakıflar Genel Müdürlüğü 2010 yılında Yüksek Öğretim Kurumuna başvurarak, işlemleri tamamlayarak Fatih Sultan Vakıf Üniversitesi ile Bezmi Alem Vakıf Üniversitesi 2010- 2011 eğitim ve öğretim döneminde öğrenci alımı yapmıştır. Açılan bölümler tıp, diş hekimliği, mimarlık ve tarih bölümlerinden oluşmaktadır. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesinin kuruluş misyonu sadece mimarlık alanında hizmet etmektir. Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi beş mazbut vakıf adına Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kurularak buranın akarları Üniversiteye tahsis edilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Meclisi, Nurbanu Valide Sultan, Hatice Sultan ve Abdullah Oğlu Hacı Abdülaziz Ağa vakıflarının gelirlerini de eğitim şartını öne sürerek Fatih Sultan

Mehmet Üniversitesi'ne aktarmıştır. Bu mazbut vakıfların vakıf senedinde paralı olarak eğitim ve öğretim ile ilgili hiçbir madde olmadığı halde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün açtığı üniversite paralı bir üniversite olarak İstanbul Başakşehir'de 202 bin metrekarelik vakıf arazisini tahsis ederek, diğer vakıf üniversiteleri arasında yerini almıştır. Aynı şekilde Bezm-i Alem Vakfı 1843 Mahmutun eşi Abdülmecit'in annesi tarafından kurulmuştur. Aynı şekilde vakfiyede bir yüksek öğretim kurumu kurma iradesi belirtilmediği vakıf senetlerinde görülmektedir. Amaç sadece yoksullara sağlık hizmeti vermek olarak kurulan bir vakfın paralı üniversite halini alması vakıf kültürü ve ruhuna ne kadar uygundur düşünülmesi tartışılması gereken bir konudur.

Yapılması gereken eğitim amaçlı kurulmuş Vakıfların gelirlerinin aktararak faaliyetini sürdüreceği gerçek bir vakıf üniversitesi. Tamamen ücretsiz olacak üniversite de ihtiyaç sahibi öğrencilerin iâşe barınma ihtiyaçları ücretsiz karşılamalıdır. Bunların dışında bu öğrencilere aylık diğer ihtiyaçlarını karşılayacak burs verilmelidir.

4.3. Ailenin Korunmasında Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar

4.3.1. Aile Nedir Yapısı ve Sorunları

İnsanın toplumsal çevresi aile ortamında başlar En küçük toplum birimi olarak tanınan aile temel birim özelliğini özellikle Türk Kültüründe asırlar boyunca yitirmemiştir. Zaman içerisinde bazı değişimlere uğramıştır. Özellikle geniş aileden çekirdek aile yapısına dönüşülmüştür. Günümüz toplumunda aile içerisinde kadına yönelik şiddet başlı başına bir sorun haline gelmiştir. Geleceğe sağlıklı nesiller yetiştirmek açısından ailede huzur güvenin sağlanması büyük önem taşımaktadır Ailenin refahı aile üyelerinin genel olarak paylaştıkları güçlük, imkan ve kolaylıklarla doğrudan ilgilidir.

Ailede çalışan, bağımlı nüfus, özürlü ve yaşlı sayısı genel olarak refah düzeyini etkilemektedir. Risk grubu içinde görülen aileler, sosyoekonomik düzeyi düşük, özürlü ve yaşlı bireyi olan, çalışan işgücü yetersiz ailelerdir. işsizlikle birlikte düşük gelir, aile bölünmeleri, özürlü ve yaşlı bakımı gibi ilave yükler aileler için önemli riskler olarak sayılabilir.

Sanayileşme ve kentleşme ile aile kuruluşu, konut iâşe giderleri artmıştır. Çocukların eğitim ve yetiştirilmesi daha pahalı hale gelmiştir. Bir ailenin kuruluşu taraflar için yeni ve büyük miktarlara varabilen harcamaları gerekli kılarken aynı şey aile halinde yasama

içinde geçerlidir. Bir ev temini, beslenme ihtiyaçlarındaki artış, çocuk sahibi olmak, onun bakım, beslenme, eğitim ve sağlık giderleri yani harcama ve giderlerde artış anlamına gelmektedir. Ailede anne ya da babadan –ailenin gelirini temin eden kişilerden- birisinin ölümü, ailenin gelirinin kesilmesi sonucuna yol açmaktadır. Bu durum ailenin boşanma sonucu parçalanmasında da söz konusudur(Arıç, 1990). Bu bağlamda aile yoksulluğu, toplam aile gelirlerinin, aile ihtiyaçlarını karşılama konusunda yetersiz kalması şeklinde ifade edilmektedir.

Diğer taraftan enflasyonist ortamlarda artan fiyatlardan herkes etkilenmekle beraber, aynı gelir seviyesindeki bekar veya çocuksuz çiftlerle mukayese edildiğinde, çocuklu ailelerin gelirlerinin daha büyük bir kısmını temel ihtiyaçlarına tahsis etmek zorunda olduklarından dolayı bu aileler daha fazla etkilenmekte ve aile yoksulluğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile yönündeki sosyal değişme çerçevesinde tüketici grubu daha çok çocuklar oluşturmaktadır. Çocukların herhangi bir geliri olmadığı halde günümüzün en önemli sorunlarından biri olan çocuk yoksulluğu da aile yoksulluğuna bağlı olarak yaşanan bir olgudur. Yoksul aile içinde yaşayan çocuklar, ailelerine ekonomik katkıda bulunabilmek için eğitim yerine gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmektedir. Çalışma eğitim önceliğinin yerine geçerek çocuğun gelecekteki istihdam ve gelir imkanlarını ortadan kaldırmakta ve çocuğu da, düşük gelirli, yoksul, çok çocuklu eğitimsiz bir sosyal ortama itmektedir. Bu düzen yoksulluğun yayılması anlamını taşımaktadır (Baştaymaz, 2000)

4.3.2. Ailede Kadına Yönelik Uygulanan Sosyal Şiddet

Türkiye’de kadınlar, şiddet, eğitim ve istihdam alanlarında cinsiyete dayalı ayrımcılık gibi sorunlarla savaşmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle kadınlar, ekonomide, eğitimde, politikada ve sosyal hayatta yeterince temsil edilememektedir. Cinsiyetleri, medeni durumları, doğal (annelik) ve toplumsal rolleri (ev işlerini yapan, çocuk bakan v.s) temsil edilme oranlarını olumsuz etkilemektedir. Ancak eğitim düzeyi artıkça kadının iş dünyası içindeki payı da artmaktadır. Kadınlar gerek aile ortamında gerekse toplum hayatı içerisinde çeşitli şekillerde şiddete maruz kalmaktadırlar. Şiddet insan yaşamının her alanında görülebilen ve gelişen dünya ile beraber şiddetini ve boyutunu artıran önemli bir sorundur. Şiddet bir kişinin başka bir insan üzerinde zorla güç ve kontrol kurma çabasıdır.

Kelimenin köklerine bakıldığında; Latince violentia'dan gelmektedir. Violentia, şiddet, sert ya da acımasız kişilik, güç demektir. Violare fiili ise şiddet kullanarak davranmak, değer bilmemek, kurallara karşı gelmek anlamını taşımaktadır. Bu sözcükler vis ile bağlantılıdır. Vis ise, güç, erk, yetke, şiddet, bedensel güç kullanımı demek olduğu gibi, nitelik, bolluk, öz ya da bir şeyin asıl yapısı anlamlarına da gelir. Vis sözcüğü, etken güç, bir cismin gücünü kullanma olanağı, etkinlik, değer yaşam gücü anlamlarını da kapsamaktadır. Şiddetin insan üzerinde yarattığı etki düşünüldüğünde ise kelimenin anlamsal özünde egemenlik kurma, tatmin olma, güç gösterisi, gözdağı verme gibi eylemleri de içerdiği görülmektedir (Özaydın, 1998).

Şiddet kişinin kendisine yöneltilmiş, kişiler arasında veya organize boyutta olabilir. Toplumlara incelediğimizde ise; tarih boyunca şiddete en çok maruz kalanların kadınlar olduğu görülmektedir. Özellikle İslam dini kadınlara önem vererek onları koruma altına almıştır. Şiddetin ilk olarak aile kurumunda ortaya çıktığı görülmektedir (Dintaş, 2008). DSÖ'nun 2002 yılında yayımladığı raporuna göre; şiddetle en sık olarak evde karşılaşıldığı ve kadına yönelik olduğu bildirilmektedir. Raporda kadına yönelik şiddet "Cinsiyete dayanan, kadını inciten ona zarar veren, fiziksel, cinsel, ruhsal hasarla sonuçlanma olasılığı bulunan, toplum içerisinde ya da özel yaşamda kadına baskı uygulanması ve özgürlüklerin keyfi olarak kısıtlanmasına neden olan her türlü davranıştır." diye tanımlanmaktadır. Türkiye de kadınlar değişik biçimlerde şiddete maruz kalmaktadır. Eşlerinin fiziksel olarak kötü davranışlarına maruz kalan kadınların yaygınlığına ilişkin verilerin sınırlı olmasıyla birlikte Türk toplumunda dayanın bir gerçek olduğu üstü kapalı olarak muhafaza edildiği bilinmektedir (Baysan, 2003).

4.3.3. Kadına Yönelik Şiddetin Nedenleri

Kadınlara karşı aile içi şiddet, toplumun erkek egemen yapısından kaynaklanmıştır. Erkek egemen, siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar aile içi şiddeti beslemekte ve kadınlara şiddetten çıkış yollarını kapatmakta önemli bir rol oynamaktadır. Aile içi şiddetin nedenleri sadece aile içinden değil toplumun; toplumsal, hukuksal, ekonomik, geleneksel, siyasal ve eğitimsel yapısı içerisinde kadını ayrımcılığa uğratan ve onu erkeğe bağımlı kılan mekanizmalardan da kaynaklanmaktadır. Erkek egemen toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılar, aile içi şiddeti beslemekte ve kadınlara şiddetten çıkış yollarını kapatmaktadır. Kadınlar cinsiyete dayalı şiddete, ekonomik durum, geliri

kimin kontrol ettiği, sosyal statü, meslek, etnik grup, din ve cinsiyet gibi faktörlere bağlı olarak değişik biçimlerde ortaya çıkmaktadır.

Aile içi şiddeti üreten dinamikler, yalnızca aile içindekilerde değil, toplumsal, hukuksal, ekonomik, geleneksel, siyasal ve eğitim yapısı içinde, kadını ayırımcılığa uğratan ve erkeğe bağımlı kılan düzenlemelerden kaynaklandığı görülmektedir. Erkeğin toplumun ataerkil geleneklerinden kaynaklanan kadına göre üstün konumu kadının erkeğe hizmet etmesini ve erkeğin aile içi kararlarda kadından daha fazla söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Erkeklerin çoğu bu yüzden ailede öfke ve sinirli tavır almaya hakları olduğunu göstermektedir (Özmen, 2004).

Yine toplumsal sebeplerden kaynaklanabilen şiddet gerekçeleri de oldukça fazladır. Bunlar arasında işsizlik sayılabilir. Sosyo-ekonomik düzeyin düşüklüğü, kadının eğitim düzeyinin düşüklüğü, eşlerin resmi ya da değil 4–6 yıl bir arada yaşamaları şiddet nedenleri arasında sayılmaktadır. Yine toplumun kadınlara biçtikleri kadınlık rolünün yerine getirilmemesi, kadının ihmalkârlığı, kocasının isteklerini yerine getirmemesi, çok yakın akrabaların evliliğe müdahaleleri gibi nedenlerle de şiddet ortaya çıkabilmektedir.

Ancak günümüzde şiddetin tek bir nedene bağlı olamayacağı, şiddetin sebeplerinin karmaşık olduğu, yaşanan tecrübelerle araştırmalarla görülmüştür. Son yıllarda toplumun şiddet algısının basın yayın organlarının, kültürel değerlerin toplumsal iletişimsizlik ve güvensizliğin, ekonomik nedenlerin, göçün ve çevrenin kadına yönelik şiddet açısından belirleyici olduğu görülmüştür (Dintaş, 2008).

Şiddetin sosyolojik düzeyde nedeni ise genellikle aile yapısının özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Aile içi etkileşimin yoğunluğunun düzeyi şiddet olasılığını artıran veya azaltan bir faktördür. Çünkü aile içinde doğum, ölüm, evlenme v.s. gibi olayların yaşandığı ve birçok ilişkinin gerçekleştiği yegâne ortamlardan biridir. Bu tür olaylar ve ilişkiler esnasında çatışmaların varlığı da kaçınılmazdır. Meydana gelen çatışmaların düzeyi aile içinde şiddetin ortaya çıkma olasılığını belirler. Bu nedenle ailenin yapısal özellikleri de şiddeti belirleyen nedenler arasında sayılabilir. Kadına yönelik şiddetin kültürel dayanakları ise, var olan cinsiyetçi düzenin doğal olarak algılanması, kadının nesnelleştirilmesi, şiddete boyun eğmenin fiziksel güç ve zor kullanımının hoşgörü ile karşılanması olarak sıralanabilir. Erkeğin karısını dövmesi birçok ülkede doğal sayılmakta şarkılarda ve atasözlerinde buna vurgu yapılmaktadır (Özaydın, 1998).

Öğretide bazı yazarlar şiddet ve kültür arasında yakın bağ kurmuşlardır. Fakat tarihi sürece baktığımızda Türk ve İslam kültüründe daima kadına önem verilmiş, kadının yönetimde olması için gereken yapılmıştır. Cennet anaların ayağı altındadır, diyerek kadının varlığının ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.

4.3.3.1. Sosyolojik Boyut

Kadınlar elinde bulundurdukları veya olamadıkları psikolojik, sosyal ya da ekonomik koşullar nedeniyle aile içersinde sıklıkla öfke ve saldırganlık içeren davranışlara maruz kalabilmektedir (Özmen, 2004).

Aile içi şiddet uygulayan erkeklerin büyük bölümünün kendisi doğrudan şiddet gören bireyler değil, anne ve babaları arasındaki şiddete tanık olan erkekler olduğu yönünde görüşlerin olmasına karşın, çocuklukta şiddet içeren davranışlara maruz kalan bireylerin yetişkinlikte ciddi davranış bozuklukları gösterdikleri de görülmektedir. Çocuk için özdeşim nesnesi olan biri, aile içersinden başka birine şiddet uyguluyorsa, çocuğun saldırganla özdeşimi, doğrudan şiddete maruz kalan çocuğun özdeşiminden, daha kolay olabilmektedir. Bu bireyler emsallerine göre daha çok öfke ve saldırganlık içeren davranışlar göstermektedir (Özmen, 2004).

4.3.3.2. Bireysel Boyut

Erkeklerin kadınlardan daha üstün olduğuna ve onlar üzerinde kontrol etme yetkisi bulunduğuna geleneksel rolleri paylaşarak kadının geri planda durması gerektiği düşüncesini benimseyen ailelerde kadına yönelik şiddet daha fazla olmaktadır. Bu tür aile yapısında; kadına yönelik şiddet uygulanması erkeklerin güç gösterme yolu olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu tür anlayışı benimseyen toplumlarda kadınların şiddet görme olasılığı daha fazladır.

4.3.4. Kadına Yönelik Şiddetin Türleri

Fiziksel Şiddet Fiziksel şiddeti “şiddet ve denetim çemberiyle” açıklamak mümkündür. Kadınlara uygulanan şiddet sanıldığı gibi aksine, sadece tokat, tekme, yumruk gibi fiziksel şiddet türleriyle kısıtlı kalmamaktadır. Fiziksel şiddetin yanı sıra psikolojik şiddet, ekonomik şiddet, cinsel şiddet ve kadının evden çıkmasını yasaklayarak veya evden çıktığı zaman her hareketini denetleyerek kadının çevresiyle görüşmesini

engelleme gibi şiddet türleri de, genellikle fiziksel şiddetle beraber uygulanarak birbirlerini besleyen ve üreten mekanizmalardan oluşan bir “şiddet çemberi” oluşturmaktadır. “Fiziksel şiddet: itme, tokatlama, saç çekme, kadının evden ayrılmasını engelleme, tutma, sarsma vb. davranışlarla ortaya çıkar. Fiziksel şiddet genellikle evliliğin ilk yıllarında kendini göstermektedir (İlk, 1996). Şiddetin en sık ve kolay tanımlanabilen bir türü olan fiziksel şiddet tüm dünyada ve ülkemizde oldukça yaygındır. Fiziksel şiddetin gerçek nedeni kadını erkeğin malı olarak gören erkek egemen anlayışından kaynaklandığını düşünen öğretide yazarlar mevcuttur.

Sözel Şiddet Söz ve hareketlerin düzenli bir şekilde korkutma, sindirme, cezalandırma ve kontrol etme aracı olarak kullanılmasıdır. Sözel şiddet, her şeyden önce kadınların, özgüvenlerini yok etmeyi amaçlayan çok etkin bir saldırı yöntemidir. Şiddet uygulayan erkekler bu silahı iyi tanımakta ve çok iyi kullanmaktadırlar. Sözel şiddet aşağılama, küfür ve hakaretin yanı sıra bazen kadına takılan aşağılayıcı bir isimle, bazen de kadının önem verdiği şeylerle, kadının bedeniyle, dış görünüşüyle alay edilerek sürdürülüyor. Sözel şiddetin varlığına işaret eden bazı davranışlar şöyle belirlenmiştir.(Dintaş, 2008) Azarlar şeklinde ismi ile çağırma, bağırarak korkutma, hakaret-küfür etme, kadının değer verdiği konularda güvenini sarsma ve kadını yaralamak amacı ile bazen öfkeli, bazen sakin tekrarlanan aşağılayıcı sözler. Alay etme küçük düşürücü adlar takma devamlı olumsuz eleştirilerde bulunmak diyebiliriz (Öztürk ve Sevil, 2005).

Cinsel şiddet; cinselliğin bir tehdit, sindirme ve kontrol etme aracı olarak kullanılmasıdır. Cinsel şiddetin varlığına işaret eden bazı davranışlar şunlardır; “kişiye cinsel bir eşyaymış gibi davranmak, aşırı kıskançlık ve şüphencilik göstermek, cinselliği bir cezalandırma yöntemi olarak kullanmak, açıkça karşı cinse ilgi göstermek, kaba kuvvet kullanarak cinsel ilişkiye zorlamak, istenmeyen cinsel pozisyonlara zorlamak, fuhşa zorlamak. Bireyi isteği dışında baskı ya da güç kullanarak cinsel aktiviteye zorlama, zorla öpme, dokunma gibi fiziksel temas cinsel şiddetlerin arasında sayılabilir (Öztürk ve Sevil, 2005).

Cinsel şiddetin öğelerinden birisi de tecavüzdür. Tecavüz genel anlamı ile kişinin kendi rızası dışında zorla cinsel ilişkiye girmek olarak tanımlanabilir. Tecavüz çoğunlukla kadınların ve kızların maruz kaldığı bir şiddet türüdür. Her ne kadar kadınlar evlilik içinde yaşanan bu cinselliği tecavüz olarak adlandırmaları da bu olay kadınların hem

fiziksel hem de psikolojik dengelerinde tehdit unsuru oluşturup zarar verebiliyor. Bu eylem kadınlar üzerinde yaralamalar, istenmeyen gebelikler gibi etkilerin yanı sıra korku, intihar girişimleri gibi psikolojik etkilere de yol açabiliyor.

Ekonomik Şiddet Ekonomik kaynakların ve paranın, kadın üzerinde bir yaptırım, tehdit ve kontrol aracı olarak sistematik bir şekilde kullanılmasıdır. Kadının çalışmasına ya da işinde ilerlemesine engel olmak; maaşına, gelirine veya mal varlıklarına el koymak; çalışmayı reddedip kadının gelirini harcamak; gelirini içkiye kumara yatırmak, ailenin geçimini sadece kadının kazandıklarıyla sürdürmeyi istemek ekonomik şiddet olarak tanımlanabilir.

Başka bir ifade ailenin tüm gelirini kontrol altına almak, ailenin geliri konusunda kadına bilgi vermemek kadının maaşına, gelirine, mal varlığına el koymak kadına çok az harçlık vererek bu az parayla yapılması güç veya imkansız olan şeyleri gerçekleştirmesini istemek. Kadının mülk edinmesine izin vermemek olarak tanımlayabiliriz (Öztürk ve Sevil, 2005).

4.3.5. Şiddetin Kadın Üzerinde Etkileri

Şiddet kadını intihara sürükleyebilmekte, çaresiz bırakarak kadının bunalıma girmesine neden olabilmekte, anne ölümlerini artırmaktadır. Şiddetin fiziksel ve ruhsal sağlık sonuçları sosyal ve duygusal olarak bireyin, ailenin ve toplumun tümünü etkilemektedir. Kısa ve uzun vadede düşünüldüğünde şiddetin etkileri kadının mesleki ve kariyer yaşamını olumsuz etkileyerek veya sona erdirirken, onu yoksulluğa ve ekonomik bağımsızlığını kaybetmeye itecektir. Eğer şiddet aile içinde yaşanıyorsa, aile yaşamı tahrip olurken, çocuklar yoksulluk yaşayacak ve aile yaşamına olan güven ve inançlarını kaybedeceklerdir. Çocukların gelişimi bu yönde olumsuz olacak, sağlıksız, kendine güven duygusundan yoksun nesiller gelecek nesillere aktarılmış olacaktır.

Kadına yönelik şiddetin bedensel etkileri; Vücudun çeşitli kesimlerinde oluşan yara, bereler, morluklar, şişmeler, sıyrıklar, kesikler, kanamalar, yanıklar, kırıklar, göz ve beyin hasarları, iç organ yaralanmaları, bütün bunların sonucunda gelişen çeşitli hastalıklar, kalıcı sakatlanmalar ve nihayet ölüm meydana gelmesi bedensel etkiler olarak sayılabilir. Fiziksel şiddet, cinsel alana yönelikse, cinsel organlarla ve hastalıklarla ilgili bedensel etkiler de ortaya çıkar.

Aile içi şiddetin neden olduğu ruhsal etkiler, bedensel etkilere göre daha önemlidir. Çünkü bedensel etkiler bir süre sonra tedavi edilir ve ortadan kaldırılabilirler. Ancak ruhsal etkilerin, hem tedavisi zordur hem de ruhsal etkiler uzun sürelidir, çoğu kez yaşam boyu devam eder. Aile içi şiddete maruz kalan kadınların psikolojik bozukluklar geliştirme açısından daha büyük tehlike altında oldukları bilinmektedir. Aile içi şiddete uğrayan kadınların ilk şok ve inkâr dönemini atlattıktan sonra, şiddete şiddet ile karşılık verme ve daha sonra da depresyon ve kendini suçlama tutumu takındıkları gözlenmektedir. Dövülen kadınlar bu dönemde çaresizliği öğrenmektedirler. Bilişsel bozukluklar, kendini küçük ve önemsiz görme, sosyal hayattan uzaklaşma, kendine karşı duyduğu güveni ve saygıyı kaybetme gibi etkiler görülmektedir.

Cinsel bakımdan fiziksel şiddete uğrayanlarda oluşan etkiler ise daha ciddidir. Depresyon, korku, çeşitli kişilik bozuklukları, alışkanlık yapıcı madde bağımlısı olmaya yönelme, kendini suçlu hissedip utanma, kendi kendine zarar verme girişimlerinde bulunma ve intihar etme eğilimi bu kişilerde görülen ruhsal etkilerin en önemlileridir (Öztürk ve Sevil, 2005).

Şiddete uğrayan kadınların duygusal olarak etkilenmeleri incelendiğinde kadında bir öğrenilmiş çaresizlik görülür. Öğrenilmiş çaresizlik de kadın olaylar karşısında pasif olduğuna, olayları değiştirmek için yapabilecek bir şey olmadığına inanır ve kendini yalnızlığa iter. Kadın bu süreçte bu durumdan kurtulmak, feraha varmak için, birçok yol denemiştir. Kadın şiddeti durdurmak şiddet ile başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirme becerisi gösteremez. Bu durumda yalnızlaşan kadın kendine şiddeti uygulayan ve en yakını olan çocuklarına zarar verebilir. Kadın bu şiddete son vermediği için ayrıca utanç duymaktadır. Kadın şiddete yalnızca kendisinin maruz kaldığını, başkalarının böyle bir yaşamı olamayacağını düşünerek yalnızlaşır (Baysan, 2003).

4.4. Kadının Korunmasına Yönelik Vakıf Merkezli Çözüm Önerileri

4.4.1. Vakıf Merkezli Kadına Yönelik Meslek Kazandırma Programları

Vakıflar Genel Müdürlüğü ve sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, ticaret ve sanayi odaları, halk eğitim merkezlerinin işbirliği ile meslek kazandırmaya yönelik projeler geliştirilebilir. Bu tür projelerin amacı, düzenlenecek kısa süreli kurslarla yoksul kadınlar ve teknik ve sosyal beceriler kazandırılması ve bu kişilerin daha

nitelikli iş bulmalarına katkı sağlanmasıdır. İstihdama yönelik beceri kazandırma eğitimlerinde konu sınırlaması bulunmamaktadır. Ahşap, tas, toprak, metal işleme, dokumacılık vb. el sanatları veya kentsel alanlar için sekreterlik, ön muhasebe, tesisatçılık, bahçıvanlık, bakıcılık vb. hizmet sektöründe iş bulma güvencesi olan her türlü konu bu kapsamda desteklenebilir. Yoksul kadınlara temizlik hizmetleri eğitimi ile hasta-yaslı, çocuk-bebek bakıcılığı eğitimi verilerek maddi imkanı iyi ailelerle görüşerek bu kadınlara iş verme imkanı sağlanabilir.

4.4.2. Vakıf Merkezli Sığınma Evleri

Tarihsel süreç boyunca evde olan, ya da çalıştığı halde, kendi ayakları üzerinde duracak kadar para kazanamayan, toplumsal hayatta kabul görmeyen kadın, ekonomik açıdan erkeğe bağımlı bir hayat sürdürmek zorunda bırakılmaktadır. Bu zorunluluk sebebiyle, kadın, erkek tarafından aşağılansa da, şiddete de maruz kalsa, yaşadığı evi, ailesini terk edememekte ve şiddete boyun eğmektedir. Şiddet, toplumun her kesiminde ortaya çıkan bir durumdur. Şiddetin en yoğun görüldüğü yer ise, aile içinde ve kadına yöneliktir. Kadın eğitim ve kültür açısından gelişmedikçe kadına yönelik şiddet artarak devam edecektir. Burada belirtilmesi gereken ahlaki ve dini değerlerin artırılarak şiddetin azalması, şiddet eğer devam ediyorsa da kadını kendi ayakları üzerinde durabilmesi sağlanmalıdır.

Aile içi şiddetin en çok yaşandığı ülkelerden biri olan Türkiye, bu konuda yeni yasal düzenlemelere gitmektedir. Avrupa Birliği'nin, "olmazsa olmaz" koşulu olarak öne sürdüğü, "kadın haklarını koruma ve eşitlik" konusu, AB'ye uyum sürecinde olan Türkiye için de, bu konunun güncelliğini korumasını sağlamaktadır. Ülkemizde vakıf merkezli sığınma evleri açılabilir. Bunun öncülüğünü de Vakıflar Genel Müdürlüğü yürütebilir. Bu vakıf sığınma evlerine gelen şiddete uğramış kişilere üç aşamalı bir iyileştirilme süreci başlatılabilir.

Mevcut vakıf gayrimenkulleri sığınma evine uygun olarak restore edilebilir. Ya da yeni projelerle bu sığınma evleri hayata geçirilebilir. Bu sığınma evlerinin bütün masraflarının vakıflarca karşılanması için girişimde bulunabilir. Türkiye'deki mevcut ya da inşa edilmekte olan sığınma evleri, maddi yetersizliklerden dolayı kullanıcı gereksinimlerini karşılayamayacak durumdadır. Sığınma evinin alt katının dükkân olarak kullanılmasının, birbirinden tamamen farklı yapıların bir arada toplanmasının,

belediyelere ait ya da bağışlanmış yapıların, kadın sığınma evi olarak kullanılmasının sebebi de budur.

Sığınma evleri, şiddet görmüş kadının yaralarını saracağı, sağlığına kavuşacağı, iş bulup, yeni bir hayata atılacağı, önemli bir duraktır. Sığınma evleri, maddi ve manevi anlamda kadına yardımcı olur. Vakıf merkezli sığınma evlerinin gerçek anlamda işlev görmesi açısından bu duruma dikkat etmek gerekir. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu sığınma evlerinin bulunduğu ilde kuruluş amaçları kadına hizmet etmek olan vakıflardan yardım alabilir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü sığınma evinin fiziksel olarak oluşturulmasında zengin gayrimenkulleri sayesinde sıkıntı çekmeyecektir. Yerel yönetimler ya da özel kuruluşlardan yardım alınabilmelidir. Bu kuruluşlarla işbirliği yapılabilir.

Sığınma evlerinde gelirin, sürekli ve kesintisiz olması gerekli görülmektedir. Sığınma evinde olması gereken fonksiyonlar: yatak odaları, banyo ve tuvaletler, farklı büyüklüklerde ortak yaşam mekânları, tv odası, mutfak, yemek salonu, eğitim odası (toplantı odası), revir, psikolog odası, ofis birimi, depolar (erzak deposu, kıyafet deposu, eşya deposu), kadınlar için kasa odası (ya da her bir kadın için kilitlenebilir dolap), çamaşır ve ütü odası, çocuk oyun odası, etüt odası, kütüphane, güvenlik, özürü tuvaleti, yüksek katlı ise asansör, ilk kabul odası, bahçe, çocuk oyun alanı olarak saptanmıştır. Mevcut bir binanın dönüştürülmesi ile oluşturulacak ya da çeşitli sebeplerle minimum alan kullanılarak tasarlanmak istenen sığınma evlerinde, bu fonksiyonlar, kullanım zamanları da düşünülerek, aynı mekân içerisinde çözülebilir nitelikte olmalıdır.

Sığınma evinde kadın ve çocuklarının kalacağı ayrı bir yaşam alanı yaratmak önemlidir. Bazı toplumlarda, kadın çocuğu olsa bile, kendini yalnız hissetmemek adına, odayı bir başka kadınla paylaşma ihtiyacı duyabilmektedir. Bu sebeple, bölücü duvarlar, değişebilen oda büyüklükleri, sığınma evinin optimum kullanımı açısından önemlidir. Sığınma evinde belli bir süre olmamalıdır. Belli bir süre konulması güvensizlik meydana getirebilir. Sığınma evindeki şiddete uğramış kadının fiziksel ve ruhsal olarak tamamen iyileşip, bir işe yerleşinceye kadar kişiye tam destek sağlanmalıdır.

Kalanlar için, “geçici mekân” özelliği taşıyan sığınma evlerinde kalan, kadın-çocuk profili ve sayısı belli aralıklarla değişmektedir. Sığınma evi, kullanıcı gereksinmelerine göre, mekânları dönüştürülebilir nitelikte olmalıdır. Vakıflar Bölge Müdürlükleri ucuz

kiralık ev temin ederek, gönüllü kuruluşlar (Vakıflar), topladıkları bağışlarla bu evi yaşanabilir hale getirebilirler. Tarihsel süreç boyunca yaşadığı toplumdan dışlanmış, çalışması engellenmiş, çalışsa bile tek başına ayakta kalacak geliri elde edememiş kadınlar, aile içinde şiddetle de karşılaşınca, sırf yaşamına tek başına veya çocuğuyla devam edememe korkusu ile şiddete boyun eğmek zorunda bırakılmıştır. Vakıflar bu kadını topluma kazandırarak toplum da huzur ve güvenin temin edilmesinde büyük katkı sağlayabilir.

4.4.3. Vakıf Merkezli Kadına Girişimcilik Kazandırma Çalışmaları

Türkiye de girişimciliğin başlangıcı kesin olmamakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar inmektedir. Osmanlı İmparatorluğun son dönemlerinde, ekonomik girişimciler özellikle Yahudi, Rum Osmanlı vatandaşları ticaret ile uğraşmaktaydı. Osmanlı döneminde paşa aileleri tarafından askeri amaçlarla sanayi işleri yapılmış, bu işler genellikle yabancı uzman kişilerce yürütülmüştür.

Girişimci kadın, potansiyel işgücü kaynaklarını kullanarak mal ve hizmet üretiminde, nitelik yönünden bir artış sağlayan insandır. Girişimciyi diğer insanlardan ayıran temel özellikler, kaynaklar hakkında öngörüde bulunmak, iş planlamak insanlar ile çalışmalar yaparak, onları bir organizasyon içerisinde tüketicilerin hizmetine sunabilmesidir. (Arat, 1993) Öncelikle girişimciliğe teşvik edilecek kadınların bu vasıfları sağlaması gerekir.

Türkiye ekonomisinin hızlı ve sürdürülebilir büyümesi için kadınların, işgücüne daha yüksek oranlarda katılması gerekir. Çünkü nüfusun yarısının kendine has yetenek ve becerilerle mal ve hizmet üretimine daha fazla katkı yapması, ekonomiye yeni bir enerji ve dinamizm kazandıracak. Ailelerin gelirlerinin yükselmesi ile artacak tüketim ise ekonomiyi canlı tutacaktır.

Girişimciler yaşadıkları sosyo-ekonomik ortamın ürünüdür. Toplumsal anlamda girişimcilik piyasa ekonomisi içerisinde doğrudan doğruya pazara yönelik ve nakite dönüşebilen faaliyetleri içermektedir. Girişimcilik hususunda, kadınlar bazı engeller ve sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu engeller, kadınların toplumsal kimlik ve yükümlülüklerinden kaynaklandığı gibi, bilgi beceri eğitim organize edememe, yasal engeller finansman temini gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Girişimcilik

konusunda basit ve kolay işlemler geliştirerek kadını girişimciliğe özendirme çalışmaları vakıflar aracılığı ile desteklenmelidir.

Sığınma evlerine başvuran kadınların arasında bu konuda yeteneğe ve gerekli alt yapı eğitimine sahip kişiler arasından seçilerek vakıflar aracılığı ile bir iş dalında üretim yapması sağlanabilir. Bu dolaylı yünden kredi olacağı gibi hazır bir iş kurularak bu kişiye teslim etme yoluna da gidilebilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıflar Bölge Müdürlükleri bünyesinde kadın girişimcileri koruması ve desteklemesi açısından bir vakıf biriminin kurulması yararlı olacaktır. Vakıfların kendi işini kurmak isteyen kadın girişimcilere teşvik ve destek vermek amacı ile Ticaret ve Sanayi Odaları, çeşitli bakanlıklar ile bazı kadın kuruluşları arasında koordinasyon ve işbirliği sağlamada yardımcı olması yarar sağlayacaktır. Bunun örnekleri dünyada gelişmiş bazı ülkelerde mevcuttur. Kadın sorunları ile ilgili olarak kurulmuş çeşitli vakıflar arasında koordinasyon ve iş birliği sağlamak büyük önem taşımaktadır. Girişimci kadınları destekleme ve örgütlemeye vakıflarla işbirliği yapılarak risk sermayesi yatırım fonlarından yararlanma imkânları tanınabilir.

4.4.4. Kadınların Eğitiminde Vakıflar

Yeryüzünde her şey insan için, insanın mutluluğu için; bunu sağlamanın yolu ise, ihtiyaçlara göre düzenlenmiş nitelikli bir eğitimidir. Yaşadığımız sanat, bilim ve teknoloji çağında gelişmelere ayak uyduramayan toplumlarda çeşitli sorunlar yaşanır. Bilgi artışı ve bilinmeyenlerin azaltılmasının yolu eğitimidir. O da herkes içindir. Özellikle kadınlar içindir. Çünkü kadın anne ve eş olarak ailenin ilk temas ettiği öğretmendir. Çocuk kültürel ahlaki dini değerleri ilk olarak annesinden alır. Sevgi, kardeşlik ve sorumluluk gibi duygularını ailede öğrenir. Bu nedenle aile bireyleri arasında kadının eş ve anne olarak önemi büyüktür. Cennet annelerimiz ayağı altındadır (Toptan, 1994:113).

Kadın toplumun bir bireyi olarak, insan olarak da iyi bir eğitim almalıdır. Ülke nüfusunun yarısını kadın oluşturuyorsa, onun eğitimi bilgi ve teknoloji çağında daha büyük önem taşımaktadır. Toplumda sağlıklı ailelerin oluşması için, aile fertleri arasında statü ve rollerin dengeli bir şekilde dağılmış olması gerekir. Ailede kadın, erkek veya çocuk tek başına bir bütün değildir. Ailede her şey eşit olarak birlikte

paylaşılmalıdır. Hiçbir konuda erkek ve kadın üstünlüğünün benimsenmesini düşünemeyiz.

Yapılan araştırmalara göre annelerin küçük yaşlardan itibaren erkek çocuklarına, kız çocuklarından daha fazla hak tanıdığı ve onları kızlara göre daha serbest yetiştirdiğini göstermektedir. Erkek çocukların olumsuz davranışları onaylanmakta, kız çocuklarının davranışları kısıtlanmaktadır. Bu durumda öz güvenden yoksun bir kadın topluluğu yetişmesini sağlamaktayız. Kadın olsun erkek olsun bireylerin ilk eğitimlerini annelerinden aldıkları bilinen bir gerçektir. Bu temel eğitim çocukluk, gençlik dönemine hatta bazen daha ileri yaşlara kadar devam etmektedir. Bu nedenle kadınların ve özellikle annelerin bir yandan eğiticilik görevlerini diğer yandan ailesine, çevresine ve ülkesine karşı görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilmeleri için iyi bir eğitim almaları gerekir. İyi eğitilmiş kadın topluma faydalı insan kazandırır (Yüceer, Eray, Çakar, 1994:128). Çocuğun aile içerisinde almış olduğu ahlaki terbiye görgü kuralları, onu yaşamı boyunca direkt olarak etkilemektedir. Eğitim ve görgünün yanı sıra çocuğun ileri yaşamında başarılı olması için ailenin büyük etkisi vardır.

Ailedeki eğitim, bireylerin her yönü ile gelişmelerinde, kültür sahibi olmalarında, içinde yaşadığı toplumun değerlerini koruyarak sürekliliğini sağlamada büyük önem taşır. Böylece, yeni nesillerin arzulanın doğrultuda yetişmeleri ve yeni değerler geliştirebilmeleri sağlanmış olur. Hızla gelişen ve değişen toplumlarda aile toplumdaki değişimlerin bazılarında uyum gösterirken, bazılarında karşı çıkmak zorunda kalmaktadır. Fakat aile kurumu başlangıçta karşı olduğu uygulamalara daha sonraki süreçte esnek davranarak kabullendiğini gösterebilmektedir.

4.5. Yaşlıların Rehabilitasyonunda Vakıflar

4.5.1. Yaşlılık Kavramı

Yaşlılık, yaşam sürecinin, çocukluk, gençlik, erişkinlik gibi doğal ve zorunlu bir çağıdır. Yaşlı sağlığının korunmasıyla ilgili olarak Kiev'de 1963 yılında gerçekleşen Dünya Sağlık Örgütü toplantısında, yaşlılığa ilişkin bir sınıflandırma sistemi ortaya konulmuştur. Bu sisteme göre 45-59 arası "orta yaş", 60-74 yaş arası "yaşlı" ve 75'in üzeri "ileri yaşlı" kabul edilmiştir. Günümüzde yaşlılık sınırını birçok kaynak 65 olarak kabul etmektedir (Erdil, 2004:59). Ancak Birleşmiş Milletlerin yaşlılıkla ilgili

yayınladığı raporlarda 60 yaş kronolojik yaşlanma sınırı olarak belirtilmektedir. Yaşlanma sürecini birincil, ikincil ve üçüncül yaşlanma arasında ayırım yapmak önemlidir.

1.Birincil Yaşlanma: Bir türün bütün üyelerinde ortaya çıkan aşamalı, kaçınılmaz, yaşa bağlı değişimleri içermektedir. Genetik programlamaya göre orta yaşlara doğru insanda ya gençlik genleri durur ya da yaşlılık genleri harekete geçer. Zaman ayarlama kuramına göre, hipotalamusun içindeki biyolojik saat pitüiter bezine gönderdiği sinyalleri azaltmaya başladığında bedenin hormon dengesi bozulmakta ve yaşlanma başlamaktadır. Bağışıklık mekanizması kuramına göre, bağışıklık sistemi yabancı maddeleri ve anormal hücreleri tanımakta güçlük çekerek bedene saldırmaya baslar ve yaşlanma baslar. DNA'nın onarımı kuramına göre, bedenin DNA'yı onarma yeteneğinin metabolizma sırasında ya da kirlenme ve radyasyonla temas sonucunda ortaya çıkan yıkımla bas edemediği varsayılmaktadır. Kopya yanlışlarının birikmesi kuramına göre, biyolojik yıkımın hücredeki protein sentezi sırasında yapılan yanlışların sonucu olduğu varsayılmaktadır. Metabolik artıklar kuramına göre, organizmaların hücrelerinin metabolizmanın artık ürünleriyle yavaş yavaş zehirlenir ya da işlevleri bozulması sonucu yaşlanmaktadırlar (Onur, 1995).

2.İkincil Yaşlanma: İnsanların çoğunda ortaya çıkar ama evrensel ya da kaçınılmaz değildir. Bu tür yaşlanma, hastalığı, kullanımı bırakmayı ya da kötü kullanımı içeren yaşam boyu bir sürecin sonucudur. Birçok yaşlı insan sırf artık yeteneği olmadığına ya da kendisine iyi gelmeyeceğine inandığı için egzersizi bırakmaktadır. Böylece bedenlerini kullanmadıkları için ikincil yaşlanmanın etkilerini çabuklaştırmaktadırlar. Birincil yaşlanmanın etkileri konusunda bugünkü koşullarda hiçbir şey yapılamamaktadır ama ikincil yaşlanmanın etkileri geciktirilebilir, yavaşlatılabilir hatta durdurulabilir.

3.Üçüncül Yaşlanma: Yaşamın sonunu haber veren hızlı, sonul bozulmadır. Sağlıkta, toplumsal yaşamda, bilişsel işleyişte yaygın değişimlerden hem nicelik hem nitelik açısından farklıdır. Yaşamın büyük bölümü artık uykuda geçmektedir, ölümün gelmesi yakındır (Onur, 1995). Fizyolojik bir süreç olan yaşlılık, biyolojik, psikolojik, ekonomik ve sosyal değişkenlerden en yoğun etkilenen yaşam evresidir. Uysal ise yaşlılığın

biyolojik, psikolojik ve sosyolojik boyutu kapsamış olmasından kaynaklandığını belirtir. Bu üç yaşlılık;

1. Biyolojik Yaşlılık: Gelişim süreci içinde vücut organları ve sistemlerindeki yapısal ve işlevsel değişimdir.
2. Psikolojik Yaşlılık: Kişinin gelişim süreci içinde deneyimlerinin artmasına bağlı olarak oluşan davranış değişiklikleri ve uyumsal davranış kapasitesidir.
3. Sosyolojik Yaşlanma: Yaşam boyunca kişinin toplumsal rolleri ve statüsü, beklentileri ve normlarının değişmesi ile ilgilidir Bu üç yaşlanma boyutunun dışında Kutsal, kronolojik yaşlanma ve patolojik yaşlanmadan söz etmektedir. Kronolojik yaşlanma, geçen zamana göre bir yıllık 3 birimler esas alınarak yapılan yaşlılık tanımını belirler ve toplumda bunun karşılığı yaştır. Patolojik yaşlanma ise normal yaşlanma süreci ile etkileşen patolojik olayların tümünü kapsamaktadır. Demografik yaşlanma ise, bir toplulukta yaşlı olarak tanımlanan bireylerin oransal olarak artış göstermesidir (Onur, 1995).

Yaşam beklentisi kavramı, bir bireyin doğumundan itibaren ne kadar yaşayacağına ilişkin beklentiyi dile getirmektedir. Gelişmiş ülkelerde yaşam beklentisi daha uzundur yani 65 yaş ve daha üstündeki insanların oranı diğer ülkelerinkinden daha fazladır. 1900 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşam beklentisi 47 yıl idi; 1989'da kadınların 78,8, erkeklerin 71,9 yıl idi. Birleşik Devletler Nüfus Bürosu'nun verilerine göre şimdiki yaşam beklentisinin 2080 yılında 81,2 yıla çıkması beklenmektedir (Onur, 1995). Nüfus artış ve doğurganlık hızlarının azaltılması, bilim ve teknolojilerdeki hızlı gelişmelerin sağlık hizmetlerinin daha yaygın bir şekilde toplumun her kesimine ulaştırılması, bebek ve çocuk ölümlerinin azaltılması gibi nedenlerden insan ortalama ömrü gittikçe uzamaktadır. Yaşam süresinin uzaması, tıptaki sağlanan gelişmeler, teknolojik ilerlemelerin sağladığı yaşam koşullarındaki iyileşmeler insan organizmasının yaşlanması anlamına gelmektedir. "1987 yılında 'Dünya Sağlık Örgütü Yaşlı Sağlığı Uzmanlar Komitesi' 2000 yılında dünyadaki 600 milyon yaşlı bireyin yaklaşık 2/3'ünün gelişmekte olan ülkelerde yaşadığını belirtmiştir. Dünya genelinde 60 yaş ve üzerindeki nüfusun 2025 yılında 1,2 milyara, 2050 yılına kadar 2 milyara ulaşması beklenmektedir. Gelişmiş olan ülkelerde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı % 12-18 arasında görünmektedir. Ülkemizde ise 1985 nüfusunun % 4,2'sini,

1990’da % 4,3’ünü, 1995’te % 4,7’sini, 2000 yılında % 5,6’sını 65 yas ve üzeri nüfus oluşturmaktadır. Bu oranın 2010 yılında ise % 7,1 olması beklenmektedir” (Erdil , 2004).

4.5.2. Yaşlıların Sosyal Sorunları

Yaşlı bireylerin günümüzde en önemli sorunları arasında parasal güvence yokluğu, bakım ihtiyacı ve yalnızlık yer almaktadır. Geleneksel geniş aileden çekirdek aileye geçiş ile birlikte aileler küçülmüş, yaşlıların bakım sigortası olarak görülen genç kuşaklar kendi çekirdek ailelerini kurup, ana-baba kuşağından uzaklaşmış böylelikle yaşlılık, önemli ekonomik ve psiko-sosyal sorunların yaşandığı bir dönem haline gelmiştir.

“Ayrıca sosyo ekonomik statü kaybına uğrama, özellikle sakatlanmalarda veya ileri yaşlılıkta başkalarına sürekli olarak bağımlı olarak yaşama” yaşlı insanların en önemli sorunları arasında yer alır (Seyyar, 2006c:193).

4.5.3. Yaşlılara Yönelik Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar

Ülkemizde sosyo-ekonomik yaşamdaki hızlı değişmeye paralel olarak sosyokültürel yapıdaki hızlı dönüşüm, ailenin işlevi ve yaşam tarzında önemli değişimler yaratmış, bu süreç de yaşlının aile içindeki yeri, önemi, gücü ve otoritesini geniş ölçüde azaltmıştır. Özellikle sosyal güvenlik kapsamı dışında kalan maddi güvenceden yoksun, yoksul ve kimsesiz yaşlıların bakım sorunu geleneksel üretim ilişkilerinin değişmesine paralel olarak geleneksel yardım anlayışını aşmıştır. Artık toplum yoksul ve kimsesiz yaşlıya bakmayı külfet olarak görmekte ve bunu devletten beklemektedir çünkü toplumsal değişimle birlikte geleneksel değerler sistemi ve buna bağlı olarak yaşlıyı korumaya ilişkin toplum kültürü de erozyona uğramaktadır (Danış, 2010). Yoksula, düşküne, kimsesiz yaşlıya yardımı öngören geleneksel değerler ve kurumlar yerini yeni değerler ve kurumlara bırakmaktadır.

4.5.3.1. Yaşlı Bakımı ve Vakıf Evi

Vakıflar Genel Müdürlüğünün Bölge Müdürlükleri ile o ilin yerel yönetimleri işbirliği içerisinde yaşlılara yönelik vakıf sığınma evleri oluşturulabilir. Vakıf sığınma evleri diğer sığınma evlerinden ayrı olarak yaşlıların bilgi ve deneyiminden yararlanmaya

dönük projeler geliştirilebilir. Bu evlerde özellikle yaşlıların manevi açıdan yaşlılığın bir kaçınılmaz bir süreç olduğunu anlatabilecek sosyal hizmet uzmanı, din görevlisi görevlendirilebilir. Yaşlılık sürecinde bu sığınma evlerinde bu kişilerin toplum tarafından dışlanmadığını hissettirmek için meslek gruplarına göre fikirlerinden yararlanılması için çeşitli etkinlikler düzenlenebilir. Mesleğinde ileri düzeye gelmiş yaşlı kimselerin bilgi birikiminden yararlanılması için konu ile ilgili seminerlere katılması sağlanabilir. Vakıflar Genel Müdürlüğü oluşturulan bu sığınma evlerinin çeşitli ihtiyaçlarını karşılamada finansman sağlayabilir.

Vakıf Haftası etkinliklerine yaşlı insanları dahil edilmesi, onların toplumun bir parçası olduğunun bu etkinliklerde dile getirilmesi, yaşlılığın ne anlama geldiği yönünde önem kazanmaktadır. Ortak oluşturulan sığınma evlerinde sağlık müdürlüğü ile işbirliği yapılarak yaşlı insanların fiziksel rahatsızlıkları burada muayene edilebilir. Kişi kendi evinde kalıyorsa Vakıflar Genel Müdürlüğü aracılığı ile araç sağlanarak yaşlı kişinin bakım evine ulaştırılması sağlanabilir. Vakıf bakım evinde yaşlıların kendi sorunlarını paylaşabilecekleri, bir araya gelerek etkileşim kurabilecekleri sosyal grup çalışmalarının yürütülebileceği mekanlar oluşturulmalıdır. Vakıf bakım evinde yaşlıların çeşitli kültür etkinliklerine katılması sağlanmalıdır. Böylece onların kendisini daha rahat etmesi için ortam sağlanmış olacaktır.

4.5.3.2. Vakıf Aracılığı İle Evde Bakıma Destek

Kendi ev ortamında bakım almayı isteyen fakat yakınları tarafından verilemeyen sağlık, ekonomik ve sosyal pek çok hizmetlerin Vakıflar aracılığı sağlanması mümkündür. Ülkemizde evde bakım kavramı çok yeni sayılmaktadır. Bu nedenle yaşlılıkta evde bakıma yönelik yeterli bir yapılanmadan söz edilememektedir. Ayrıca yaşlılıkta çıkabilecek problemlerin sadece fizyolojik değişimler ya da hastalıklardan profesyonel evde bakım hizmetlerin yaygınlaştırılması, bakım veren aile bireylerinin ve gönüllülerin profesyonellerce desteklenmesi ve gözlemlenmesi vakıflar tarafından sağlanabilir. Vakıfların sağladığı finansman ile yaşlıların evde bakımının önemi günlük yaşam aktivitelerini ve ihtiyaçlarını herhangi bir bağımlılık olmadan ya da minimum yardım ile sürdürebilmelerini sağlayacak bir ortam oluşturulabilir.

Geleneksel aile yapımızda yaşlılarımıza aileleri bakmakla yükümlüdür. Şartların değişmesi ile günümüz büyük şehirlerinde aileler yaşlı yakınlarını dışlamakta onları

kendileri eli huzur evine götürebilmektedir. Vakıflar eli ile yapılacak olan yaşlı bakımında genel de yoksulluktan dolayı temel bakımlarını sürdüremeyen yaşlılara öncelik verilmelidir. Bunların günlük bakımı için sağlık hizmetinin, fiziksel ihtiyaçlarının sağlanmasına yönelik vakıf merkezli çözümler getirilebilir. Ayağa kalkması mümkün olmayan özürlü yaşlılar için aileden birisinde yaşlı yakınına bakması için asgari ücretten maaş bağlanabilir. Evde bakım modeli ile yaşlı kişi kendine daha rahat hisseder. Bu da iyileşme sürecine katkı sağlayabilir.

4.6. Engellilerin Korunmasında Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar

4.6.1. Türkiye’de Engelli Kavramı

Türkiye de I. Özürlüler Şurası Ön Komisyon Raporunda “Hastalık neticelerine dayanan ve sağlık yönüne ağırlık veren” bir tanımlama ve sınıflandırma yapılmış ve engelli olma kavramı için “yetersizlik, sağlık bakımından psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapı ve işlevlerdeki noksanlık”, “özürlülük herhangi bir aktiveyi normal tarzda ya da normal kabul edilen hudutlar içerisinde gerçekleştirmedeki kısıtlılık, yetersizlik durumu”, “engellik, bir yetersizlik ya da özür gerekçesi ile yaşa cinsiyete toplumsal ve kültürel etmenlere bağlı olarak fertten beklenen rollerin kısıtlanması, yerine getirilememesi durumu olarak” üç değişik tanımlama yapılmıştır (ÖZİDA, 1999).

Hangi sebeple ve hangi oranda olursa olsun, fiziki ya da zihni-ruhi yapılarında bir noksanlığı veya bozukluğu olanlara genel manada engelli denilmekte ve genelde söz konusu kavram, doğum öncesinde doğum esnasında ve doğum sonrasında olumsuz koşullardan oluşmaktadır.¹⁶

Engellilik olgusu da; doğuştan veya sonradan olma herhangi bir hastalık ya da kaza sebebiyle bireyin bedensel, zihinsel, ruhsal duygusal ve toplumsal işlevlerinde spesifik bir nispette sürekli bir azalma ve kayıplara neden olan uzuv eksikliği ya da bozukluğu neticesinde yaşama gereklerine adapte olma ve günlük gereksinimlerini, karşılamada zorluk çekme hali olarak tanımlamak mümkündür (Enez, 2001:39).

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz Sakatlara Yönelik Hizmetler Raporu Ankara, 1995

4.6.2. Sosyal Politika Bağlamında Engelliler

İnsanlık tarihi boyunca, var olagelmiş ancak özürhüherin yaşamış olduğu sorunların çeşidi ve niteliği her dönemde farklılıklar göstermiştir. Özürhüher yaşamış olduğu çağa, mevcut durumuna, Toplumun bilinç düzeyleri ya da inançlarına bağlı olarak oldukça farklı şekillerde algılanmış ve ona göre de bir davranışla karşı karşıya kalmışlardır. Hitler dünyasında bozuk ırk, orta çağda ise özürhü insan lanetli olarak görülerek en ağır cezalara çarptırılmıştır. Yirminci yüzyılın ortalarından sonra sosyal devlet yapısına kavuşan Batı ülkeleri geçmişin günahlarını çıkarmak istercesine, değişik alanlarda özürhülere birçok sosyo-ekonomik haklar tanımaktadır. Özürhüler adına bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, kötü ekonomik gidişatın devam etmesi ile özellikle ağır derecede özürhü ve genelde yaşlı bakıma muhtaç kişileri rahatsız eden üzücü teşebbüsler ve düşündürücü gelişmeler yaşanmaktadır (Seyyar,2010).

Birinci Dünya Harbinin ardından birçok ülkede, sayıları yüz binleri bulan sakatın, tıbbi ve mesleki yönden rehabilite edilmeleri bu politikalar kapsamında önem kazanmıştır. Bu amaçla kurulan rehabilitasyon merkezlerinde sakatların sakatlıkları ile yaşamaları ve bunu kabullenerek sosyal yaşama dair adaptasyon sürecine katkı sağlamayı amaçlamışlardır. Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşından sonra da sakatlar sosyal politikaların birinci önceliği olmuşlardır (Altan, 2004).

Gelişmiş batı toplumlarında konjonktür çerçevesinde meydana getirilecek olan geniş ölçekli sosyal politikalar, toplumda saptanan hemen hemen bütün gediklerin ve aksaklıkların giderilmesine ilişkin olarak planlanmaktadır. Özellikle toplum bünyesindeki, engellilerin desteklenmesi bakımından sosyal politika uygulamaları oldukça önemlidir. Söz konusu dezavantajlı gruplar ise; salt işverene karşı daha zayıf konumda olan emek kesimi değil, aynı zamanda engellilerde sosyal politikanın sahasını oluşturmaktadır.

Engelli vatandaşlar açısından genelde “sosyal güvenlikle ilintili, özelde “istihdam sahalari” bağlamında politikalar üretirken normal engelsiz olarak kabul edilen bireylerden daha imtiyazlı ilkelerin tesis edilmesi gerekmektedir. Bu bakımından engellilere yönelik sosyal politikaların çözümlenmeye çalışılması engellilik kavramının anlaşılmasında öne çıkan problemleri ya da modernlik algılamasına indirgemenin temel

boyutlarını vermektedir.¹⁷ Birleşmiş Milletler “Kurumsal Ölçekte ve sosyal politika bağlamında engelliler politikasının yol haritasını çizdiğini ifade etmektedir. Buna göre BM. Engelli vatandaşlara ilişkin politika konularını şu cephelerden oluşturduğunu belirtmektedir. İstihdam, eğitim, gelir temin etme ve sosyal güvence, erişebilirlik, aile hayatı ve ferdi entegrasyon, kültür, Eğlence-Spor, din şeklinde sıralamak mümkündür.

Tablo 9. Türkiye de Engellilere İlişkin Sayısal Veriler

	Toplam özürlü nüfus Total disabled population			Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürlü nüfus Orthopedically, seeing, hearing and mental disabled population			Süreğen hastalığa sahip olan nüfus Population having chronic illnesses		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Türkiye-Turkey	12,29	11,10	13,45	2,58	3,05	2,12	9,70	8,05	11,33
Yaş grubu Age group									
0-9	4,15	4,69	3,56	1,54	1,70	1,37	2,60	2,98	2,20
10-19	4,63	4,98	4,28	1,96	2,26	1,65	2,67	2,72	2,63
20-29	7,30	7,59	7,04	2,50	3,34	1,74	4,80	4,24	5,30
30-39	11,44	10,43	12,42	2,56	3,18	1,95	8,89	7,26	10,46
40-49	18,07	15,15	21,08	2,65	3,29	1,99	15,43	11,86	19,09
50-59	27,67	22,56	32,67	3,23	3,73	2,74	24,44	18,83	29,94
60-69	36,96	31,60	42,02	5,14	5,65	4,65	31,82	25,95	37,37
70+	43,99	39,77	47,77	7,89	8,45	7,38	36,10	31,32	40,39
Bilinmeyen Unknown	11,68	6,30	14,17	0,34	0,53	0,25	11,33	5,77	14,09
Yerleşim yeri									
Kent -Urban	12,70	11,38	13,99	2,20	2,60	1,81	10,49	8,78	12,18
Kır-Rural	11,67	10,69	12,63	3,16	3,74	2,59	8,50	6,95	10,04
Bölge-Region									
Marmara-Marmara	13,13	11,66	14,59	2,23	2,60	1,87	10,90	9,05	12,73
Ege-Aegean	11,86	10,69	13,00	2,59	3,15	2,05	9,27	7,55	10,95
Akdeniz Mediterranean	12,16	11,15	13,15	2,60	2,99	2,21	9,56	8,16	10,93
İç Anadolu Central Anatolia	12,52	10,78	14,23	2,60	3,01	2,20	9,92	7,77	12,03
Karadeniz Black Sea	12,98	11,62	14,32	3,22	3,66	2,80	9,76	7,97	11,52
Doğu Anadolu East Anatolia	11,80	11,29	12,30	2,53	3,18	1,90	9,26	8,10	10,41
Güneydoğu Anadolu Southeast Anatolia	9,90	9,86	9,94	2,72	3,45	1,99	7,18	6,41	7,96

Kaynak: TÜİK 2008

¹⁷ Engelliler politikasının “sosyal politika” cephesinden kurumsal açıdan değerlendirilmesi hususunda ayrıntılı bilgi için bkz Ali Seyyar, Sosyal Siyaset Açısından Özürlülüğe Karşı Mücadele, İstanbul Türdav Basım Yayım 2001, Ali Seyyar, Sosyal Siyaset Açısından Özürlüler Politikası İstanbul Türdav Basım Yayım 2001

Türkiye de engelli sayısı azımsanamayacak oranda yüksek olduğu gibi, söz konusu kesim sosyal dışlanma tehlikesine açık kesimi oluşturmaktadır. Engelli kesimin yüksek olması ilgilenilmesi gereken geniş bir sosyal grubun varlığını göstermektedir. TÜİK tarafından 2002 yılında gerçekleştirilen Türkiye engelliler araştırmasına göre engelli olan nüfusun toplam nüfustaki oranı % 12.29 olarak belirtilmiştir. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin oranı % 2.58 yaklaşık 1,8 milyon kişi, kronik hastalığı olanların oranı %9.70 yaklaşık 6,6 milyon kişi anlamına gelmektedir. Engelli olma oranları yaş grubu bazında incelendiğinde, her iki grupta da ileri yaşlarda artmaktadır. Ancak bu artış kronik hastalığı olanlarda diğer engelli grubundakilere göre daha fazladır. 0-9 yaş grubunda ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel özürlü olanların oranı % 1.54 iken, 0-9 yaş grubunda kronik hastalığı sahip olanların oranı 2,60 tır. Bu oran ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli olanlarda 50-59 yaş grubu kronik hastalığı olanlarda, ise 20-29 yaş grubunda yaklaşık iki katına çıktığı gözlemlenmektedir. Türkiye de engelli sayısının nüfusa olan oranı oldukça yüksektir. Engelli vatandaşların da normal insanlar gibi, tüm sosyal ve iktisadi haklardan eşit seviyede hatta pozitif ayrımcılık gözeterek faydalanması gerekmektedir. Bugün Türkiye de yaklaşık 8.5 milyon engelli nüfusun 1 milyon 158 bini 18 yaşın altındadır. Bu genç engelli toplumun %4.18 i eğitim imkânı bulabilmektedir. Okul çağındaki çocukların, %96 sı ise; eğitim alamamaktadır (ÖZİDA, 1999). Bunun sebebi ise, acı ama gerçek, okula gidebilecek bedensel engellilere mimari özelliklerin uygun olmamasıdır. Ayrıca bu 8.5 milyon engellilerin içerisinde istihdam edilen engellilerin sayısı 100 bin kadardır.

Sosyal politika bir toplumda sosyal sorunlar açısından farklılaşma gösteren birtakım nüfus gruplarının fırsat eşitliği, sosyal adalet, sosyal güvenlik, gibi gereksinimlerinin, insan hak ve özgürlükleri temelinde ve toplumsal bütünleşmeyi göz ardı etmeyecek biçimde bir dizi önlem ve eylem vasıtası ile gerçekleştirilmesini amaçlar. Maddi yoksunluk fiziksel yoksunluk, ruhsal ya da duygusal yoksunluk bilişsel yoksunluk, kişiler arası ilişki yoksunluğu, fırsat yoksunluğu, bireysel haklar yoksunluğu, sorunlardan etkilenen bu nüfus grupları arasında özürlüler, önemli bir yer kaplamaktadır. Politika alıştırma sürecinde sorunun çözümü, için ne tür müdahalelerin, gerekli olduğu, özürlülerin hangi hizmet programlarından yararlanacağı, hizmetlerin nasıl örgütlenip, finanse edileceği politik kararlara kimlerin katılacağı politika uygulama

başarılarının nasıl ölçüleceği ve buna benzer konular önem taşımaktadır (ÖZİDA, 1999).

Devlet, çatısı altında bulunan her kesimin gereksinimini karşılayan, bireyi ve toplumu mutlu ve güvenli bir şekilde yaşatma görevini üstlenen örgüttür (Baran, 2003). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile bütün yurttaşların; korunma, katılım, istihdam, çalışma ortamında korunma, eğitim ve toplumla bütünleşme hakları güvence altına alınmıştır.

Engelliler politikasını yansıtan eğitim, sağlık, istihdam ve topluma tam katılım konularındaki yasaların içeriklerinde engellilerin haklarının korunduğunu görmekteyiz. Ancak bu yasaların uygulamaya yansımada pek çok aksaklığın olduğu bir gerçektir. Türkiye Cumhuriyeti “sosyal bir hukuk devleti”dir. Sosyal hukuk devletinin özünü ise, insanın engelli olsun olmasın onurlu bir yaşam sürmesini güvence altına almak, kişiliğinin özgürce gelişmesinin koşullarını sağlamak oluşturur. Bu sosyal devletin başta gelen temel görevlerindedir. Sosyal devletin sosyal refah politikasının temel ilkelerinden biri de, konuya ilişkin uygulamalardan tüm toplum kesimlerinin yararlanmasını sağlamaktır. Bu bağlamda, sosyal devlet olmanın şartı olarak kalkınma stratejisinde engellilerle ilgili politikalar; sağlık, beslenme, aile, gençlik, çocukluk, eğitim, konut, istihdam, topluma uyum ve korunma, ulaşım, sosyal güvenlik konularını kapsamaktadır (TCBÖİB, 1999:79).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 42. maddesinde; “Kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz” ifadesi ve 61. maddesindeki “sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler” ifadesinin açıklama kısmında “devlet engellilerin korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayacak tedbirleri alır” ifadesiyle engellilerin de diğer insanlar gibi toplumsal, sosyal ve ekonomik haklara sahip olduğu vurgulanmaktadır. Yine Anayasamızın 49. maddesi, “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir” demektedir. Aynı maddenin açıklama kısmında “...işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam oluşturmak ve çalışma başarısını sağlamak için (devlet) gerekli tedbirleri alır” denmektedir.

Anayasanın ilgili maddeleri başta olmak üzere çeşitli yasalar; engellilerin eğitimlerini, çalışma yaşamlarını, istihdamlarını, devlet memuru olma koşullarını, sosyal güvenlik ve sosyal yardım sistemlerinden yararlanma koşullarını ve mesleki iyileştirme vb.

hizmetlerini düzenlemektedir. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu, 3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanunu, 4857 Sayılı İş Kanunu, 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname başta olmak üzere pek çok kanun, kanun hükmünde kararname, yönetmelik, genelge ve tebliğlerle engellilerin hakları düzenlenmiş ve güvence altına alınmıştır. 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda "özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır" denilerek engellilerin eğitim hakkı güvence altına alınmıştır.

3308 Sayılı Mesleki Eğitim Kanununun 39. Maddesinde "Bakanlık, özel eğitime muhtaç kişilere iş hayatında geçerliliği olan görevlere hazırlayıcı özel meslek kursları düzenler. Kursların düzenlenmesinde ve uygulanmasında bu kişilerin ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri dikkate alınır. Kurslara katılanlar kursa devam ettikleri sürece bu Kanunun çırak ve öğrencilere verdiği haklardan yararlanır" ifadesine yer verilmiştir. Engelliliğin önlenmesi, engellilerin sağlık, eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım ve sosyal güvenliğine ilişkin sorunların çözümü ile her bakımdan gelişmelerini ve önlerindeki engelleri kaldırmayı sağlayacak tedbirleri olarak topluma katılımlarını sağlamak ve bu hizmetlerin koordinasyonu için gerekli düzenlemeleri yapmak amacıyla 2005 yılında Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun'un özellikle ve 15. Maddeleri engellilerin mesleki rehabilitasyon, istihdam, eğitim ve öğretim hizmetlerini düzenlemektedir. İlgili maddelerden bazıları aşağıdaki gibidir:

"Madde 13.- Özürlülerin yeteneklerine göre mesleğini seçme ve bu alanda eğitim almak hakkı kısıtlanamaz.

Özürlülerin yetenekleri doğrultusunda yapabilecekleri bir işte eğitilmesi, meslek kazandırılması, verimli kılınarak ekonomik ve sosyal refahının sağlanması amacıyla mesleki rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanmasının sağlanması esastır.

Madde 14.- İşe alımda; iş seçiminden, başvuru formları, seçim süreci, teknik değerlendirme, önerilen çalışma süreleri ve şartlarına kadar olan safhaların hiçbirinde özürlülerin aleyhine ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz. Çalışan özürlülerin aleyhine sonuç doğuracak şekilde, özüyle ilgili olarak diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz.

Madde 15.- Hiçbir gerekçeyle özürlülerin eğitim alması engellenemez. Özürlü çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve özürlü olmayanlarla eşit eğitim imkanı sağlanır.

573 Sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname’de, özel eğitim gerektiren bireylerin, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda, genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esaslar düzenlenmiştir.

4857 Sayılı İş Kanunu ile özürlü, eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma zorunluluğu ve esasları düzenlenmiştir.

İş Kanunu’nun 30.maddesinde özürlü, eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma zorunluluğunu şu şekilde ifade edilmiştir. “İşverenler elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları işyerlerinde her yılın Ocak ayı başından itibaren yürürlüğe girecek şekilde Bakanlar Kurulunca belirlenecek oranlarda özürlü ve eski hükümlü ile 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun ek 1 inci maddesinin (B) fıkrası uyarınca istihdamı zorunlu olan terör mağduru işçiye meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Bu kapsamda çalıştırılacak işçilerin toplam oranı yüzde altıdır. Ancak, özürlüler için belirlenecek oran, toplam oranın yarısından az olamaz. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır.”

Yine İş Kanunu’nun 101. maddesin de özürlü ve eski hükümlü çalıştırma zorunluluğuna aykırılık durumunda uygulanacak yaptırımı şöyle ifade edilmiştir: “Bu kanunun 30. maddesindeki hükümlere aykırı olarak özürlü ve eski hükümlü çalıştırmayan işveren veya işveren vekiline çalıştırmadığı her özürlü ve eski hükümlü ve çalıştırmadığı her ay için yedi yüz elli milyon lira (yedi yüz elli TL) para cezası verilir. Kamu kuruluşları da bu para cezasından hiçbir şekilde muaf tutulamaz.” Ülkemizdeki yasal düzenlemeler, engellilerin toplumla bütünleşmelerini ve istihdamlarını sağlamak için imkânların kullanılmasında ve uygulamalarda bu kişilere eşitlik getirilmesini gerekli kılmaktadır (Yener, 1992).

4.6.3. Zihinsel Engelli Bireylerin Mesleki Eğitimleri ve İstihdamları

Mesleki eğitim, çocukluk döneminden başlayarak, ergenlik döneminin sonuna kadar şekillenen bir süreçtir. Bu süreç içerisinde bireyler, aldıkları eğitim, aile ve çevre ile etkileşim sonucunda gelecekte hangi mesleğe yönelecekleri konusunda bir karara varırlar. Bu karar doğrultusunda bir eğitimden geçerler. (Özürülüler Şurası, 1999) Engellilerin, engelliliklerinin giderilmeye çalışılması veya bunun mümkün olmadığı hallerde onlara yaşamlar için gerekli maddi ve manevi olanakların sağlanması gerekmektedir. Ancak bundan daha da önemlisi; bu kişilerin çalışma hayatında yer almalarını sağlamaktır. Bu engellilere yardımcı olmanın en akılcı yoludur (Ekmekçi, 1987)

Engelli bireyler, çocukluktan başlayıp ergenlik döneminin sonuna kadar geçen süre içinde bir mesleğe karar verme konusunda bazı engellerle karşı karşıyadır. Bu engeller, bireyin özründen kaynaklandığı gibi, bireyi mesleğe hazırlayan uygun programların olmayışından da kaynaklanabilir. Bu nedenle engellilerin, uygun bir mesleğe yönltilmeleri bakımından hangi eğitim kademesinde olursa olsunlar, okuldan işe geçişte özür ve özelliklerine uygun bir işe yerleşebilmeleri ve bu işte en yüksek potansiyele ulaşabilmeleri için uygun mesleki rehberlik ve programlardan geçmeleri gerekmektedir (I. Özürülüler Şurası, 1999). Toplumdaki her insan gibi zihinsel engelli bireylerinde var olan potansiyellerine dayalı olarak yaşamlarını bağımsız bir şekilde devam ettirmelerinin temel şartı; herhangi bir iş ve meslek alanında o iş ve mesleği en iyi şekilde yapabilecek düzeye ulaşmalarıyla mümkündür. Bu noktada da karşımıza mesleki eğitim gerekliliği çıkmaktadır (Cavkaytar, 1999).

Sosyal yaşamın iş değeri üzerine kurulu olduğu düşünülduğünde zihinsel düzeyi ne olursa olsun herkesin bir iş ve meslek alanında yaşamını devam ettirebilecek kadar bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmasını gerektirmektedir. Bu nedenle zihinsel engellilerin eğitiminde bağımsız yaşam becerilerinin en üst basamağı olan mesleki becerilerin kazandırılmasına özel önem verilmektedir. Eğitim bütünlüğü içerisinde özürülülerin de diğer bireylerle birlikte mesleki eğitim olanağından yararlanmaları ve ülkenin ihtiyaç duyduğu kalifiye birer eleman olarak yetiştirilmesi günümüz çağdaş toplumları tarafından benimsenen ve kabul gören bir anlayıştır (I. Özürülüler Şurası, 1999).

Özel gereksinimli bireyler arasında zihinsel engelliler diğer engel gruplarına oranla daha yaygınlık göstermektedir. Zihinsel engelli bireyler birçok yaşam işlevlerinde sınırlılıklar sergilemeleri nedeniyle özel programlar ve uygulamalar gerektiren ek hizmetlere gereksinim duymaktadırlar. Bu ek hizmetler; bireyin özel eğitim gereksinimlerini karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, özel olarak geliştirilmiş eğitim programları, özür ve özelliklerine uygun eğitim ortamlarından oluşmaktadır.

Tüm bireylerin eğitiminde olduğu gibi zihin engelli bireylerin eğitiminde de, onların ileride başkalarına bağımlı olmadan yaşamlarını sürdürebilmeleri, kendi kendilerine yeterli duruma gelmeleri ve toplumla bütünleşmeleri amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşılması, bireyin bireysel farklılıkları ile yapabildikleri dikkate alınarak eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi ve gereksinimlerine uygun eğitim ortamlarının sunulmasıyla mümkün olabilmektedir (Cavkaytar, 1998).

Zihinsel engelli bireylere sunulan özel eğitim hizmetlerinin temel amacı, bu bireylere toplum içerisinde bağımsız yaşam becerilerini kazandırmaktır. Bu beceriler; temel beceriler, kişisel uyum becerileri, topluma uyum becerileri ya da günlük yaşam becerileri, mesleğe hazırlık ve mesleki beceriler olarak sıralanan beceri alanlarından oluşmaktadır. Zihinsel engellilerin eğitim durumlarına ilişkin açıklamalara geçmeden önce genel ve engelli nüfusta eğitim durumuna ilişkin 2002 Türkiye Özürülüler Araştırması'nın verilerini değerlendirmek fayda olduğu düşünülmektedir.

Tablo 10. Engellilerin Eğitim Durumunun Genel Nüfusun Eğitim Durumuyla Karşılaştırılması

Eğitim Durumu	Genel Nüfus			Engelli Nüfus		
	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Okuryazar değil	7764060	11,3	12,9	604945	34,1	36,3
Okuryazar fakat bir okul bitirmemiş	12037120	17,5	20,1	247642	14,0	14,9
İlkokul	21738553	31,7	36,2	549681	31,0	33,0
İlköğretim	2430754	3,5	4,1	25607	1,4	1,5
Ortaokul	4499685	6,6	7,5	87257	4,9	5,2
Orta ve dengi meslek	156146	0,2	,3	3100	0,2	0,2
Lise	6997669	10,2	11,7	93635	5,3	5,6
Lise ve dengi meslek	1215056	1,8	2,0	21509	1,2	1,3
Yüksekokul veya fakülte	3028955	4,4	5,1	30382	1,7	1,8
Yüksek lisans, doktora	108454	0,2	,2	1261	0,1	0,1
Ara Toplam	59976452	87,4	100,0	1665018	93,9	100,0
99	38775	0,1		174	0,0	
0	8607332	12,5		107112	6,0	
Toplam	68622559	100		1772305	100	

Kaynak: DİE Özürlülük Araştırması 2002

2002 Türkiye Özürlüler Araştırması'nın verilerine göre, genel nüfusta ilköğretim ve öncesi eğitim düzeyindekilerin oranı -okuryazar olmayanlar dahil- Türkiye nüfusunun %69,3'ünü oluşturmaktadır. Bu haliyle Türkiye'de okuryazarlık yüksek olsa da eğitim düzeyinin genel olarak düşük olduğu söylenebilir. Genel nüfusun eğitim düzeyindeki bu durum engelli nüfusta dayanışmasını göstermiştir. Araştırma sonuçlarına göre genel nüfusun %12,9 u okuma yazma bilmezken, engellilerde bu oran 3 kat daha fazladır (%36,3). Bu dramatik farklılığın yanı sıra, engellilerde ilköğretim ve öncesi eğitim düzeyine sahip olanların oranı %84,2'dir. Sonuç olarak, okuryazarlığı olmayan ve eğitim seviyesi düşük bir engelli kitlesinin varlığından söz edilebilir (TÜBİTAK, 2006).

Türkiye'de zihinsel engelli bireylerin mesleki eğitimleri Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı iş okullarında ve iş eğitim merkezlerinde sürdürülmektedir. İş okulları; ilköğretimlerini

tamamlayan, genel ve mesleki ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan ve 21 yaşından gün almamış özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyumlarını sağlamak, iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla resmî ve özel okullardır (MEB, 2006). (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği)

İş okullarında akademik bilgi ve becerilerin yanında iş eğitimi uygulamalarının da yer aldığı eğitim programı uygulanır. Programın süresi dört yıldır. Programın birinci sınıfında bireylere akademik bilgi ve beceriler ile uygulamalı iş eğitimi yoluyla atölyelerde gerekli olan temel bilgi ve beceriler kazandırılır. İkinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda ise akademik bilgi ve becerilerin kazandırıldığı dersler ile uygulamalı atölye dersleri verilir. İş yerine yerleştirilen bireyler kültür ve meslek derslerini haftada bir gün okulda, uygulamalı beceri eğitimini ise dört gün iş yerlerinde eğitim görürler. İş yerine yerleştirilemeyen bireyler ise okulda eğitimlerine devam ederler.

İş Eğitim Merkezleri; zorunlu öğrenim çağı dışında kalan ve genel eğitim programlarından yararlanamayacak durumda olan özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin; temel yaşam becerilerini geliştirmek, topluma uyumlarını sağlamak, iş ve mesleğe yönelik beceriler kazandırmak amacıyla farklı konu ve sürelerde meslek kurslarının düzenlendiği resmî ve özel yaygın eğitim kurumlarıdır. İş eğitim merkezlerinde de akademik bilgi ve becerilerin yanında iş eğitimi uygulamalarının da yer aldığı eğitim programı uygulanır. Kurs programını tamamlayan bireyler diğer yaygın eğitim programlarına, işe ve mesleğe yönlendirilirler. Türk eğitim sisteminde örgün eğitimle (formal) yaygın eğitim (informal) arasında ayırım yapılmaktadır. Yetişkinlere yönelik eğitim ve yaygın eğitim, genel ve özel konulu kursları sunan Halk Eğitim Merkezleri ile devletin değişik meslek eğitimi kurumlarını kapsamaktadır. Yaygın eğitim alanına, program ya da kurs sunan özel kurum ve kuruluşlar da girmektedir (MEB, 2001).

Türkiye’de yaygın eğitim kavramı, Milli Eğitimin genel hedeflerine ve ana ilkelerine uyum sağlayan ve devletin eğitim görevinin bir parçası olan bir alanı kapsamaktadır. Yetişkin eğitimi ve yaygın eğitimle devletin eğitim olanaklarından yararlanamamış ya da herhangi bir diploma almadan okulu terk eden kesime, eğitim olasıları sunulmaktadır(Ültanır ve Ültanır, 2005). Bunların dışında tüm bireylere mesleki eğitimlerini gerçekleştirebilecekleri eğitim olanaklarının sunulduğu Halk Eğitim

Merkezleri, Çıraklık Eğitim Merkezleri ve İş-Kur'un işgücü yetiştirme ve geliştirme etkinliklerinden zihinsel engelli bireylerin de yararlanması beklenmektedir.

İş Kurumunun işgücü yetiştirme ve geliştirme yönetmeliğinde yer alan 27. maddesinde, özürlülere mesleki nitelikler kazandırarak iş bulmalarını kolaylaştırmak veya kendiişlerini kurarak geçimlerini sağlamalarına yardımcı olmak için çalışabilecekleri işlere uygun mesleklerde kurslar düzenlemek ibaresi yer almaktadır. Benzer şekilde Halk Eğitim Merkezleri ve Çıraklık Eğitim Merkezlerinin de benzer kursları düzenlemek durumunda olduğu belirtilmektedir.

Başbakanlık Özürllüer İdaresi Başkanlığı tarafından Devlet İstatistik Enstitüsü'ne yaptırılan araştırmaya göre (2002) Türkiye'de 8 milyon 431 bin 937 kişi engellidir. Bunun Türkiye nüfusuna oranı ise yüzde 12.29'dur. Yine aynı araştırma sonucunda elde edilen sonuçlara göre engelli nüfusun işgücüne katılım oranı oldukça düşüktür. Araştırmaya göre her beş engelliden sadece biri işgücüne katılmaktadır. Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engellilerin nüfus içinde işgücüne katılım oranı yüzde 21.71 iken, işgücüne dâhil olmayan engelli nüfus oranı yüzde 78.29 olarak tespit edilmiştir. Kent ve kırsal ayrımı yapıldığında ise bu oran kentlerde yüzde 25.61, kırsalda yüzde 17.76'dır (DİE, 2002).

Aşağıda DİE'nin yaptığı araştırma bulguları yer almaktadır. Türkiye'de tüm engel grupları içinde zihinsel engelli bireylerin sayısı 331 bin 242'dir.

Tablo 11. Engellilerin Okur Yazar Durumu (2002)

	Ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ve zihinsel özürli nüfus Orthopedically, seeing, hearing, speaking and mentally disabled population		Süreğen hastalığa sahip olan nüfus Population having chronic illnesses	
	Okuma yazma bilmeyen Illiterate	Okuma yazma bilen Literate	Okuma yazma bilmeyen Illiterate	Okuma yazma bilen Literate
Türkiye - Turkey	36,33	63,67	24,81	75,19
Yerleşim yeri Place of residence				
Kent - Urban	29,58	70,42	20,49	79,51
Kır - Rural	43,44	56,56	32,85	67,15
Cinsiyet - Sex				
Erkek - Male	28,14	71,86	9,78	90,22
Kadın - Female	48,01	51,99	35,04	64,96
Bölge – Region				
Marmara - Marmara	26,62	73,38	17,54	82,46
Ege - Aegean	33,15	66,85	23,06	76,94
Akdeniz - Mediterranean	41,69	58,31	23,70	76,30
İç Anadolu				
Central Anatolia	29,89	70,11	19,53	80,47
Karadeniz - Black Sea	39,41	60,59	29,68	70,32
Doğu Anadolu				
East Anatolia	48,33	51,67	42,22	57,78
Güneydoğu Anadolu				
Southeast Anatolia	52,53	47,47	45,25	54,75

Kaynak: DİE Özürülük Araştırması 2002

Eğitim düzeylerine ilişkin yukarıdaki bulgular göz önüne alındığında Türkiye genelinde 36,33 oranında engelli bireylerin okuryazar olmadığı görülmektedir. Genel olarak engelli bireylerin eğitim seviyelerinin düşük olduğu görülecektir.

4.6.4. Engellilerin İstihdamları

Dünyada özürülere yönelik işgücü programları; temelde kota/kotaceza, mesleki rehabilitasyon, mesleki eğitim, destekli istihdam, subvans edilen istihdam, belli işlerin özürülüler için ayrılması ve korumalı istihdam olarak uygulanmaktadır. Ülkemizde özürülülerin iş piyasasında yeterince yer alamamalarının en önemli nedenlerinden birisi mesleki vasıf ve becerilerinin çok düşük olmasıdır.

Uğuzer Karçkay'ın 2001 yılında özürlü çalıştırma yükümlülüğü olan 124 özel sektör işvereni ile gerçekleştirdiği çalışmada işverenler özürülerin istihdam edilmemelerinde; özürülerin rehabilitasyon almamaları ve düşük eğitim düzeylerinde olmalarını (%32) en önemli gerekçe olarak göstermişlerdir (Karçkay 2001). Bu Araştırmada işverenler özürülerin istihdamının artırılması konusunda birçok önerilerde bulunmuşlardır. Bunlardan en önemlisi; özürülere genel eğitim, mesleki eğitim ve mesleki rehabilitasyon hizmetlerinin sağlanmasıdır (%39) (Karçkay, 2001).

Engel grupları içinde eğitim durumu bakımından en az olanaklara sahip olduğu düşünülen zihinsel engelliler yine işgücü bakımından da alt sıralarda yer almaktadır. Zihinsel engellilere yönelik meslek edindirme faaliyetlerinin azlığı bu gruba dahil bireylerin bir iş sahibi olamamalarını beraberinde getirmektedir. Zihinsel engelli bireylere bağımsız yaşam becerilerinin kazandırılması formal eğitim ortamlarında ilköğretim ve ilköğretim sonrası düzeylerde sürdürülmektedir. Bunlar içerisinde özellikle bağımsızlığın son aşaması olarak bireye mesleki becerilerin kazandırılması ve bireylerin bir işyerine yerleştirilmesi konusu önem kazanmaktadır (Baran, 2007).

Engellilerin istihdamlarına yönelik olarak hazırlanan mevzuatlara zihin engelliler açısından bakıldığında; zihinsel engellilerin devlet memuru olma şansının yok denecek kadar az olduğu, istihdamlarının da çok sınırlı olduğu söylenebilir. Özet olarak, mevcut mevzuat hükümlerinin zihin engellilerin istihdamına gerekli imkân vermediği görülmektedir. Hâlbuki zihin engellilerin istihdamı diğer engellilerden daha da öncelik taşımaktadır. Çünkü bu insanların birçoğu engellerinden dolayı ömür boyu başkalarına tam ya da yarı bağımlı olarak yaşamak mecburiyetindedir.

4.6.5. Engellilerin İstihdamlarında Vakıf Merkezli Stratejik Açılımlar

4.6.5.1. Vakıf Merkezli Engelli istihdam Politikaları

Türkiye de Kanun açısından engelli vatandaşlarımızı korumaya yönelik çalışmalar yapılsa da uygulamada bu vatandaşlarımıza ulaşamadığımız görülmektedir. Bu tür vatandaşlarımıza reel olarak üretim sektörünün içerisinde yer alacak projeler oluşturulmamaktadır. Kuruluş amaçlarına göre vakıfları incelediğimizde otuz dokuz adet bu konuda faaliyet gösteren vakıf bulunmaktadır.

Tablo 12. Kuruluş Amaçlarına Göre Vakıf Sayısı

SAYISI	YENİ VAKIFLARIN KURULUŞ AMAÇLARI
22	ATATÜRK İLKE VE İNKİLAPLARI
3	AVCILIK
21	AİLE AMAÇLI
21	BASIN GAZETECİLİK
151	BİLİM TEKNOLOJİ
49	DEMOKRASİ HUKUK İNSAN HAKLARI
10	DENİZCİLİK
727	DİNİ-DİNİ EĞİTİM
223	EKONOMİK
1866	EĞİTİM
1	HAVACILIK
16	KADIN VE KADIN HAKLARI
784	KÜLTÜR
6	KÜTÜPHANECİLİK
3	MADENCİLİK
10	MİMARLIK-MÜHENDİSLİK
158	PERSONELİNE YARDIM

Tablo 12'nin Devamı

315	SANAT
866	SAĞLIK
216	SOSYAL HİZMET
2373	SOSYAL YARDIM
166	SOSYO VE TARİHİ KÜLTÜREL
307	SPOR
41	TARIM-HAYVANCILIK-VET VE KOOP
8	TRAFİK
86	TURİZM
2	TÜKETİCİYİ KORUMA
351	YÖRESEL KALKINMA
176	ÇEVRE
34	ÇOCUK
39	ÖZÜRLÜLER
10	İLGİLİ BAĞLI KURUMA DESTEK
7	ŞEHİT-GAZİLER
9068	23/10/2009 TARİHİ İTİBARI İLE TOPLAM YENİ VAKIF SAYISI

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Hizmetleri Daire Başkanlığı 2009

Vakıflar Genel Müdürlüğü de

- * Annesi ya da babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçlara;
- * Sosyal güvencesi olmaması,
- * Herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması,
- * Mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması,
- * Gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirinin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi, halinde muhtaç aylığı bağlanmaktadır. Burada yapılması gereken sakatlık derecesine göre özürlü vatandaşlarımızın istihdamı için yapılması gerekenleri Vakıflar Genel Müdürlüğü ve vakıflar aracılığı ile yeni istihdam politikaları geliştirmesi gerekmektedir.

Özürülerin istihdamı sorunu, çok yönlü ele alınması gereken, birçok kurumun işbirliğini gerektiren önemli bir konudur. Nitekim istihdam sorunu, özürülere özgü bir sorun alanı da değil ülkemizin bütün kesimlerini etkileyen en ciddi problemlerden biridir. Fakat özürülerin istihdam probleminin çözülmesinin birçok bakımdan daha öncelikli olduğuna yönelik çeşitli görüşler vardır. Özürüleri başkalarına bağımlı ve topluma yük olmanın ezikliğinden kurtaracak, kendini toplumun bir parçası olarak görmesini sağlayacak ve onlara bir işe yaramanın mutluluğunu hissettirebilecek başlıca yol, istihdam edilmeleridir.

Genelde özürülerin istihdamının önemini vurgulamaya yönelik ele alınan en temel gerekçe Türkiye’de 9 milyona, dünyada da 500 milyona yaklaşan özürülü nüfusun yüksek oranıdır. Bu kadar büyük bir kesimin işgücünden mahrum edilmesinin ekonomik açıdan büyük kayıp olduğu söz konusu edilmektedir. Yine sosyal psikolojik açıdan, özürülü istihdamının, özürünün toplumla bütünleşmesi, kendini dışlanmış hissetmeyip toplumun bir parçası olarak hissetmesini sağlamak anlamında da önemine vurgu yapılmaktadır. Ülkemizde yukarıda da belirttiğimiz gibi 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işverenlerin özürülü istihdam etmeleri gerektiğini belirtmiştik. Burada özürülü ve zihinsel engelli ayırımın yapılması gerektiği görüşünü savunmaktayım. Genel de işverenler tercihlerini uzuvlarını kaybetmiş kişilerden kullanmakta özürülü kesimin

büyük çoğunluğunu oluşturan zihinsel engelli vatandaşlar iş hayatının çok gerisinde bırakılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün öncülüğünde hafif zihinsel engelli vatandaşlarımız istihdamına katkı sağlamak için çeşitli uygulamalar ile destek olabiliriz.

Özürlülerin ve özellikle normal emek piyasasında iş bulmakla güçlük çeken veya birden fazla özür lülüğü dolayısıyla iş bulmaları veya normal şartlarda çalışmaları hemen hemen mümkün olmayan ağır derecede özür lülerin hem meslek eğitimi hem de emek piyasası dışında istihdamını sağlayan çalışma atölyesi olarak tanımlanan korumalı işyerlerin açılmasına, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün öncülüğünde, destek verilmesi sağlanabilir. (Seyyar, 2009) Engelli vatandaşlarımızın istihdamına yönelik yapılan anlaşma çerçevesinde bu işyerlerinin kurulmasına yönelik vakıf arazilerinden işverenlere belli bir yıl bedelsiz olarak kiraya verilme yoluna gidilebilir. Ayrıca özel sektör işverenlerine dolaylı olarak destek verilerek hafif zihinsel engeli kişilerin istihdam edilmesi durumunda bu kişilerin sosyal güvenlik primlerinin yatırılması yoluna gidilebilir.

Kurulacak vakıfların vakıf senedinde eğitim ve üretim faaliyetlerinin yer alması durumunda, Vakıfların inisiyatifinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün denetiminde bu tür işyerlerinin açılması mümkündür. Açılacak bu işyerleri sayesinde istihdam edilen özür lülerin psiko-sosyo rehabilitasyonuna sağladığı katkı tartışılmaz boyutta olacaktır.

Vakıflar olarak direkt maaş verme yerine kaynakların bu tür faaliyetlere aktarılması ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır. Vakıflar öncülüğünde oluşturulan bir korumalı işyerinin tercih edeceği, üretim biçimine göre çoğu zaman özel sektörde faaliyet gösteren işletmelerde bir sosyal partner olarak işbirliği yapması sağlanabilir. Bu şekilde özel sektörün sosyal sorumluluk çerçevesinde görevini yerine getirerek bu konuda Kamuoyu önüne çıkması, tanınması açısından fayda sağlayacaktır. Toplumsal hedefimiz işgücü niteliği taşıyan işsiz engeli vatandaşlarımızı yoksulluktan kurtarmak ve onların istihdam edilebilirliğine dolaylı ve dolaysız olarak yardımcı olmak ise; aktif istihdam politikası kapsamında değerlendirebileceğimiz korumalı işyerlerinin açılmasında vakıflar olarak önem vermeli ve hayata geçilmesi için derhal proje çalışmalarına başlanmalıdır. Vakıflar Bölge Müdürlükleri buldukları il belediye başkanlıkları ve vakıflar ile işbirliği içinde bulunarak, hafif zihinsel engeli işgücüne dönük olarak meslek edindirme merkezleri açıp, işsiz özür lüklülere mesleki vasıf

kazandıracak çalışma atölyeleri veya işyerleri tesis ederek veya işsiz engelli vatandaşlara emek piyasasında iş bulmalarına fiili destek sağlayarak özürllükten kaynaklanan yoksulluk ve işsizlik sorununun çözümüne katkıda bulunulabilir. Vakıflar olarak sağlanan aynı yardım ve muhtaç aylığı adı altında verilen maaşın yerine bu şekilde istihdam aracılığı ile yapılacak yardım sosyal fayda ve toplumsal bütünleşme açısından daha faydalı olacağı bilinen bir gerçektir.¹⁸

4.6.5.2. Vakıf Merkezli Engellilere Meslek Kazandırma Programları

Vakıflar olarak engelli bireylere yönelik Belediye ve diğer sivil toplum kuruluşları ile yapılacak genel bir şuranın ardından bölgeler belirlenerek bölgesel bazda vakıfların öncülüğünde belediye ve sivil toplum kuruluşları ile ortak engelli vatandaşlara yönelik bilgi ve beceri kazandırma programları hazırlanarak bu yönde meslek programları uygulanabilir. Ayrıca burada eğitim gören engelli kişilere iş bulma konusunda vakıflar aracı olmalıdır.

Burada eğitim gören engelli kişilerin işyerlerine yerleştirmeleri sağlanarak Belediye tarafından çevre temizlik vergisi gibi vergiler alınmamalıdır. Ayrıca Burada istihdam edilen engellilerin sosyal sigorta primleri Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından karşılanabilir. Sanayi işbirliğine gidilerek part time (yarı zamanlı) çalışma sağlayan işverene bu kişilerin maaşlarının yarısı vakıflarca karşılanabilir.

Mevzuatta zorunlu özürllü kota uygulaması bulunmasına rağmen uygulamada özürllülerin istihdam edilmediği görülmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün öncülüğünde yapılan girişimlerle özürllülere pozitif ayrımcılığa tabi tutulması açısından gerekli yardımlar yapılabilir.

4.6.5.3. Vakıf Merkezli Engelli Servis Araçları

Büyük şehirlerin en önemli sorunlarından toplu taşıma araçlarıdır. Özellikle büyük şehirlerde toplu taşıma araçları kalabalıktan dolayı engelliler için büyük engel teşkil etmektedir. Büyük şehirlerde engellilerin şehir içerisinde seyahatlerini kolaylaştıracak belediye işbirliği ile özel otobüsler dizayn edilerek taşıma işlemi gerçekleştirilebilir. Bu

¹⁸ Ayrıntılı Bilgi için bkz Ali Seyyar; Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Özürllüler Politikası Özürllü Dostu Yerel Sosyal Politikalar

otobüslerle engellilerin alışveriş merkezlerine, şehir merkezlerine periyodik olarak seferler düzenlenebilir.

4.7. İstihdam Oluşturmada Vakıf Merkezli Açılımlar

4.7.1. İstihdam ve İşsizlik

Toplumunu oluşturan bireyler; hayatlarını devam ettirmek ve en azından fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için paraya ihtiyaç duymaktadırlar. Para elde etmek için bireyin işgücü piyasasına entegre olması gerekmektedir. Bu nedenle istihdam olanakları bireyler açısından önemli olmaktadır.

İstihdam, ekonomik büyüme ve yoksulluk arasında bir ilişki mevcuttur. Ülke ekonomisi için önemli olan ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için yeni yatırımlar yapılması gerekmektedir. Yeni yatırımların yapılması, iş gücü piyasasına dâhil olamayan kesimin çalışma fırsatı bulabilmesi ve dolayısıyla da daha fazla kişinin işgücü piyasasına entegre olması demektir. İstihdamda yaşanan bu olumlu gelişmeler neticesinde yoksul insan sayısında azalma görülecektir.

İstihdam artışı diğer ürünlerden talep edebilecek bir gelire sahip olunması anlamına gelmektedir. Böylece piyasadaki ürünlerin talebinde yaşanacak olan artışa bağlı olarak, üretimde artış sağlanarak ülke ekonomisinde olumlu gelişmeler yaşanması sağlanmaktadır. Çalışma kavramı, kişinin maddi ve manevi kazanç sağlamak amacıyla, kendi veya başkası adına belli bir potansiyel enerji harcayarak, mal ve hizmet üretmesi şeklinde tanımlanabilir. İstihdam kavramını ise tam gün çalışan yetişkin işçilerin sayısı şeklinde ifade etmek mümkündür (İlker, 2003:602). Çalışmanın ya da işin bireysel anlamının daha farklı olduğu görülmektedir. Birey için iş, zorunlu ve düzenli bir faaliyet, gelir ve kontrol kaynağıdır. Kişinin emeğinin karşılığında aldığı ücret sadece kendisinin ve ailesinin hayatlarını sürdürmelerini sağlamakla kalmaz; aynı zamanda aile dışı ilişkilerinin ve sosyal iletişimin gelişmesini sağlar. İşsiz insan, başkasına veya bir kuruma bağımlı olarak yaşayan insan, özgüvenden uzak olduğu gibi toplumun dışında kalmaya özen gösterir. Buda toplumun temel taşlarının kaygan olmasına yol açar.

Kalkınmanın ve büyümenin en önemli unsuru, teknolojiyi geliştiren, uygulayan, kaynakların kullanımını ve organizasyonunu sağlayan insan gücüdür. İşsizlik, ekonominin yapısı ne olursa olsun gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerin en

büyük problemidir. İşsizliğin artık sadece ekonomik boyutunun değil, sosyal boyutunun da en az ekonomik boyutu kadar önemli olduğu kabul edilmektedir. İstihdam ve işsizlik ülkemizin ekonomik ve sosyal yapısının yanı sıra uygulanmakta olan makro-ekonomik politikalara bağlı olarak ortaya çıkan bir sorundur.

Türkiye’de nüfusun son yıllarda oldukça yüksek bir hızla artması ve buna bağlı olarak kırdan kente hızlı bir göç olgusunun yaşanması ekonominin yeterince güçlü olmadığı ülkemizde, bu sorunu daha da ağırlaştırmaktadır.

Meslek edindirmede yaşanan sorunlarda 1998 yılında uygulanan katsayı adaletsizliği nedeniyle meslek liselerin kalitesinin düşmesinde payı oldukça yüksektir. Bu gibi unsurlar; Türkiye’de istihdam sorununun boyutları artmaktadır. Ayrıca yaklaşık on yıldan beri üniversiteye girişte kat sayı adaletsizliği yüzünden meslek liselerine talebin azalması, bununla doğru orantılı olarak kalitenin düşmesinden dolayı kalifiye eleman sıkıntısı çekilmektedir. Nitelikli insan gücünün azalmasından dolayı küçük ve orta büyüklükte ki işletmeler de kalifiye eleman sıkıntısı ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu yüzden istihdamı tek başına bir işgücünün kullanılması olarak düşünmemek gerekir. Söz konusu işgücünün nitelikli ve kalifiye olması da, istihdam politikaları belirlenirken üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur.

İstihdam ve işsizlik, aynı gerçeğin iki farklı, fakat birbirini tamamlayan ayrılmaz parçalarını oluştururlar. Hangisi ele alınır sa alınsın, diğlerinden bahsedilmeden konunun incelenmesi ve sonuçlandırılması mümkün değildir. İstihdam bu gerçeğin olumlu tarafını ve ulaşılmak istenen hedefi, işsizlik ise olumsuz yönünü ve kaçınılmak istenen tarafını oluşturur.

Türkiye de hızlı nüfus artışına ve kitleler halinde kırdan büyük kentlere göç olgusuna bağlı olarak ve sanayileşme yönündeki yapısal değişimin hızlı ve dengeli bir biçimde gerçekleştirilememesi nedeniyle yüksek işsizlik olanakları istihdama katılımın düşüklüğü, eğitim ve beceri eksikliği işgücü maliyetlerinin yüksek oluşu, çalışanların mesleklerinde, o meslek için gerekli donanıma sahip olamamaları ve mesleki bilgilerini zamanın ihtiyaçlarına paralel olarak geliştirmemeleri nedeniyle görevlerini verimli olarak hakkıyla yerine getirememeleri girişimcinin yatırım yapması için yeterli sermaye olanaklarından yoksun bulunması ve uygun koşullarda yatırım olanaklarının oluşmaması, tarımdan üretimin iç ve dış talebe uygun olarak planlanamaması, iş gücü

kalitesinin düşük olması, sektörlerin yetersizliği, yatırımın önünde engeller olması, engellerin kalkmasına yönelik uygun ortam ve koşulların olmaması işsizliği tetikleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tam İstihdam Ekonominin sahip olduğu üretim öğelerinin tamamının kullanılmasıdır. Eğer bir ekonomide üretim faktörlerinin tümü çalışıyor ve üretime katılıyorsa söz konusu ekonominin tam istihdam düzeyine geldiğinden bahsedilebilir. Fakat hiçbir üretim faktörünün boşa olmadığı bir durum, tam istihdamın teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Bu nedenle tam istihdama ulaşmış bir ekonomi de %2 ya da % 3 gibi düşük oranlarda işsizlik görülmesi mümkündür. Tam istihdam için önemli olan açık işyeri sayısının o zaman zarfında iş arayanlardan fazla olması gerekir (Boztepe, 2007:7).

Eksik İstihdam ILO tarafından, mesleki becerisi dikkate alındığında bir kişinin yaptığı belirli kurallara alternatif bir işe göre yetersiz kalması durumu olarak tanımlanmaktadır. Bir ekonomide her zaman çalışma irade ve gücünde olanların tümünün iş bulması söz konusu değildir. Mal ve hizmet talebinin belirlendiği istihdam hacminde iş gücünün tamamının çalıştırılması mümkün olmamaktadır. Ekonomide her hangi bir anlamda gerçekleştirilecek maksimum istihdam hacmi ile fiili istihdam hacmi arasında ki boşluk eksik istihdam olarak ifade edilmektedir. Eksik istihdamın en önemli nedeninin gelir yetersizliği olduğu söylenebilir (Şahin, 2002:300).

Aşırı İstihdam Bir ekonomide mevcut olan üretim faktörlerinin tümü çalıştığı halde üretilen mal ve hizmet miktarlarının toplam talebi karşılayamaması durumunu anlatmak için kullanılmaktadır. Böyle bir durumda istihdam hacmi arttırılmadığı için kısa dönemde toplam reel hâsılanın arttırılması da mümkün değildir. Üretim öğelerinin maksimum kapasite ile kullanılması ile üretim geçici olarak artacaktır (Berberoğlu, 1996:148).

4.7.2. Türkiye'de İşgücü Piyasasının Özellikleri

Ülkemizin, gelişmekte olan bir ülke olmasından kaynaklanan nedenlerle, işgücü piyasasında gelişmiş ekonomilerden ayrılan birçok özelliği bulunmakta; göze çarpan farkların başında ise, işgücüne katılım oranının düşüklüğü gelmektedir. Bir ülkenin milli hâsılasını belirleme yönünden üretim faktörlerinden olan emeğin, yani insan gücünün

miktar olarak potansiyel kapasitesini gösteren işgücüne katılım oranı her ülkede ve her gelişme safhasında aynı değildir (Zaim, 1997:124).

Ülkemizde hızlı nüfus artışı ve kırdan kente göç olayı ile birlikte kentlerde işgücü potansiyeli sürekli büyümekte, ancak bu işgücünü karşılayacak bir istihdam artışı, tarım dışındaki sektörlerde yaratılamamakta ve işgücüne katılım oranı sürekli düşmektedir.

İşgücünün hızlı artışı, buna karşılık endüstri ve hizmet sektörlerinde sınırlı istihdam olanağına sahip olma, işgücüne katılım oranını düşürdüğü gibi, farklı işgücü piyasalarının da ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ülkemizde birincil, ikincil ve üçüncül işgücü piyasaları bulunmaktadır. Örgütlenmiş ve oldukça koruyucu yasal düzenlemelere sahip çalışanların yanı sıra, asgari ücretle ve güvencesiz koşullarda çalışan çok sayıda ücretli bulunmaktadır. Yani ülkede kayıt dışı ekonominin teşkil ettiği boyut bu gün ne kadar önemli ise, ülkede örgütsüz ve ücretsiz istihdam da halen ağırlığını korumaktadır (Aktürk, 1999:186-187).

Ülkemizde işsizlik sorunu, sanayileşmede arzu edilen düzeye gelinebilmesi, tarım toplumu niteliğinin belirli ölçüler içinde ağırlığının sürmesi, hızlı artan genç nüfusun istihdamını sağlayacak yatırımların yeterli seviyede gerçekleştirilememesi nedeniyle, yapısal özellik taşımaktadır.

Sanayileşmiş ülkeler ile ülkemiz arasındaki önemli farklardan biri; işsizlerde eğitim düzeyi yüksek iken, eksik istihdamdakilerde eğitim düzeyi düşüktür. Üretimde ani düşüşler işsizlik oranını fazla değiştirmemekte eksik istihdamdakileri¹⁹ arttırmaktadır.

Türkiye’de işsizlik oranı gelişmiş ülkelerin tersine, eğitilmiş kişiler arasında daha yüksektir. Türkiye’deki işsizliğin asıl nedeni ise, ilk kez iş arıyor olma ve işlerin doyurucu olmaktan uzak bulunmasıdır. İşsizlik daha çok hane halkı reisi olmayan kişiler arasında yaygındır (Aktürk, 1999:190). İşsizlik çeşitlerini kısaca şu şekilde açıklamamız mümkündür.

İşsizlik genel olarak bir ekonomide emek arzı ile emek talebi arasında ki farktır. Ancak işgücü fazlası olarak nitelendirdiğimiz bu işsizlik hali çalışanın iradi veya gayri iradi

¹⁹ Eksik istihdam, bir ulusal ekonomide üretim öğelerinin var olan teknolojik düzeye göre tam ve en etkin bir biçimde kullanılmamasıdır.

nedenlere dayanarak işsiz kalmaları işsizlik sigortası açısından önem taşımaktadır (Boztepe, 2007:7). İnsanların işsiz kaldıktan sonra hayatlarını minimum düzeyde de olsa ikame etmeleri için bu tür fon oluşturulması gerekmektedir. Konuya başka türlü yorumlamak gerekirse eğer işsiz kalınan sürenin ne kadar kısa olması hem psikolojik hem de maliyet açısından önemli avantajlar sağlayacaktır.

İradi İşsizlik: Bu tip işsizlikte genellikle sübjektif unsurlar ön plana çıkar. İşçinin cari ücretlerle, çalışma koşulları, vasıf ve yeteneğine uygun bulmadığı işte çalışmak istememesinden ortaya çıkan işsizlik türüdür (Boztepe, 2007:13). Genellikle bireyler ya tembel olduklarından ya geçerli ücret düzeyini ve koşullarını kendi niteliklerine uygun bulmadıklarından ya da gelir gereksinimi duymadıklarından çalışmamayı yeğleyebilirler.

Konjonktürel İşsizlik: Üretim ve yatırımların cesaret verici bir genişleme sonunda toplam talebin yetersizliğinden dolayı daralma ve durgunlaşmaları ile büyük kitleleri açıkta bırakmasıdır (Ülgüner, 1997:114).

Yapısal (Strüktürel) İşsizlik: Bu işsizlik ekonominin yapısal özelliklerinden ve talep yapısındaki değişimlerden ileri gelen bir işsizlik türüdür. Ekonomi-içi (endojen) veya ekonomi-dışı (exojen) nedenlerden ortaya çıkabilir. Emeğin makine ile ikamesinin veya talepteki kaymanın neden olduğu işsizlik ekonomi içi nedenlerden ileri gelir. Bazen politik ve doğal öğeler gibi ekonomi dışı nedenlerle ekonominin kapasitesinde meydana gelen daralmalar veya işgücü arzındaki ani artışlar da işsizliğe neden olabilir. Yapısal işsizlik gelişmekte olan ülkelerde, emek öğesini etkin kullanacak üretim araçları kapasitesinin olmayışı nedeniyle daha çok görülmektedir (Gediz, 2000:4).

Gizli İşsizlik: Çalışır görünen fakat elinde olan ya da olmayan sebeplerle normalin altında çalışan insanların durumunu veya düşük verimle çalışılmasını ifade eder. Bu durum eksik istihdam olarak da adlandırılır.

4.7.3. İşsizlikle Savaşım ve Sosyal Politika

Sosyal politikaların işsizlikle savaşım politikaları içerisindeki önemi makro ekonomik bir yaklaşımla ele alınabilir. Ekonomik gelişme, tüm aktif işgücünün istihdam edilmesini gerektirir. Bu bağlamda işsizlik üretimin temelinde bulunan en önemli kaynağın israf edilmesi, bir toplumun en değerli varlığı olan insan gücünün yeteri ve

gereğince değerlendirilmemesi ile eş anlam taşır. Unutulmamalıdır ki bir toplumda işsiz olanlar, ulusal gelirin oluşumuna katkıda bulunmamalarına karşın, ulusal gelirin bölüşümünden bir biçimde pay alacaklardır. Bu durumda ise çalışanlar, salt refah düzeylerinin yükseltebilmek için değil, aynı zamanda işsiz kişilerin yaşam ve geçim giderlerini karşılayabilmek için de ayrıca çalışmak zorunda kalacaklardır. Bir toplum kesimini oluşturan bireylerden ne kadar aktif olarak istihdama katkı sağlarsa çalışan diğer kesimden de alınan dolaylı vergi vb giderlerde o kadar azalma meydana gelir. Çalışanlar salt refah düzeylerinin yükseltebilmek için değil aynı zamanda işsiz kişilerin yaşam ve geçim giderlerini karşılayabilmek için de ayrıca çalışmak zorunda kalacaklardır. Toplumda buluna muhtaçlar istihdam olunan nüfus tarafından taşınan ekonomik bir yük haline geleceklerdir. Böyle bir ortamda gelir dağılımındaki adalet bozulacak ve buna bağlı olarak toplumsal refah düzeyi düşecektir. İşsizlik sosyal güvenlik sistemini kökünden sarsabilir. İşgücünün kendi içerisinde rekabete yol açarak çalışma koşullarının ağırlaşmasına yol açar. Engellilerin istihdam edilebilmelerini güçleştirir. Hatta göçe bile neden olarak farklı sosyal ve kültürel sorunlar meydana getirir (Altan, 2004:124-125).

Türkiye’de işgücü fazlası ve işsizlik sorununu azaltmaya yönelmiş etkin bir istihdam politikası olduğu söylenemez. Bunun için ne kapsamlı hedef ve politikalar ortaya konmuş, ne de bu sorunla uğraşması beklenen İş ve İşçi Bulma Kurumuna bu yönde bir işlev ve etkinlik kazandırılmıştır. İstihdam artışı ayrı amaç olmak yerine ekonomik gelişmenin bir sonucu olarak düşünülmüş ve öyle ele alınmıştır. Üretime yönelik politikalar yerine para politikaları izlenmiş, üretime yönelik politikaya bir türlü geçilememiştir. Bu sebeple işsizlik her geçen gün artarak ülkenin gündeminde yerini öncelikli olarak korumaya devam etmiştir. Türkiye de istihdam oluşturma politikası siyasal ekonomik kararlara bağlı ve çok yönlü bir alanı kapsadığından, burada konuyla ilgili olarak devletin istihdam politikasını gözden geçirmesi gerekmektedir. Bu konu ile ilgili olarak kurulan İş ve İşçi Bulma Kurumu formaliteden öteye geçememiş mesleki ve beceri kazandırmada aracı olmaktan çok uzakta kalmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti devleti Anayasa boyutu ile bir sosyal devlet olmasına karşın AB’nin geleneksel sosyal politika standartlarını bile yakalayabilmiş değildir. Bundan dolayıdır ki; gerek fert başına düşen milli gelir gerekse adil gelir dağılımındaki durum

açısından Türkiye, AB ülkelerinin çok gerisinde kalmıştır. Resmi istatistiklere göre ülkemizde 1 milyona yakın insanımız açlık sınırının altında ve 20 milyon insanımız da yoksulluk sınırı altında hayat mücadelesi vermektedir. Kayıtlı kayıtsız milyonlarca insanımız iş aramaktadır (Seyyar, 2006a:39). İşsizliğin bu şekilde tehlikeli boyutta olması sosyal sorunları da beraberinde getirdiği kaçınılmaz bir gerçektir. İşsizliğin bireysel ve toplumsal yönden yol açabileceği olumsuzluklar, sosyal politikalar kapsamında bulunan işsizlikle savaşım politikaları çerçevesinde ayrı bir önem kazanır. Bir iş bulup çalışmak, öncelikle sürekli ve düzenli bir gelir güvencesine sahip olabilmenin ön koşuludur.

Kişinin fiziksel ve sosyal yönden varlığını sürdürebilmesi, yeterli gelir elde edebileceği bir işe sahip olmasına bağlıdır. Dahası çoğu kez ücret gelirinden başkaca bir geliri bulunmayan ya da bakmakla yükümlü olduğu kişilerle birlikte yaşayan bireylerin bir işe sahip olmaları gereksinim olmaktan öte yaşamsal bir zorunluluktur. (Altan, 2004:124) İnsanlar salt gelir sağlamak amacıyla çalışmazlar. Bir işte çalışmak, başarılı olmak aynı zamanda onları mutlu kılan yaşam biçimidir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün izlediği sosyal politikalarda en büyük eksiklikte buradan kaynaklanmaktadır. Karşılıksız verme anlamında yardım yapılmakta, muhtaçların ne istedikleri hiçbir zaman sorulmamaktadır. Muhtaç insanların bir şeyler üretmek karşılığında bir gelir elde etmesi onların hem kendilerine olan güvenini sağlayacak, hem de toplumda bir işe yaradıklarını düşünerek bunun vermiş olduğu manevi haz ile daha fazla mutlu olacaklardır. Bu yolla bireylerin kişilikleri gelişir. Kendilerine olan güven duyguları pekişir. Çalışıp değer oluşturmanın hazzını duyarak toplumla bütünleşirler.

4.7.3.1. Vakıflar Aracılığı İle Bilgi ve Beceri Kazandırma Programları

Teknolojik gelişme; kalifiye, vasıflı işgücüne gereksinimi zorunlu hale getirmiştir. Sanayileşmenin başında talep edilen iş gücü ile zamanımızın iş gücü arasında inanılmaz derecede farklılıklar vardır. Bir başka ifade ile sanayileşmenin gelişmesi ve yaygınlaşmasına koşut biçimde yeni iş alanları açılırken, eski iş alanları daralır. Bu koşullar altında bir yandan o döneme dek geçerli olabilmiş mesleki bilgi ve beceriler yetersiz kalıp işsizliğe yol açarken bir başka yönden açılan yeni iş alanlarının gerektirdiği formasyonlara sahip, kalifiye işgücünün bulunabilmesi güçleşir. Bu nedenle yeni bilgi ve becerilerin kazandırılmasına yönelik eğitim politikaları ile istihdam

politikaları arasında yakın bir ilişki bulunur. Bununla ilgili olarak eğitim amaçlı olarak kurulmuş Vakıfların çatısı altında meslek liseleri kurulabilir. Bu meslek liselerinde özürlü bireyler ve ev kadınlarına öncelik verilebilir. Burada şunu da hatırlatmadan geçemeyeceğim eğitim amaçlı kurulan bütün vakıfların asıl amacının bu olmadığı fonksiyonlarından anlaşılmaktadır. Mevcut eğitim vakıfları işletme mantığı ile yönetilmektedir. Bu tür vakıflar eğitimi ticari işletme bakış açısı ile bakarak fayda maliyet, gelir gider hesapları yapmaktadırlar.

Eğitimin amaçlarından biride meslek edinmeyi sağlamaktır. (Gündoğan, 2001:36) Osmanlı döneminde kurulan eğitim vakıflarında her hangi bir karşılık beklenmeden bu tür faaliyetlerde bulunulmaktaydı. Günümüz eğitim vakıflarının misyonunu gözden geçirmesi gerekmektedir. Günümüzde eğitimin yalnızca ekonomik teknolojik ve yapısal değişimin taşıdığı yani koşullara uymakla sınırlı işlevleri yoktur. Vakıflar eli ile yürütülen eğitimin hitap ettiği kesim muhtaç gençler ve özürlü bireylerden oluşması gerekmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu kesimlerin topluma kazandırılması misyonunu üstlenmelidir. Vakıflar eli ile oluşturulacak böyle bir yardım zinciri sayesinde topluma kazandırılan bu bireyler gelecekte de kendileri gibi olan kesimin elinden tutacaklardır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından kurulma aşamasında olan Fatih Sultan Mehmet ve Bezm-i Alem Vakıf Üniversitesi mazbut vakıflardan oluşmaktadır. Kurulacak bu mazbut vakıflardan oluşturulacak Vakıf Üniversitelerinin ne gibi bir misyonu üstleneceğini hep birlikte göreceğiz.

Kurulacak eğitim vakıflarının yeni teknolojiyi takip eden ve bu doğrultuda istihdamı artırıcı faaliyetlerde bulunması gerekir. Vakıfların eğitim politikaları değişim sürecine sürekli uyarak, toplumsal gelişmeye katkıda bulunmalıdır.

Teknolojik gelişmeler ivme kazanarak hızlanmaktadır. Araştırmalara göre gelecek on yıl içerisinde var olan teknolojilerin yaklaşık % 80' nin yerine yenileri alacaktır. Bu süreç istihdamda, niteliklerde ve iş organizasyonlarında büyük değişime yol açacaktır.

Bilgi toplumunda fordist üretim yönetiminin gerektirdiği düz işçinin yerini yalın üretim teknikleri çerçevesinde daha az sayıda aktif olarak üretime katılan inisiyatif kullanan kalifiyeli işçiler oluşturacaktır. (Ekin, 1997: 95) Vakıflar eli ile oluşturulacak mesleki eğitime yönelik kuruluşlarda bilgi teknolojisi ile toplumun ihmal edilen bu kesimine istihdam sağlanma olanağı doğabilir. Bunun için ülkenin değişen koşul ve

gereksinimleri doğrultusunda yeni mesleki bilgi ve becerilerinin toplumun bu bahsettiğimiz kesimine kazandırılması gerekmektedir. Yeni bilgi ve becerilerin kazandırılmasına yönelik programların hemen her ortamda yaygın biçimde uygulamaya konulması gerekir. Bu nedenle de Vakıflar eli ile oluşturulacak mesleki eğitim programlarını yaygın hale getirerek toplumun bu kesimini de çoğunluğa entegre edebiliriz.

4.7.3.2. Para Vakıfları ve Kredi Verilmesi

4.7.3.2.1. İslam Kültüründe Para Vakıfları

Geçmiş yüzyıllarda ve İslam toplumlarında müteşebbislerin finans sorunları karz-ı hasen gibi daha çok kâr- zarar ilkesine dayalı yöntemlerle çözülmüştür. Bunun dışında Mudarebe (emek-sermaye ortaklığı), Muşarake (sermaye ortaklığı), Murabaha (peşin parayla alınan bir malın vadeli olarak karlı satılması), Sanayi (iş ve taahhüt ortaklığı), Muzaraa (toprak sahibi ile işletmecinin çıkacak ürün üzerine yaptıkları ortaklık), Musakat (bağ-bahçe ortaklığı), Mugarase (ağaç dikimi ortaklığı) ve kiralama bu yöntemlerden sayılabilir. Para vakıfları da Osmanlı Devleti uygulamalarında toplumun hatta kimi devlet ve kamu kuruluşlarının finansman ihtiyacını karşılamada çok önemli bir yere sahip olmuştur (Döndüren, 1990:63-64).

Taşınır ve taşınmaz malların vakfedilmesinde "ebedilik" niteliği esas alındığı için nakit paranın vakfa konu olup olamayacağı hususu daima tartışma konusu olmuştur. Nakit paranın doğrudan tüketilme yoluyla tasarruf edilebilmesi ya da ticaret işine yatırılrsa bile zarar riskinin bulunması yüzünden "süreklilik" niteliğini taşımadığı görüşü her dönemde taraftar bulmuştur. Bu tartışma şeyhülislam Sadullah Sadi Çelebi (v. 954/ 1539) zamanında, 1537'de Anadolu Kazaskeri olarak görev yapmakta olan Koca Çivizade Seyh Mehmed Muhyiddin Efendi ile Rumeli Kazaskeri Ebussuud Efendi arasında başlamıştır. Ebussuud'un lehte fetva vermesine rağmen, 1538'de şeyhülislam olan Çivizade'nin para vakfının yasaklayan fetva ve genelgesiyle, "hükm-i şerif halini almıştır. Bu arada Sofyalı Bali Efendi (v. 950/1543) devrin padişahı Kanuni Sultan Süleyman'a, Çivizade'ye, Sadullah Çelebi'ye nakit para vakfının caiz olduğunu ispat eden mektuplar göndermiştir (Döndüren, 1990:39).

Osmanlı Devleti'nde nakit para vakfının geçerli olup olmadığı konusu 16. yüzyılda Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin nakit parayı taşınır mal (menkul) kapsamına alarak

Muhammed es- Seybani'nin "teamül bulunması" koşuluna bağlaması ile tamamen çözüme kavuşmuştur. İşte bu şekilde Hanefi fakihlerinden imam Muhammed es- Seybanî'nin taşınırların vakfını "teamül bulunma" şartına bağlaması, İmam Züfer'in de nakit para vakfını doğrudan caiz görmesi, para vakfının caiz olduğunu söyleyenlerin başlıca delilleri olmuştur.

1545 yılında Şeyhülislam olan Ebussuud Efendi, yazdığı "Risale fi vakfi'l menkuli ve'n-nükud" adlı eseriyle, nakit para vakfının hukuki şahsiyetini ortaya koymuştur. Görünen odur ki Seyhülislam Ebussuud Efendi'nin çözüm ve fetvalarına rağmen, para vakfı uygulamalarına şiddetle karşı çıkanlar da olmuştur. Bu kimseler arasında Birgivi Mehmed Efendi gibi hem dinî hem de ilmî yönden hatırı sayılır kimseler de yer almıştır. Aynı devrin en önemli alimlerinden sayılan imam Birgivî, "es-Seyfü 's sarim fi ademi vakfi 'l-menkuli ve 'd-derahim" isimli bir risale yazarak, para vakfı uygulamalarının, dinî yönden kişi ve toplum için çok sakıncalı durumlar ortaya çıkarabileceğini gayet ağır dillerle açıklamaktan geri durmamıştır. Gerçi uygulamalar, Osmanlı sosyal yapısında, ciddi anlamda büyük bir finansman açığını, yeri geldiğinde kapatmış yeri geldiğinde de bu finansmanı harekete geçirme konusunda oldukça önemli bir etkiye sahip olmuştur. Üstelik padişah ve aileleri başta olmak üzere halkın nazarında değer gören pek çok kimsenin ve din adamlarının da para vakfı hususunda lehte görüş beyan edip uygulamalara bizzat iştirak etmeleri, para vakıflarının gelişmesinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Üstelik tartışmalar devam ededursun, konu ile alakalı kaynaklardan anlaşıldığına göre vakıf paraları % 10 – 12,5' e varan muamele-i ser'iyye ile işletilebildiği gibi zaman zaman bu miktar durum ve şartlara göre % 15'e kadar çıkarılabilmıştır (Önder, 2006:41). Ayrıca para vakıflarının isletilmesi sorununun çözüme kavuşturulması konusunda ortaya çıkarılmış olan muamele-i ser'iyye uygulaması Osmanlı Kanunnameleri'nde de net bir şekilde ortaya konulmuştur. Söz konusu Yavuz Kanunnamesi Madde 42 şudur: "Ve muamele-i ser'iyye edenin onu, on birden ziyadeye ettürmeyeler ve ser'î muamele etmeden kat'a riba etdürmeyeler". Kanunnameden de açıkça görüldüğü gibi daha çok Kanuni Sultan Süleyman'aizafe edilmeye çalışılsa da söz konusu muamele-i ser'iyye uygulamasının Yavuz Sultan Selim Devri'nde kanunlaştırılmış bir uygulama olduğu görülmektedir. İbaredeki açık ifadeden anlaşıldığına göre Yavuz Sultan Selim, şer'i muamele olmaksızın vakıf paraların işletilmemesi gerektiğini ve şer'i muameledeki kâr sınırını açıkça tanzim etmiştir. Ancak

daha sonraki uygulamalara bakıldığında kanunnameye belirtilmiş bu sınırın aşıldığını görmekteyiz. Nitekim vakıf kapitalinin azalması durumunda % 15' e varan şer'i muameleler gerçekleşmiştir (Önder, 2006:42).

Oysa para vakıfları uygulamasının ilk örneği Fatih Sultan Mehmet Devri'nde gerçekleştirilmiştir. Nitekim Fatih ordunun et ihtiyacını karşılamak üzere 24 bin altın lirayı vakfetmiştir. Anlaşılan odur ki uygulama ilk defa Fatih Devri'nde yapılmış olsa dahi kanunname ile tanzim edilmiş değildir. Yavuz Sultan Selim kanunname yayımlamış ve kâr sınırını da açıkça ifade etmiş, daha sonraki devirlerde Kanuni Sultan Süleyman, Ebussuud Efendi gibi çok değerli bir şeyhülislamın da desteğiyle diğer padişahlar gibi ulu'l-emr yetkisini kullanarak bu konuda yeni kanunnameler yayımlamış ve zamanında para vakfı uygulamaları oldukça yaygın bir uygulama halini almıştır.

4.7.3.2.2. Günümüzde Para Vakıfları ve İstihdam (Mikro Kredi)

Vakıf Müessesesi, daha çok sosyal amaçlı yatırımların yapılması ve hizmetlerin yürütülmesi için gerekli finansmanın temininde önemli bir rol icra etmiştir. Bu sistemin bir parçasını oluşturan, para vakıfların da kuruluş amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik olarak yapılan faaliyetleri finanse etmek, suretiyle, vakıf sisteminin işleyişine katkıda bulunduğu görülmektedir. Para vakıfları şahısların nakit ve kredi ihtiyaçlarını karşılayabilir.

Bireylerin kendi hesaplarına çalışacakları, bağımsız bir iş kurmalarına yardımcı olan politikalar da işsizlik sorununun çözümüne katkı sağlar. Çeşitli ülkelere ilişkin veriler; teknolojik gelişmelerle, kendi hesabına çalışanların toplam istihdam içindeki payının giderek çoğaldığını göstermektedir.(Gürsel ve Ulusoy, 1999:64) Bu nedenle ülke genelinde girişimciliğin desteklenip, özendirilmesini öngören politikalar yalnızca işsizlerin kendileri için yeni bir iş kurabilmeleri açısından değil aynı zamanda küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni istihdam olanakları oluşturabilmeleri açısından oldukça değer taşır. Bu tür izlenen politikalar özellikle bağımlı statüde çalışan engelliler yönünden ayrı bir önem taşır (Altan, 2004:135).

Vakıflar aracılığı ile bireyler kendilerine sağlanacak parasal, ya da aynı nitelikte yardımlar ve hizmetlerle desteklenerek kendi işlerini kurmaya özendirilir. Sağlanan yardımlar parasal nitelikte bir nakit olabileceği gibi düşük faizli ve ya faizsiz kredi olabilir. Girişimcilik konusunda başarılı olabilecek kişilere üretim araçları vakıf

aracılığı ile tahsis edilebilir. Yatırımcının bu yardımları geri ödeyebilmesi söz konusu değilse borç ya ertelenir yada en güzeli geri ödemesinden vazgeçilir. Bu durumda bu işlem karz-ı hasen²⁰ olarak kabul edilir.

İstihdam odaklı vakıfların etkin olabilmeleri, alışılmışın dışında hayırsever kişilerin gayrimenkul mallarını değil de paralarını vakfetmelerine bağlıdır. Para vakfı statüsünde olacak olan vakıf kendine vakfedilen paraları tamamen istihdam amacı doğrultusunda kullanacaktır. (Seyyar, 2006b:40) Bu uygulama ile hem makro ekonomiye katkı sağlanarak yeni istihdam alanları açılabilir hem de insanların birilerine muhtaç olmadan yaşama olanağı sağlanmış olur. Dolaylı yönden de devletin transfer harcamalarının azalmasına neden olur. Bununla birlikte, para vakıfları uygulamasından hareketle günümüz açısından da benzer bir takım fonlar oluşturulabilir. Özellikle esnaf sandıkları, yeniçerilerin orta sandıkları, avarız vakıfları gibi uygulamalar örneklerinde olduğu gibi günümüzde belli zümreleri, veya sosyal grupları korumayı ve desteklemeyi hedefleyen sosyal yardım ve dayanışma, sosyal güvenlik, ve sosyal sigortacılık, gibi alalarda bir takım modellerin geliştirilmesi mümkündür.

Batı üniversitelerinde yaygın bir şekilde örneğini gördüğümüz gibi, araştırma ve eğitimin desteklenmesine yönelik vakıf fonları oluşturulabilir. Oluşturulacak fonlar ile tam burslu öğrenci sayısı artırılabilir. Oluşturulacak fonlar vasıtası ile sağlık alanında özellikle araştırma ve geliştirmeye yönelik faaliyetler finanse edilebilir. Toplumda yardıma muhtaç kesimlere yönelik özellikle istihdam vakıflarının finansmanında bu fonlardan yararlanabilir.

Bilgi edinme kapsamında elde edilen bilgiler ışığında, Vakıflar Genel Müdürlüğüne 2009 yılında hiçbir şartlı bağışın yapılmaması manidardır. Bu durum vakıfların toplumdan ne kadar uzak olduğunun somut kanıtı diyebiliriz. Günümüzde toplumsal problemlerin başında dezavantajlı gruplar olarak adlandırılan çocuklar, kadınlar, işsizler ve yaşlılara yönelik olarak önemli finansman ihtiyacı olabilir (Özcan, 2006).

²⁰ Lafzen “güzel borç” anlamına gelen “karz-ı hasen”, hayırsever bir kişinin veya bu maksatla oluşturulmuş bir vakfın, hiçbir maddi menfaat düşüncesi gözetmeksizin ve sırf Allah rızasını kazanmak için darda kalmış ve ihtiyaç içinde olanlara borç vermesidir.

4.7.3.3. İş Oluşturma Vakıfları

Yeni istihdam olanakları oluşturan özel kesim işverenlerine, bazı kolaylıklar sağlanarak yardımcı olunması da, işsizlikle savaşım politikaları içinde yer alan düzenlemeler kapsamında bulunur. Bu yolla işe yeni alınanların, işverene getireceği yükün azaltılmasına yönelik uygulamalarla işverenler, eleman almaya özendirilebilir (Altan, 2004:134).

Vakıflar Genel Müdürlüğünün belirlediği muhtaç ailelerden gösterdiği kişileri istihdam eden iş verenlerin ödemekle yükümlü oldukları sosyal sigorta primlerinin tümünü veya bir kısmını üstlenebilir. Böylece küçük işletmelerin işgücü maliyetlerin aşağı çekilmesine yardımcı olmak suretiyle hem onların piyasada rekabet gücünü artırmada hem de işsizlerin istihdamına katkıda bulunabilir (Seyyar. 2006b:40).

4.7.3.4. Yerel Yönetimler ve Vakıf İşbirliği

Vakıflar ve yerel yönetimler işbirliği ile belirlenmiş yoksul ailelere yönelik ortak çalışmalar yapılabilir. Yerel yönetimler ve vakıf işbirliği ile iş olanakları sağlamada proje geliştirilebilir. Bu proje kapsamında belirlene muhtaç yoksul ailelere iş olnağı sağlayan kredi verilebilir. Proje kapsamı ise; bakkal, kahvehane, terzi, kuaför, kasap, elektrik malzemesi gibi dükkanlar açarak, hayvan alım satımı, aşçılık, sebze ve meyve alım satımı, halıcılık, boyacılık gibi ticari faaliyetlerde bulunarak, el sanatları, çeyiz eşya ve kıyafet yapımı, kozmetik ürünleri alım satımı, bisiklet kiralama, motosiklet ile eşya taşıma, seyyar satıcılık, bireylerin az da olsa kendilerine sunulan kredi imkanları ile başkalarına muhtaç olmaksızın bir işkolunda faaliyete başlamaları, bu faaliyetlerini geliştirmeleri ve bu sayede katma değer yaratarak istihdam olanağı sağlamalarını gerçekleştirdikleri bir projedir. Bir simit tezgahı için sağlanan sermaye sağladığı marjinal faydanın ölçülmesinin imkanı yoktur. Belediye işbirliği kapsamında sermaye sağlanan bu işler için bazı kolaylıklar sağlanabilir. Belediye sınırları içinde simit tezgahının yasal yeri belirlenebilir. İlk simit tezgahının sermayesi vakıflar aracılığı ile temin edilir. Pazarcılık için kredi verilen muhtaca belediye pazar yeri belirlemede kolaylıklar sağlayabilir.

4.7.3.5. Vakıf Merkezli Geçici İstihdam Projeleri

Günümüzde çalışanların aktif olarak çalışma hayatlarında çalıştıkları sürelerde işsizlik sigorarta primi kesintisi yapılarak, işsiz kaldıkları sürelerde yardımcı olması açısından ücret ödemesi yapılır. Aktif çalışma hayatından sonra belli bir dönem işsizlik kişiler üzerinde rehavet oluşturabilir. Vakıflar Bölge Müdürlükleri ile İş Kur ile yapılacak protokol ile bu işsiz kişilerin geçici olarak meslek kazandırmaları veya mesleği geliştirmeleri açısından çeşitli işlere yerleştirilebilir. Çalışanın asgari ücretten maaşı işkur tarafından verilebilir. Sosyal güvenlik primi ise vakıflar aracılığı ile karşılanabilir. Yapılacak bu uygulama:

- Bir yıl ile sınırlı olacaktır.
- Bu proje de amaç ilgili kişinin asgari hayatını idame ettirmesinin yanında meslek öğretmek, veya mesleğini geliştirmek amaç olmalıdır.
- İlgili yerdeki vakıf üniversitelerinden ve teknik liselerden meslek ilgili destek alınabilir.
- Haftanın belli bir günü meslek konusunda projeye dahil kişilere mesleği ile ilgili dersler verilebilir.
- Geçici istihdam işyerlerinde kişinin kendini ispatlayarak o işyerlerinde sürekli istihdam edilmesi sağlanabilir.
- Bu proje iş kur ile birlikte hareket edilerek işkurun veri tabanından faydalanılabilir.
- Vakıflar bölge müdürlükleri ve iş kur işbirliği ile ticaret ve sanayi odaları işverenlere köprü olması sağlanabilir.
- Geçici isithdam oluşturmada sanayi kuruluşların dağılımını ticaret ve sanayi odasının envanterinden yararlanılabilir.
- Bu kapsamda Vakıflar Genel Müdürlüğünün kiracısı olan esnaftan da fayda sağlanabilir

- Bu kapsamda işsiz kalmış muhtaç insanlara fırın ustalığı, döner ustalığı gibi meslekler öğretilir. Bir yıl boyunca bu işçilerin finansmanı vakıflar aracılığı ile karşılanabilir.

SONUÇ

Geçmişte vakıflar bir yandan insan ve toplum için faydalı sosyal nitelikli kamu hizmetlerini yapmayı, hastaneler kurmayı, kütüphaneler, öğrenci yurtları, imaretler açmayı görev edinirken diğer yandan da sahip oldukları kültür varlıkları ve eserleri ile ülkenin şehircilik faaliyetlerine katkıda bulunmuşlardır. Böylece vakıflar, hem insan hayatının zorunlu ve temel ihtiyaçlarını karşılamış, hem de tarihi ve kültürel mirasın en önemli emanetçisi olmuştur.

Özel mülkiyete konu olan bir malın, yani tamamen kişinin tasarrufunda bulunan maddi bir hakkın, karşılık beklemeden toplumun yararına, tüm canlılar tarafından kullanılmasını sağlamak için, kamu hizmetine tahsis edilmesi gibi yüce bir düşüncenin ürünü olan vakıflar, bu medeniyetin temelini oluşturmaktadır. Vakıfların merkezinde olan Vakıflar Genel Müdürlüğü ise bu görevi yerine getirmekle yükümlüdür.

Bilgi çağı ile beraber toplumun ihtiyaçları artmakta ve farklılaşmaktadır. Farklılaşan toplumsal ihtiyaçlar, yaşanan ekonomik krizler, sosyal kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde devletin yetersiz kalması, gelir dağılımındaki artan uçurum, sosyal adaletin bozulması vakıfların önemini daha da artırmaktadır. Günümüzde ise Vakıflar Genel Müdürlüğü toplumun ihtiyaçlarına cevap verme yerine mimari alanda eski eser onarımını kendisine öncelikli görev edinmiştir. Fakat Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetiminde olan bu vakıfların senetleri incelendiğinde, görüleceği üzere, amaç ister insan, ister hayvan, isterse doğa olsun muhtaca ulaşmaktır. Kurulan vakıfların büyük çoğunluğu eğitim öğretim ve muhtaca yardım amaçlı vakıflardır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu vakıfların emanetçisi konumundadır. Bu doğrultuda, Vakıf senetleri gruplara ayrılarak, gelirleri bu grupların başlığı altında toplanıp, harcama bu şekilde yapılırsa vakıf ruhuna ve kültürüne uygun hareket edilmiş olur. Aynı zamanda bu şekilde uygulamada kolaylık da sağlanacaktır.

Sosyal siyaset ekseninden hızla uzaklaşan Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesinin yarısından fazlasını onarım faaliyetlerine harcamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü tabii ki kültür varlığımız olan eski eserlerin korunmasında gerekeni yapacaktır. Fakat Vakıfların misyonunun temelinde insan olmalıdır. Geçmişte bu eski eserler insana ulaşmak için sadece bir araçtı, günümüzde ise Vakıflar Genel Müdürlüğü değişen toplum ihtiyaçlarına cevap verecek farklı açılımlar gerçekleştirememiştir.

Özel bütçeli bir kuruluş olan Vakıflar Genel Müdürlüğü 40.000 den fazla mazbut vakfın sorumluluğunu taşımaktadır. Osmanlı döneminde kurulan bu mazbut vakıfların amacı sadece insana ulaşmaktı. Vakfiye şartlarında hep muhtaçları konu almışlardı. Sadece insanları da değil hayvanları da korumak için birçok vakıf kurulmuştu. Vakıflar Genel Müdürlüğü resmi internet sitesinde yayımladığı 2010-2014 stratejik eylem planındaki hedeflerinin arasında, kuruma başvuran muhtaçların %75 ine cevap vermeyi amaçlamaktadır. Aynı kurum 2010 yılında muhtaç ailelere evlerine dağıtılan sıcak yemek yardımını kesmiştir.

Burada vurgulanması gereken, muhtaçlara illa ki sıcak yemek dağıtması gerektiği değildir. Bu faaliyetin yerine alternatif, farklı, etkin bir sosyal hizmet sunmak gerektiğidir. Ayrıca her yıl orta öğrenim öğrencilerine verilen aylık burs 2010 tarihi itibari ile sadece şehit ve gazi yakınlarına verilmektedir. Bütün bu uygulamalar neticesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü sosyal siyaset çizgisini kaybetmektedir. Ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğünün denetiminde olan yeni ve mülhak vakıfların sadece adı vakıftır. Vakıfların vergi ve benzeri avantajlarından yararlanılmak üzere kurulan bu vakıflar vakfiye şartlarından çok uzakta faaliyet göstermektedirler. Bunlardan onlarcası her yıl müfettiş denetimine tabi olmaktadır. Örneğin eğitim öğretim amaçlı kurulan vakıflardan hangisi gerçek anlamda vakıf niteliği taşımaktadır. Kurulan bu eğitim ve öğretim kurumları tamamen sembolik düzeyde öğrenci bulundurmaktadır. Ayrıca bütün vakıfların toplandığı mazbut vakıf olan Vakıflar Genel Müdürlüğü toplumdan çok uzakta varlığını sürdürmektedir. Toplumun büyük çoğunluğu vakıf kültürünü bilmemekte, Vakıflar Genel Müdürlüğünü ise tanımamaktadır. Yapılacak köklü değişikliklerle vakıflara farklı bir ivme kazandırılabilir. Vakıflar Genel Müdürlüğü yeni vakıflar ve yerel idarelerle işbirliği içerisinde miskinlere, engellilere, toplumdan dışlanmış kimselere ulaşarak istihdam amaçlı yeni açılımlar gerçekleştirebilir. Günümüzün en büyük sorunu olan işsizliği önleme yönünde ülkemize yardımcı olacak yeni açılımlar gerçekleştirebilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü hayri bir kurum olmasına rağmen kendi içerisinde gömülmüş vaziyette faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadır. 5737 sayılı Vakıflar Kanununda Vakıflar Genel Müdürlüğünün gelirleri arasında şartlı ve şartsız bağışlar yer almaktadır. 2009 yılı verileri ile baktığımızda Vakıflar Genel Müdürlüğünün hiç bir

bağış almadığı görülmektedir. Bağış mekanizması canlandırılarak, zaten güçlü olan finansal yapısı daha da güçlü bir hale getirilebilir. Bu şekilde toplumun ihtiyaçlarına farklı açılımlarla farklı boyut kazandırmak mümkün olabilir. Bu gün birçok yardım kuruluşu ve dernek Vakıflar Genel Müdürlüğünden daha fazla tanınmakta ve daha fazla bağış toplamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün bünyesinde bulunan taşınmazlar bu yardımların toplandığı mekânlar olarak kullanılabilir ve yardıma muhtaç olan insanlar ihtiyaç duydukları malzemeleri bu merkezlerden temin edebilirler. Ayrıca topladığı bağışlarla Vakıflar Genel Müdürlüğü sadaka kültürünün gerçekleşmesinde aracı bir kurum görevi üstlenebilir.

İnsanlık değerinin yükselmesi, toplumumuzda sosyal refahın yaygın hâle gelmesi ve ülkemizin imarında önemli hizmetler ifa eden vakıfların mahiyetini tanıyan bir kimsenin, vakfı sevmemesi ve yardım elini uzatmaması düşünülemez. Yardımlaşmayı toplumun geneline yayarak vakıflar sivil toplum kuruluşlarının önüne geçebilir. Bu güveni sağlanabilirse yukarıda bahsettiğimiz gibi vakıflar, toplumun değişen ihtiyaçlarına cevap vererek huzur ve sükûnun sağlanmasında topluma büyük katkı sağlayabilir.

Yardımlaşma medeniyetin bir göstergesidir. Medeniyetimize baktığımızda yardım ve hoşgörü kültürünün mükemmel bir şekilde dizayn edildiğini görmek mümkündür. Selçuklu ve Osmanlı medeniyetinde vakıf kültürünün toplumun herkesi tarafından benimsendiği görülmektedir. Vakıflar aracılığı ile kamusal hizmetlerin görüldüğü bilinen bir gerçektir. Vakıfların ne kadar ileri bir seviyede olduğu ise sadece yardımların insana yönelik yapılmadığı, hayvanları ve çevreyi koruma amaçlı vakıfların kurularak sahip çıkılmasından anlaşılmaktadır. Vakıflar toplumda manevi değerlerin en üst seviyede yaşanmasını sağlayarak insanları manevi hazzın verdiği mutlulukla yukarılara taşıyabilir. Ayrıca vakıf kültüründe muhtacın, miskinın kendisine gelmesini beklemeden tespit ederek ihtiyaçlarını gidermesi gerekmektedir. Vakıflar ise bu şekilde bir tespit çalışması yürütmediği gibi vakıflara başvuran muhtaçların kaydını bile yapılmamaktadır.

2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planında sosyal güvenlik sisteminin etkinliğinin artırılması için, sosyal hizmet ve yardım sisteminin geliştirilmesi, sistemden yararlanacak kişilerin belirlenmesi amacıyla ortak veri tabanı oluşturularak nesnel

ölçütlerle işleyen bir tespit mekanizması kurulması amaçlanmaktadır. Aynı ve nakdi yardımlar kaymakamlık aracılığı ile kontrol altına alınabilecektir. Vakıfların ise; klasik yardım anlayışının çok ötesinde yeni stratejik açılımlarda bulunması gerekmektedir. Bunu yapmadığı takdirde eski eser onaran bir kurumdan öteye gidilemeyeceği gibi ileri aşamada farklı sonuçlara zemin hazırlayabilir. Bu bağlamda yapılması gereken ise; çalışabilecek durumda olan yoksullara yönelik sosyal yardım ve hizmetlerin yoksulluk kültürünün oluşmasını önleyici ve yoksul kesimin üretici duruma geçmesi yönünde çalışmalar yapılabilir.

Osmanlı vakıf kültürünü en üst seviyede uygulamış ve vakıflar aracılığı ile hem birçok eserin korunmasını, günümüze ulaşmasını hem de insanlığın ne demek olduğunu öğreten nitelikte yardım elini uzatmıştır. Günümüzde ise vakıf müessesesinin tam anlamı kavranmadığı gibi, insanların manevi duyguları erozyona uğrayarak birbirine yabancı hale gelmektedir. Günümüz toplum anlayışında özellikle büyük şehirlerde, acil yardıma ihtiyacı olan yada hayati tehlikesi bulunan bir kişiye bile duyarsız davranarak yardım etme veya etmeme konusunda tereddüt etmekteyiz. Apartmanda yıllarca oturarak bırakın yardım yapmayı komşusunun bile ismini bilmeyen sayısız örnekte insan vardır. Bütün bunlara rağmen toplumu ayakta tutan ise çekirdek aile yapısının henüz bozulmamış olması ve İslam dininin ön gördüğü değerlerdir.

Bu türde bir hayat tarzında vakıf kültüründen verim almayı beklemek ne kadar doğru olur tartışılır. Bu açıdan vakıfları ve vakıf kültürünü günümüz insanına tanıtmak, vakıfların sadece eski eser onarımı ve ucuz kira anlamına gelmediği anlayışını kırmak üzere çalışma yapmak gerekmektedir. En önemlisi ise; insanların manevi değerlerini korumaları açısından vakıf kültürünün önemini anlatan çalışmalar yapılabilir. Manevi değerlerden yoksun bir milletin her türlü suç unsuruna buluşabileceğini unutmamak gerekir. Bu bağlamda Vakıflar üzerine yapılan çalışmalar genellikle hukuki ve teknik konularla sınırlı tutulmuş, sosyal politika alanında gördüğü işlevler ve zamanımızda görebileceği işlevlere ilişkin çalışmalar yetersiz kalmıştır.

Bugün topluma düşen görev, toplumun yararına olarak kurulmuş, sosyal dayanışmayı sağlayan bu hayır müesseselerine ilgi göstermek, çevremizde vakıf anlayış ve şuurunu canlı tutmak, elimizden geldiği kadar bu güzel hizmetlere iştirak ederek bunların her alanda yaygınlaşmasını teşvik etmektir. Çeşitli kuruluşlar tarafından yapılan gıda,

eğitim, sağlık gibi yardımlar emek sarf etmeden yaşayan bir kesim ortaya çıkarmaktadır. Yardımların kurumlar arasında koordinasyonu önem arz etmektedir. Yapılması gereken ise vakıf merkezli istihdam politikalarına ağırlık vermektir. Toplum olarak birinci aşama olan temel yardımların ötesinde bir sosyal politika geliştirilemedi. Vakıflar Genel Müdürlüğü 2003-2009 yıllarında sıcak yemek ve kuru gıda yardımına 300 milyon TL harcama yapmıştır. Fakat önemli olan muhtaca balık vermek yerine balık tutmayı öğretmektir.

- Sonuç olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü bölge bölge yıllara yayarak meslek edinmeye yönelik Vakıf kampüsleri kurarak sanayi işbirliği ile burada muhtaçlara istihdama yönelik meslek geliştirme kursları açılabilir. Bunların mesleğini geliştirmesi için sanayide bir sene çalışması karşılığında işverene sosyal güvenlik primi, o işçi için, ödenebilir.
- Vakıf müessesesi bir işletmedir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün hiçbir yerden gelir almadan yıllık kazancı 2009 rakamları ile 460 milyon TL civarındadır. Toplam kaliteye geçilerek verimlilik artırılabilir. Vakıf mallarının etkin bir şekilde kullanımı sonucu gelirini artırılarak hizmet ağı geliştirilebilir.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü olarak araziler kat karşılığı müteşebbislere verilmektedir. Kısa vadede karlı bir iş gibi gözükse de geçmişteki hayırseverlerin belli bir amaç için; bıraktığı kendine ait toprağın bir nevi devridir. Bu şekilde devretmek toprağı dolaylı yoldan elden çıkarmaktır. Bu uygulama vakıf kültürüne ve ruhuna aykırıdır.
- Toplumun büyük bir ihtiyaı olan büyük şehirlerin niversite hastanelerinin ve onkoloji merkezlerinin yanında vakıf evleri kurularak burada tedavi gören hasta yakınlarının ücretsiz kalması sağlanabilir. Bu evlerde rehabilitasyon amacı ile part time imam, sosyal hizmet uzmanı ve psikolog istihdam edilebilir. Bu tür uygulamalar Osmanlı Devletinde bulunan vakıflarca yapılmıştır.
- Kk ayni yardımlar yerine makro yatırımlar yapılmalı, sosyal politikada 2. aşamaya geçilmelidir. Yeni vakıf kurulması yerine tek elden yönetim olması açısından servet sahiplerinin vakfedecekleri nakit parayı veya malı Vakıflar Genel Müdürlüğüne bağışta bulunması sağlanmalıdır.

- Osmanlı Devletinde olduğu gibi Vakıf bilincinin ne anlama geldiğinin topluma benimsetilmesi için kapmayalar başlatılması gerekmektedir. Keza çarpıcı bir örnek olarak her sene vakıf haftası kutlanırken personelden başka kimsenin haberi bile olmamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıflar Bankasının sahibi olmasına rağmen bu bankanın ismi Vakıflar Genel Müdürlüğüne önüne geçmiştir. Bu imaj sorununun çözümü için derhal çalışma yapılması gerekmektedir. Yoksullara yardım ve destek amacı için kurulmuş olan birçok dernek daha köklü bir kurum olan ve bu alanda çalışması gereken Vakıflar Genel Müdürlüğünden daha çok tanınmaktadır.

Özet olarak tarihi süreç içerisinde varlığını sürekli olarak korumuş olan vakıf müessesinin bu gün geldiği noktada daha etkin ve daha verimli olabilmesi, eski değerine ve yerine kavuşabilmesi için yeni açılımlara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu anlamda yeni bakış açıları ile bir takım yeni stratejik açılımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Hiç şüphesiz bu konuda gerek Selçuklu Dönemi gerekse Osmanlı Döneminde faaliyet gösteren vakıfların, günümüzde batıda faaliyet gösteren vakıf ve benzeri kurumların işlevleri yol gösterici olacaktır.

KAYNAKÇA

- ABAY, Ali Rıza (2004), “Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri”, *Sivil Toplum Dergisi*, Nisan-Eylül.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet (1996), *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, İstanbul.
- AKGÜNDÜZ, Ahmet (1988), *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- AKOZAN, Feridun (1969), “Türk Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S. VIII, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can, İstiklal Yaşar Vural (2002), “Yoksulluk Terminoloji Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri Yoksullukla Mücadele”, *Hak-İş Konfederasyon Yayınları*, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can, Hüseyin Şen (2001), “Ekonomik Kriz Nedenler ve Çözüm Önerileri Yeni Türkiye Ekonomik Kriz”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Özel Sayısı, Kasım-Aralık, Ankara.
- AKTÜRK, Faik (1999), “Türkiye’de İşgücü Piyasası İstihdam ve İşsizlik”, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Dergisi*, Yıl 2 Sayı 3 Nisan-Haziran, Ankara.
- ALTAN, Ömer Zühtü (2004), *Sosyal Politika Dersleri*, T.C Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- ARAT, Necla (1993), “Türkiye’de Kadın Girişimcilik”, *Türkiye Esnaf Ve Sanatkârlar Ve Küçük Sanayi Araştırma Enstitüsü*, Tes-Ar Yayın No: 7, Ankara.
- ARICI, Kadir (1990), “Ailenin Sosyal Güvenlik Raporu”, *Türkiye Aile Yıllığı*, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, Genel Yayın No: 10, Ankara.
- ATEŞ, İbrahim (1982a), “Hayri ve Sosyal Açından Vakıflar”, *Vakıflar Dergisi*, S. XV, Ankara.

- ATEŞ, İbrahim (1982b), “Vakıflarda Eğitim Hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları” *Vakıflar Dergisi*, Sayı XIV, Ankara.
- AYDIN, Davut (2002), “Batıda Vakıflarda Aranılan Temel Özellikler”, *Vakıf ve Kültür Dergisi*, İstanbul.
- BARAN, Nimet (2003), *İşverenlerin Zihinsel Engellileri İstihdamlarına İlişkin Görüş ve Önerileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- BARKAN, Ömer Lütfi, Ayverdi, Ekrem Hakkı (1970), *İstanbul Vakıflar Tahrir Defteri*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.
- BAŞTAYMAZ, Tahir, (2000), *Çocuk Emeginin Kullanımı Engellenebilir Mi? IPEC Projesine Eleştirel Bir Bakış*, Prof.Dr. Nusret Ekin’e Armağan, Türk Ağır Sanayi ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası, Yayın No: 38, Ankara.
- BAYSAN, Leyla (2003), *Hemşire ve Ebelerin Kadına Yönelik Şiddet Belirtilerini Tanımalarına Yönelik Ölçek Geliştirme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- BERBEROĞLU, Nejat (1996), *Makro Ekonomi Teorisi*, Birlik Ofset Yayıncılık, Eskişehir.
- BERKİ, Şakir (1971), “Türkiye’de İmparatorluk ve Cumhuriyet Devrinde Vakıf Çeşitleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı IX, Ankara.
- BERKOL, Feramuz (1971), “Türk Vakıf Kervansarayları Ve Bugün Turizm Hizmetinde Kullanılmaları”, *Vakıflar Dergisi*, S. IX, Ankara.
- BERNART, Lewis (1956), “1641-1642 De Bir Karayitin Türkiye Seyahatnamesi”, *Vakıflar Dergisi*, C. III, Ankara.
- BİLHAN, Saffet (1986), “900 Yıllık Bir Türk Öğretim Kurumu Buğra Han Tamgaç Medresesi Vakıf Belgesi”, *MEB Dergisi*, S. 8-9, Ankara.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi (1990), *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilahât-ı Fıkhiyye Kâmûsu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul.

- BOZTEPE, Yenal (2007), *Türkiye’de İşsizlik Kavramı ve İşsizliğin Ortadan Kaldırılması İle İlgili Model Oluşturulması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CAVKAYTAR, Atilla (1998), *Zihin Engellilere Yönelik Özel Bakım ve Ev İçi Becerileri Öğretiminde Bir Aile Eğitimi Programının Etkililiği*, Basılmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- ÇETİNER, Osman Savaş (2007), “Benim Fakirim Daha Besili”, *Sosyal Politikalar Dergisi*, Sayı 2.
- ÇİÇEK, Hüseyin (1996), *Türkiye’de Vakıf Müessesinin Sosyo Ekonomik Fonksiyonları İzmir İli Sosyal Yardımlaşma Vakıfları Üzerine Bir Araştırma*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- DANIŞ, Mehmet Zafer, “Yaşlılık, Yoksulluk ve Yalnızlık”, http://www.gebam.hacettepe.edu.tr/sosyal_boyut/yaslilik_yoksuluk_yanlizlik.pdf (14/09/2010)
- DİNTAŞ, Hamide (2008), *Kadına Yönelik Eş Şiddetinin Sosyo Ekonomik Durum ve Yaşam Kalitesi İle İlişkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- DÖNDÜREN, Hamdi, (1990), “İslam da Para Vakfı ve Finansman Olarak Kullanma Yöntemleri”, *Altınoluk Dergisi* Sayı 53-63.
- EKİN, Nusret (1997), *Küresel Bilgi Çağında Eğitim Verimlilik İstihdam*, Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- EKMEKÇİ, Ömer (1987), “Yeni Tüzük Hükümleri Uyarınca Sakat İşçi Çalıştırma Yükümü”, *İstanbul Barosu Dergisi*, C.IV S.6, İstanbul.
- ENEZ, Saniye Ceylan (2001), “Özürlü Ailelerin Eğitiminde Sosyal Hizmet Mesleğinin Yeri Ve Önemi”, *Sosyal Hizmet Dergisi*, Ekim-Kasım, S. 39.
- ERDİL, Fethiye (2004), *Yaşlının Evde Bakımı Sağlıklı ve Başarılı Yaşlanma*, H.Ü. Geriatrik Bilimler Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

- ERDOĞMUŞ, Zeki (1990), “Vakıfların Sosyal Fonksiyonları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 1, Cilt: 4, Elazığ.
- ERDOĞRU, Mehmet Akif (1990), “Ertuğrul Gazi’nin Bilecik’teki Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, XXI Sayısı, Ankara.
- EREN, Fikret (1987), *Osmanlı Dönemi Vakıfları*, 5. Vakıf Haftası Semineri, Ankara.
- ERKİLET, Şaban (1994), “Ailenin Eğitimi ve Korunmasında Vakıfların Rolü Semineri”, *XII. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- ERTUNÇ, Hüseyin (2007), *İslam Hukuk Tarihinde Vakıflar İle Batı Kültüründeki Benzeri Kurumların Karşılaştırılması*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- EM, Ali (2006), *Türk Hukuk Sisteminde Vakıflar*, Turhan Yayınevi, Ankara.
- GEDİZ, Burcu (2000), “Türkiye’de İstihdam İşsizlik ve Çözüm Önerileri Esneklik Yaklaşımı”, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Sayı:6.
- GÖKAY, Fahrettin Kerim (1942), “Ruh Hekimliği Sahasında Türklerin ve Vakıf Müessesesinin Hizmetleri”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı 2, Ankara.
- GÖKÇEN, Ahmet (1985), “Vakıfların Ekonomik Yönü ve Vakıf Müessesesinin İktisadi Tesirleri”, *II. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- GÖKÇEN, İbrahim (1944), *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul
- GÖZÜBENLİ, Beşir (2003), “İslâm Toplumunda Vakıf Kültürünün Doğuşu”, *Yeni Ümit Dergisi*, İzmir.
- GÖZÜBENLİ, Beşir (1995), “Sosyal Güvenlik Müessesesi Olarak Vakıflar”, *XII. Vakıflar Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- GÖZÜBENLİ, Beşir (1994), “Ailenin Eğitimi ve Korunmasında Vakıfların Rolü Semineri”, *XII. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

- GÜL, Songül, Hüseyin Gül (1997), “Yoksulluk ve Yoksulluk Sorununa Yaklaşımlar”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Sayı. 199 Cilt XXI Temmuz.
- GÜNDOĞAN, Naci (2001), *Genç İşsizliği*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- GÜRSEL Seyfettin ve ULUSOY Veysel (1999), *Türkiye’de İşsizlik ve İstihdam*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- GÜVEN, Sami (2001), *Sosyal Politikanın Temelleri*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- GÜVEN, Sami (1995), *Sosyal Politikanın Temelleri*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- HAMUDAN, Yusuf (1987), *Türkiye de Beşeri Kaynak Kullanımı 1923–2000 ve Teknoloji Seçimi Seçimin İstihdam Politikasındaki Yeri*, 2. Türkiye İktisat Kongresi 3. Komisyona Sunulan Tebliğler DPT, Ankara.
- HATEMİ, Hüseyin (1969), *Osmanlılarda Toprak Düzeni ve Vakıf Kurumu*, Osmanlı Ansiklopedisi Tarih/Medeniyet/Kültür, İstanbul.
- HATEMİ, Hüseyin (1996), *Vakıf Kurumunun Kökeni Hakkında Düşünceler*, 3.Sektör, İstanbul.
- HAZAR, Ahmet Turan (1991), *Vakıflar ve Eğitim Hizmetleri*, Ankara
- <http://www.devletarsivleri.gov.tr>
- İLKARACAN, Pınar (1996), *Sıcak Yuva Masalı*, Metis Yayınları, İstanbul.
- İNAN, Ahmet (1989), *Sosyal Açıdan Türk İslam Kültüründeki Vakıf Kurumu Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- İNSEL, Ahmet (2001), “İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri”, *Toplum Bilim Dergisi* No: 89.
- KARLUK, Rıdvan (1999), *Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim*, Beta Yayınları, İstanbul.
- KAZICI, Ziya, “Osmanlıda Hayır Müessesesi ve Sadaka Taşları”
<http://www.izmir.net.tr/index.php/buelent-turan/137-sadaka-kulturu> (18/08/2010).
- KAZICI, Ziya (2003), *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayıncılık, İstanbul.

- KAZICI, Ziya (1985), *İslami ve Sosyal Açısından Vakıflar*, Marifet Yayınları, İstanbul.
- KORAY, Meryem (2000), *Sosyal Politika*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- KOYUNOĞLU, H. Hüsnü (2002), *Sosyal Politika Açısından Vakıflar 17. Yüzyıl Osmanlı Örneği*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KOZAK, Erol (1994), *Bir Sosyal Siyaset Müessesesi Olarak Vakıf*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Adapazarı.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1954), *Evvelki Hukukumuzda Vakıf Nevvîyetleri*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası Cilt 17, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, Bülent (1951), “Tarihte Vakıflar”, *Ankara Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Ankara.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat (1942), “Vakıf Müessesinin Hukuki Mahiyeti ve Tekâmülü”, *Vakıflar Dergisi*, 2.Sayı, Ankara
- KURT, İsmail (1994), *Nazari ve Tatbiki Olarak Para Vakıfları*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- NARİN, Mete Sinan (2001), *Bir Sosyal Siyaset Vasıtası Olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- OKUR, Nejla (2001), *Özürlülere Yönelik Örgütlenmenin İncelenmesi*, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- ONUR, Bekir (1995), *Gelişim Psikolojisi, (Ölüm, Yaşlılık, Yetişkinlik)*, İmge Kitabevi, Ankara.
- ORTAYLI, İlber (2006), “Vakıflar Genel Müdürlüğü”, *Vakıflar Dergisi*, Özel Sayı, Ankara.
- ÖNDER Şule (2006), *İslam ve Osmanlı Hukukunda İmam Birgivi ve Ebu Suud Efendinin Para Vakfı Tartışmaları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- ÖZAYDIN, Nilüfer (1998), “Kadın ve Şiddet”, *Sağlık ve Toplum Dergisi*, Yıl.8 Sayı 3-4.
- ÖZAYDIN, Mehmet Merve, (2003) “Vakıfların Sosyal Politika İşlevleri ve Günümüzde Artan Önemi”, *Kamu-İş Dergisi*, C.7, Sayı:2, Ankara.
- ÖZMEN, Suna (2004), “Aile İçi Öfke ve Saldırganlığın Yansımaları”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, Ankara.
- ÖZTUNA, Yılmaz (1978), *Büyük Türkiye Tarihi*, Ötüken Yayınevi, İstanbul
- ÖZTÜRK H., Ü. Sevil (2005), “Gebelikte Şiddet Sağlık”, *Toplum Dergisi*, Sayı:1.
- ÖZTÜRK, Nazif (1995a), *Elmalı M. Hamdi Yazar Gözüyle Vakıflar*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- ÖZTÜRK, Nazif (1995b), *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara
- ÖZTÜRK, Nazif (1983), *Menşei ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1.Baskı, Ankara.
- Özürlüler Şurası Çağdaş Toplum Çağdaş Yaşam ve Özürlüler Ön Komisyon Raporları
Ankara 29 Kasım-02 Aralık 1999.
- PARASIZ, İlker (2003), *İktisada Giriş*, 7. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa
- SAĞLAM, Necdet (2002), “Avrupa’da Vakıfların ve Gönüllü Kuruluşların Rolü ve Sağlanan Teşvikler”, *Vakıf ve Kültür Dergisi*, İstanbul
- SAPANCALI, Faruk (2005), *Sosyal Dışlanma*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir.
- SEYYAR, Ali, “Sosyal Siyaset Kürsüsü Sivil Toplum Kuruluşları ve Özel Şirketler İşbirliği Çerçevesinde Özürlü İstihdamına Yönelik Korumalı İşyeri Projesi”,
www.sosyalsiyaset.net/documents/op.asp (08.12.2009)
- SEYYAR, Ali, “Sosyal Siyaset Ekseninde Yerel Özürlüler Politikası Özürlü Dostu Yerel Sosyal Politikalar”, www.sosyalsiyaset.net/documents/ozurluler.htm
(18.01.2010)

- SEYYAR, Ali (2006a), *Özürllülere Adanmış Sosyal Politika Yazıları*, Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Adapazarı.
- SEYYAR, Ali (2006b), “AB Sürecinde Çağdaş Sorunlara Vakıf Merkezli Çözüm Önerileri Vakıf Medeniyeti Çevre”, *Vakıflar Dergisi*, Özel Sayısı, Ankara.
- SEYYAR, Ali (2006c), *Değişen Dünyada ve Türkiye de Sosyal Politikalar*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- SEYYAR, Ali (2002), *Sosyal Siyaset Terimleri Sözlüğü*, Beta Basım Yayım, İstanbul.
- SEYYAR, Ali (2001), *Sosyal Siyaset Açısından Özürllülüğe Karşı Mücadele*, Türdav Basım Yayım Ticaret, İstanbul.
- SEYYAR, Ali (1999), “Özürllülüğün Tanımlanmasındaki Sosyal Faktörlerin Önemi”, *Rehabilitasyon Dergisi*, Sayı:5.
- Sosyal Politika ve İstihdam Başlıklı AB Müktesebatı ve Türkiye Tisk AB Mevzuatını İnceleme Komisyonu Raporu Nisan 2006.
- SUNGURBEY, İsmet (2001), *Eski Vakıfların Yeni Sorunları*, T.C Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ŞANLI, Sinan, (2004), *İspanya'daki Vakıf Sistemi*, Vakıflar Sempozyumu Kitabı, Ankara.
- ŞAHİN, Hüseyin (2002), *İktisada Giriş*, Ezgi Yayınları, 6. Baskı.
- ŞAHİN, Kamil (1994), “Ailenin Eğitimi ve Korunmasında Vakıfların Rolü Semineri”, *XII. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara..
- ŞAYLAN, Gencay (1995), *Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, İmge Kitapevi, Ankara
- ŞEKER, Mehmet (1991), *İslam'da Sosyal Dayanışma Müesseseleri*, Diyanet Yayınları, Ankara..
- ŞEKER, Osman (1984), “Müslüman Türklerde Sosyal Dayanışma Müessesesi Olarak Vakıflar”, *I. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara..

- ŞİMŞEK, Ahmet, (1994), *İslam'da Zekat Müessesine Sosyolojik Yaklaşım*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- TABAKOĞLU, Ahmet (1994), *Türk İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul.
- TAHSİN, Özcan (2006), “Bir Osmanlı Geleneği Olarak Para Vakıfları ve Günümüzde Uygulama İmkânları”, *Vakıf Medeniyeti Yılı ve Vakıflar Haftası Etkinlikleri Kitabı* Ankara..
- TEKELİ, İlhan, *Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruna Yaklaşım Seçenekleri Üzerine*. [http://www.Tesev.org.tr/Projeler/Yoksulluk/-Kent-Tebliğ \(01/12/2009\)](http://www.Tesev.org.tr/Projeler/Yoksulluk/-Kent-Tebliğ (01/12/2009))
- TOPTAN, Saime (1994), “Ailenin Korunmasında Kadın Eğitiminin Önemi”, XII. Vakıf Haftası Kitabı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- TOSUN, Ayşe Nil (2004), *Karsız Sektörün ve Vakıfların Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- TUFAN, İ. ve Ö. Arun (2006), *Türkiye Özürlüler Araştırması 2002 İkincil Analizi*, Tübitak, Ankara.
- TUNCAY, Aydın (1984), *Eski Vakıf Hükmümüz ve Vakıflarla İlgili Bazı İnceleme ve Sorunlar*, Yıldız Sarayı Vakfı Yayını, İstanbul.
- UĞUZER, Karçkay (2001), *Employment Policies And Their Implications For Disabled Population In Turkey*, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü, Ankara
- ULUÇ, Yusuf (2008), *Vakıflar Hukuku ve Mevzuatı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara
- ÜLGENER, Sabri (1997), *Milli Gelir İstihdam ve İktisadi Büyüme*, Der Yayınları, İstanbul.
- ÜLTANIR, Emel ve Gürcan Ültanır (2005), “Estonya İngiltere ve Türkiye’de Yetişkinler Eğitiminde Profesyonel Standartlar”, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1 Sayı 1.

- VURAL, İstiklal Yaşar ve Çoşkun Can Aktan (2002), *Makro Ekonomik Politikalar Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara
- VURAL, Hüseyin, (2006), *Zekat Fitre Nisabı ve Günümüz Ölçüleriyle Yeniden Tespiti*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya
- YALÇIN, Nermin (2007), *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- YAVUZ, Erhan (2007), *XVI ve XVII. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisinin Finansmanında Vakıfların Rolü*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YAZGAN, Turan(1987), “Sosyal Siyaset Açısından Vakıflar”, *IV. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- YEDİYILDIZ, Bahattin (1989), “Sosyal Bütünleşme Açısından Türk Vakıfları”, *I. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- YEDİYILDIZ, Bahattin (1982), “Vakıf Müessesinin XVIII. Asır Türk Toplumundaki Rolü”, *Vakıf Dergisi*, Sayı:14, Ankara.
- YENER Samira (1992), “Sakatların İstihdamı” *İş ve İşçi Bulma Kurumu I. İstihdam Seminerleri*, İş ve İşçi Bulma Kurumu Yayını, No: 272, Ankara
- YILMAZ, Sibel (2006), *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları İçindeki Yeri Eskişehir Örneği*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir
- YİĞİT, Yavuz M.H (1995), “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Bu Sorunların Çözüm Yolları”, *Denetim Dergisi*, Yıl 10 Sayı: 86 Temmuz-Ağustos
- YÜCEER Halime, Fatma Eray, Gülşen Erenler Çakar (1994), “Aile Eğitiminde Kadınların Yeri”, *XII. Vakıf Haftası Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- ZAİM, Sabahattin (1997), *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi 10. Baskı, İstanbul.

ZAİM, Sabahattin (1987), *Vakıfların Milli Ekonomiye Etkileri*, 5. Vakıflar Haftası Semineri, Ankara.

ZYGMUNT, Bauman (1998), *Çalışma Tüketim ve Yeni Yoksullar*, Sarmal Yayın Evi, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Yazar, 1973 yılında Afyon'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kocaeli'de tamamladıktan sonra 1990 yılında Gebze Endüstri ve Teknik Lisesinden mezun oldu. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler İşletme Bölümünden 1999 yılında mezun oldu. 2000-2003 yılları arasında özel sektörde çalıştı. 2003-2007 yılları arasında Adalet Bakanlığında görev yaptı. 2007 yılından Vakıflar Genel Müdürlüğünde göreve başladı. Halen bu görevine devam etmektedir.

Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Çalışma Ekonomisi Anabilim Dalı Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset bilim dalında yüksek lisans yaptı. Evli ve İzmir İlinde yaşamını sürdürmektedir.